STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00026

A TOG IN REGENSBURG UN ELIYAHU BOHER

Joseph Opatoshu

Permanent preservation of this book was made possible by
Joseph I. Davis & Monique R. Davis
in memory of
Celia Davis

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַ טאָג אין
רעגענסבורג

אַ טאָג אין רעגענסבורג

און אליהו בחור

פון י. אָפּאַטאָשו

נ ו י אָ ר ק , 1933

Copyright, 1933
By J. Opatoshu

אַרויסגעגעבן פון
ע. מ אַ ל י נ אָ

א י נ ה אַ ל ט

* * *	
11	* * אַ טאָג אין רעגענסבורג
99	* * * * אַ פּאַשקוויל
106	דער מיינסטער גייט פאַרקויפן אַ בוך
117	* * * * ביים קאַרדינאַל
124	* * * * וואָרט-טייטש

אַ טאָג אין רעגענסבורג

א.

די שווערע שול־טירן, געשמידט און געהאַמערט מיט אייזערנע מגן־דוד׳ס, זענען געשטאַנען ברייט צעעפנט. פון דער טיף האָט ארויסגעשאָטנט אַ קילקייט, זיך צעלייגט איבערן געפלאַסטערטן אַריינגאַנג, וואו טויבן האָבן אַרומ־געשפּאַצירט, זיך געוויגט אויף דינע, רויטע פיסלעך, ג ע ט ע ר ק ל ט .

אויפן באַלעמער איז געשטאַנען דער אַלטער יעקיל, וואָס האָט שוין געהאַט איבערגעגעבן דאָס שמשות דעם זון זיינעם. דאָס מאַטע פּנים געדרונצלט און איינגעלאָפן פון אַלטקייט. ס׳ווייסע בערדל, געקנופּט און געקאַלטנט, האָט זיך געריסן צו די פּאות, צו די ברעמען, גלייך מען וואָלט ס׳פּנים אַרומגענומען מיט אַ קרענצל קנאַבל.

ער האָט געקוקט אויפן רויטן טעפּיך, וואָס האָט זיך געשפּרייט צווישן באַלעמער און דעם אָרון־קודש, געקוקט אויף די אָפּגעפּוצטע הענגלייכטערס און העסעס, אויף די ווייס־געשאַרטע „שטעט“, אויף די אָפּגעפּרישטע ווענט, וואָס זענען געווען באַמאָלט מיט הירשן, מיט שפּיל־כלים, מיט קאַפּיטלעך תהילים. דער אַלטער שמש האָט געשעפּט נחת, וואָס די פּרוכת׳ן און מענטעלעך זענען א ו י ס ג ע ו ו ע־ ט ע ר ט , וואָס אין חלל פון דער שול זעט זיך קיין שטויבעלע ניט. ער האָט איינגעצויגן די ליפּן, די נאָז, ווי ער וואָלט זיך געהאַלטן ביים פּאַנאַנדערניסן און אַ זאָג געטאָן צום זון מיט אַ יונג קול׳עכל:

— געלויבט השם־יתברך, ווען געשעט עס ווידער זאָ אין ברוילעפט? איינמאָל אין אַ לעבן־טאָג. הייסן הייסט

עס, אַז אונדזער שלמה בעלאָסער, דער גרויסער גביר, דער וואַקערער, חשוב'ער מאַן, האָט זיך משדך געווען מיט אַ צווייטן גביר, מיט אליהו מאַרגאַלים פון ווירמיזע. מאַגסט הערן וואָס איך רעד צו דיר, בערל.

— כ'הער, פאָטער — האָט דער זון אַ רוק געטאָן זיין גרוי היטל, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ גלאָק, נאָר מיט אַ טראָלד אין דער הייך, און ווייטער געשוירן די שנויצן פון די אָפּגעברענטע, חלב'נע ליכט.

— ווי זאָגט מען, בערל? רייד לחוד און מעשים לחוד — האָט דער אַלטער שמש אַ צי געטאָן די קני־הויזן, וואָס זענען געזעסן אין לאַנגע, וואָלענע זאָקן — דען ווייסן מאַגסטו, אַז אונדזער קהלה, די רעגענסבורגער און די ווירמיזער קהלה, זענען די קעסטליכסטע קהלות אין גאַנץ אשכנז, יחסנים קהלות, וואָס זענען ניט שוה בשוה פאַר די לעצטע פאַר יאָר. היינט, בערל, מוז שלום ווערן — רעגענסבורג איז זיך משדך מיט ווירמיזע. ס'וועט זיין, זאָג איך דיר, — בתופים ובמחולות. מען שמועסט, אַז אויף דער חתונה קומען פראַגער לצנים, און אונדזער לייב פון רעגענסבורג גרייט זיך שוין צו דער חתונה פון פסח אָן. ער האָט צוגעגרייט צו „זינגען" און צו „זאָגן". אַ חידוש בלויז, וואָס קבצנים איז דערווייל ניקס צו זעען. די דאַזיקע לייט, וואָס זענען פטור פון שולן־גיין, טאָן זיך די ערשטע פּעדערן, טאָן זיך שטענדיק מקדים זיין.

בערל, אַ שמאָלער, אַ ניט־דערוואַקסענער, האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעגלייכט, איז געוואָרן אויפגעהייטערט און זיין בלאָנד, שיטער בערדל האָט זיך פאַרריסן מיט גדלות, ווי דער געשוירענער עק ביי אַ הענדל, ווען ס'קלייבט זיך אַ קריי טאָן.

— איז עס אמת, פאָטער, דאָס שמואל בעלאָסער האָט נאָך פאַר דער חתונה די יוד אלפים רייכסטאַלער גע־סילוקט?

— ער קען אויך צוואַנציק טויזנט סילוק'ן — האָט דער פאָטער אַ שטעק געטאָן צווײ פינגער, ווי אַ ביים־צווענגל, און ס'האָט געפעלט אַ האָרעלע די פינגער זאָלן אָנכאַפּן בערל'ס פאַרשפּיצט בערדל.

פאָטער־זון, מיט אַ פינקל אין די אויגן, מיט אַ שמייכל אין די בערדלעך, זענען אַ ווייל געבליבן שטיין מיט פאַר־ריסענע קעפּ.

דער אַלטער יעקיל האָט געבליקט אין די קאָלירטע שייבלעך, וואָס איבערן ארון־קודש. זון־שטראַלן האָבן זיך געצונדן, זיך איבערגעבראָכן, געוואָרן איינס מיטן פריי־לעכן שפּערל־געצוויטער, וואָס האָט אָפּגעהילכט אין די ליידיקע שול־ווינקלען. יינגלוויז האָט יעקיל געגלייבט, אַז דורך די באַבלימעלטע שייבלעך, וואָס זיצן טיף איבערן ארון־קודש, גייען די תפילות פונם ש ל י ח ־ צ ב ו ר א י ן ה י מ ל אַ ר י י ן . און ווער קען עס איצט אָפּלייקענען, אַז ניט?

דער זקן האָט מיט געמאָסטענע טריט זיך געלאָזט צום אַרויסגאַנג.

אין פּעדערשול, וואו ס'איז געווען טונקל און קיל, ווי אין אַ קעלער, איז געשטאַנען אַ קופּערנער כיור, אַ בייכי־קער, מיט קנייטשן. אַרום די שנויצן און קראַנען, וואו יידן האָבן הונדערטער יאָרן געטונקען די פינגער, איז דאָס קופּער געווען אויסגעגעסן, אויסגעביסן.

פון געוואוינהייט האָט דער אַלטער שמש אַ וויש געטאָן די הענט אָן דעם פייכטן קופּער און די ליפּן זיינע האָבן אָנגעהויבן פּרעפּלען. פאַר יעקלען איז די האַנטפאַס ניט געווען קיין צעבראָכענע כלי. דאָ, ביי די אויסגעגעסענע שנויצן, זענען פאַר אים געשטאַנען מענטשן, משפחות, הייזער. דאָס הויז צו דער קרוין, צום ווייסן הירש, צו דער זון, דאָס הויז וואו ס'הענגט נאָך ביזן היינטיקן טאָג די שילד פון אַ שוואַרצן בער, די גרינע טיר, די רויטע טיר, דער

שפּרינג ברונעם, — גאַנץ רעגענסבורג, וואָס פאַרנעמט דעם שול-הויף, די יידישע גאַס, דעם בית-עלמין אויפן באַרג — אַלץ האָט אין אַ רגע אויפגעלעבט אינם שמש, געוואַרט אויף אים אין דרויסן, וואו ס'האָט געפלייצט מיט זון, פאַרזיכערט אַז די זיבעציק יאָר, יעקיל'ס יאָרן, זענען ניט צעטרענצלט. די יאָרן לעבן אין דער שול, אינם האַנטפּאַס, וואָס אין פּאַליש, אינ'ם הויז צום גילדענעם לייב, וואו יעקיל וואוינט, אין יעדן שטיקל פון זיין הויזראַט, אפילו אין דעם זאַמד, וואָס אונטער די פיס.

דער שמש איז אַרוים אויפן הויף. זיינע שוואַכע אויערן האָבן קוים אויפגעכאַפּט דעם ניגון פון דער ישיבה, וואָס איז געשטאַנען אין שכנות מיט דער שול. ער האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ באַנק, וואו זיין זעקס יעריק איייניקל, אַ באַרוויס יינגל, האָט זיך געבאַקן אויף דער זון.

— ווי קומסטו אַהער, דניאל? — האָט דער שמש אויפגעשנאַלט דאָס שטייענדיקע קעלנערל פון זיין קורצן, געפאַלדעוועטן ראָק, וואָס האָט דערגרייכט ביז צום נאָפּל — גייסט ניט קריק אין שול-שטוב?

— דער מייגסטער שיקט אונז אוים דער שול-שטוב אַהיים, — האָט ס'איייניקל זיך אַ שאַר געטאָן צום עלטערפאָטער — היינט ניקס געלערנט, אַ חתונה אין מקום.

— רעכט, האָסט רעכט — האָט דער עלטערפאָטער אַרומגענומען דעם זעקס יעריקן בחור.

דער טאָג איז געווען בלוי און גאָלדיק.

די זון איז געשטאַנען איבערן קאָפּ אַ צעפּלאַמטע, האָט איינגעשלונגען ס'קלענסטע וואָלקנדל. די שול מיטן געוועלבטן דאַך, מיט די רויע, שטיינערנע ווענט, וואָס האָבן פון אַלטקייט זיך געברעקלט, זענען געווען דורכגעפלאָכטן מיט זילבערנע און גאָלדענע אַדערלעך. אַלץ האָט זיך געצויגן צום הימל, זיך געוואָרעמט, אָפּגעדעקט וואו אַ באַהעלטעניש, וואו אַ שפּעלטל, און איבערן שול-קאַפּל, אין דער דורכזיכ-

טיקער לופט, האָבן געפינקלט די קלויסטער שפּיצן פון הייליקן עמערזאם.

דער אַלטער רעגענסבורגער שמש האָט אַרומגענומען ס׳אייניקל, אים געוויזן אויפן קלויסטער, און געהאַט צו דערציילן, אַז פון קדמונים אָן האָט די שטאָט קעלן גע׳שמ׳ט מיט איר ישיבה. קריק מיט כמה הונדערטער יאָרן, איז ר׳ עמרם, איינער פון די „חסידי־אשכנז“, דערצו אַ גרויסער בעל־מופת, געווען אין קעלן ראש־ישיבה. ר׳ עמרם האָט מיט „שמות“ אַראָפּגעבראַכט משיח־בן־יוסף, וואָס איז גרייט געווען חרוב צו מאַכן די גאַנצע וועלט. פון גרויס רחמנות צום מענטש, צו דער בהמה, צום עוף — — — — וואָס הייסט רחמנות? דער ר׳ עמרם האָט קיינמאָל אויף זיין לעבן ניקס טועם געווען, איידער זיינע עופות האָבן געהאַט געגעסן — — —

בשעת יעקיל האָט גערעדט, האָט ס׳אייניקל זיך צוריק אויסגעצויגן אויף דער באַנק. ער האָט פאַרוואָרפן די הענט, די פיס, און איז געווען גליקלעך, וואָס די זון וואַרעמט, וואָס דעם עלטערפאָטער׳ס האַנט קילט די באַקן, קרייזלט די פאות, גלעט דעם שטערן.

די ווערטער מיט אַ ניגון, וואָס זענען געפאַלן פון יעקיל׳ס איינגעפאַלן מויל, האָבן זיך געהויבן, האָבן זיך גערעדלט פאַרן יינגל׳ס אויגן. דניאל, וואָס האָט שוין די מעשה ניט איינמאָל געהאַט געהערט, האָט אַצינדערט, ווי שטענדיק, דערפילט ביי די ערשטע ווערטער, ווי דער גוף זיינער ווערט לייכטער, ווערט גרינגער, נעמט זיך הייבן פון דער באַנק, יאָגט זיך נאָך די ווערטער, נאָכן „שטוב־טראָפּ“, וואָס פלאַטערט איבער אים, מישט זיך אויס מיטן שפּערל־געצוויטער, מיטן טויבן־געטערקל.

דאָס אייניקל איז פאַרלאָפן דעם עלטערפאָטער דעם וועג, האָט אים אַרויסגעהאַלפן מיט נאָך אַ דינער קולכל:

— און אַז ר׳ עמרמ׳ס שעה האָט געהאַלטן ביים אויס־לויפן — — —

— יאָ, קינד ליב — האָט יעקיל געקליבן די ווערטער, ווי ער וואָלט זיי אַרויסגעזאָגט פון אַ געשריבן ספר׳ל — אַז ר׳ עמרמ׳ס שעה האָט געהאַלטן ביים אויסלויפן, שיקט ער נאָך זיינע תלמידים און זאָגט: „מיינע ליבע תלמידים, ווען איך געשטאָרבן בין, זאָ זייט מיך מטהר, לייגט מיך אין אַן אָרון און שטעלט דעם אָרון אין אַ קליין שיפליין אויף דעם ריין. דאָס שיפליין לאָזט אַליין גיין, וואו עס הין וויל, ס׳וועט מיך ברענגען וואו מיינע עלטערן צו קבורה ליגן.

„ווי נאָר די תלמידים טאָן דעם אָרון אין שיפליין אויף דעם ריין, הייבט דאָס שיפליין קעגן שטראָם אָן צו לויפן, ביז עס נאָך מאַינץ קומט. דאָ קומט אויף דעם גרויסן וואונדער די גאַנצע שטאָט צולויפן — יהודים און גוים להבדיל. ווילן די גוים דאָס שיפליין גרייפן, לויפט דאָס שיפ־ליין הינטער זיך. און ווי נאָר די יהודים צו דעם באָרטן פון ריין קומען, גייט דאָס שיפליין צו די יהודים. זעט מען באַשיינפערלעך, אַז דאָס שיפליין צו די יהודים באַגערט און ניט צו די גוים. דאָ טרייבן די גוים פיל עזותקייט, שלאָגן פון כעס די יהודים — — — און דער הגמון הייסט איבערן אָרון איין תיפלה בויען. דאָס, קינדליב, איז די תיפלה און ביז אויף דעם היינטיקן טאָג הייסט זי: „טמא עמרם“.

— און דער ראש־ישיבה? — האָט ס׳איניקל געעפנט אַ פאָר בלויע, אויסגעוואַשענע אויגן, ווי ער וואָלט ניט געוואוסט דעם סוף — ליגט דער ראש־ישיבה אין דער תיפלה?

— ניין, קינדליב, די תלמידים האָבן ביינאַכט גענומען ר׳ עמרמ׳ן אויס דעם אָרון און אים צו קבורה אויף אונדזער בית־עלמין געבראַכט.

— און דו, עלטערפאָטערכן, דו ווייסט וואו זיין קבר

איז? — האָט ס׳איינִיקל אַריינגעשטעקט זיין באָרוויס פּיסל אין יעקיל׳ס אויסגעטועטעם פאַנטאָפל.

— קיינער ווייס ניט, קינדליב — האָט דער זקן זיך איבערגענומען, וואָס ער טראָגט אַרום מיט זיך דעם סוד.

היינט איז ער, יעקיל, דער איינציקער וואָס ווייס דעם סוד. מאָרגן וועט ער נעמען בערלען, וועט אַרויסגיין מיט אים אויפן בית־עלמין, וועט אים ווייזן, וואו ר׳ עמרם ליגט. ער, יעקיל, האָט עס בקבלה פון זיין פאָטער, דער פאָטער — פון עלטערפאָטער, דער עלטערפאָטער — פון עלטער־עלטער־פאָטער. און אַזוי דורות, דורות. ער וועט נעמען ביי בערלען אַ שבועה צו טראָגן דעם סוד ס׳גאַנצע לעבן. און אַז בערל וועט אַלט ווערן? זענען פאַראַן, געלויבט צו גאָט, אייניקלעך — ס׳איז דאָ אַ דניאל, ס׳איז דאָ אַ לעמליין . . .

בחורים, צעריסן, צעשליסן, האָבן זיך אַרויסגעשאָטן פון דער ישיבה. זיי זענען ניט געגאַנגען, נאָר האָבן אונטערגעשפרונגען:

— איך האָב נאָך היינט ניקס אין מויל געהאַט!

— און איך פאַסט פון נעכטן אָן!

— און איך בין טויט־שלעפעריק! פון נעכטן ביז איצט האָב איך דעם מיינסטער׳ס נייעם „חדוש״ איבערגעשריבן!

— ביזטו דערפאַר איבער נאַכט אַ „מחבר״ געוואָרן!

— ניט איך, מוישל. גענוג, אַז דו טוסט זיך אין דיינע „לקוטים״ מיט גע׳לקח׳ענטע „חדושים״ אַרומטראָגן!

— און איך טו קודם־כל אָפּעסן — האָט מוישל זיך אַ נעם געטאָן פאַרן בויך.

— ווער האָט נאָך אַזוי איין איינשיט?

— און אַזוי איין פּאַנץ?

מוישל׳ס גלייכן געפונט איר ווייניק אין גאַנץ רעגענסבורג!

— ניט בחנם קלייבט ער זיך היפּש אַריינצוזויפן און אַריינצו׳אכל׳ען!

— לעמליין סאַרווער דערציילט — האָט מוישל זיך געמאַכט פאַר א תם — אז ביי בעלאַסער'ן איז אָנגעגרייט פון כל־טוב — געבראָטנס, געזאָטנס, פלאָדן, וועלשער־מאַקאַראָני, פיש אין זויערן, אין זיסן, העכט אין וויין.

— טאָ לאָמיר ניט זיין קיין ריקים און זיך צואיילן!

— געגאַנגען!

— אָט איז יעקיל, יעקלין שמש!

— ער זיצט ווי ס'וואָלט ניקס געווען!

— נו, יעקיל — האָט אַ בחור זיך צוגעזעצט צום אַלטן — מיר גרייטן זיך היינט צו דער אמת'ער, חשוב'ער סעודה!

— צו פרי — האָט ס'קאַלטן בערדל זיך געשאָקלט ביים שמש און ווען איבער צוויי מנינים בחורים זענען זיך צענאַנד געקומען, האָט ער צענומען די האַנטפלאַכן, ווי צוויי וואָג־שאָלן — וואָס איז די בהלה? וואָס איז ס'געאייל?

— מען דאַרף דעם חתן מקבל־פנים זיין!

— אַרויסרייטן אַנטקעגן!

— די גאַנצע חברותא!

— אַזוי, — האָט דער שמש אַריינגעשטעקט אַ פינגער אין אַ גוואַלדרים פון אַ בחור'ס „יופע“ — אין אייערע בגדי־מלכות קענט איר דעם וועג צופוס מאַכן, ניט דוקא אויף פערד!

— מיר טון זיך איבער, עלטערפאַטערכן!

— פאַרשטעלטע ציען מיר אנטקעגן!

— מיט שווערדן!

—מיט פאַנצערס!

— אמת'ע ריטער!

— איך, יעקליין, בין פרינץ בבא — האָט זיך אַ שטעל געטאָן אַ בחור, דאַר און לאַנג, ווי אַ תחום־שבת.

לעבן הויכן בחור איז אויסגעוואַקסן אַ נידריקער, אַ קיילעכדיקער, ווי אַ פייקל. ער האָט אַ שאַר געטאָן די

פינגער איבער דער גאַנצער לענג פון הויכן בחור, ווי איבער א האַרפּע און זיך צעזונגען:

קיין זאָלכן מאָן,
האָב איך געזען אין לאַנגע צייטן;
באמת, ער מוז זיין א געשפּאָרעטער האָן,
מיט פעכטן און מיט שטרייטן;
איך האַלט, עס זענען ווידער אויפגע־
שטאַנען דיטריך פון בערן,
אָדער הילדעבראַנט, די זעלביקע הערן!

דניאל האָט זיך אַזוי צעלאַכט פון די ביידע בחורים, אַז ער האָט זיך גענומען דרייען אין אַ רעדל, ווי אַ טרענדעלע, וואָס מען לאָזט אָפּ מיט אימפּעט. די יונגע כוחות, וואָס האָבן זיך געשוימט אין דעם יינגל אַ גאַנצן פאַרמיטאָג, האָבן, אונטער די הלצות פון די בחורים, אים אוועקגעטראָגן איבערן שול־הויף מיט אַ פאַרבענקטן מע־ע־ע!

— און וואו איז די שיינע דרוזאַנע? — האָט אימיצער אַ פרעג געטאָן ביי די צוויי בחורים.

— שרה'ליין, דעם ראש־ישיבה'ס? — האָט דער בייכיקער בחור אַ ווינק געטאָן מיט אָן אויג.

— און איך העט מיך אָסור מיט דער כלה פליישיק געמאַכט!

— און איך העט מיך אָסור געקרעקט מיט איר!

— אַ מויד אַ פלאַדן!

— פו, פו, איטל נבול־פה! —האָט דער שמש אוועק־געטריבן פון זיך די בחורים, ווי מען טרייבט אוועק עופות.

ס'האָט זיך ארויסגערוקט אַ הויקערל אָן אַ האַלדז:

— און איך, יעקליין, בין יואָב־בן־צרויה.

— און איך, מיינע הערן, בין דוד! — האָט אַ צעפּלאַמט בחור'ל מיט רויטע פאות זיך פאַרנייגט.

דער בחור, קיילעכדיק ווי אַ פּייקל, האָט ווידער זיך צעזונגען:

דוד האט אראפגעצויגן דעם ריזן,
זיין הארניש און זיין שווערד;
ער שפראך: איך וועל עס פארקויפן,
עס איז פיל געלד ווערט!

— דו, גרויסער קטוב, זעסט אוים צו זיין פון יענע לייט די זיך אלע צייט גאר פריילעך האלטן? — האט דער שמש מיט ביטול געוויזן אויפן קיילעכדיקן בחור און גערעדט צום עולם — ער קאן זאגן, האט דעם אמת'ן חתוך הדבור...

— ער האט נאך עפּיס אויך, יעקיל־ליב!

מוישל קראקער, א פופציק יעריקער בחור, א באוואק־סענער, וואס איז שוין געהאט אויסגעוועזן אלע ישיבות אין דייטשלאנד און אין פראנקרייך, האט זיך ארויסגערוקט מיט א מינע, ווי ער וואלט זיך געגאנגען שטעלן פארן עמוד:

— און איך, רבותי, בין מיינסטער הילדעבראנט!

— ס'איז שקר! דער גוי הילדעבראנט האט פון חרם־דרבנו־גרשון געטאן האלטן!

— און איך? — האט מוישל געמאכט א פנים, ווי ער וואלט קיין צוויי ניט געקענט ציילן.

— דו? — האבן זיך עטלעכע בחורים אנגערופן מיט אמאל — דו ביזט אלע צייט פריילידיק! וואו נאר א ישיבה שטייסטו אין שדוכים!

— מוישל, — האט א בחור אנגעוויזן אויף צוויי לייז, וואס האבן ביי מוישלען פון אונטערן קאלנער אפערגע־שפאצירט — א געפאנגענער ריטער ביזטו!

— מיין ווי נבול פה הערט מען ניט, — האט דער שמש גענומען שלעפן פון דער קעשענע א געשריבן ספר'ל, עס צוגעטראגן הארט צו די אויגן — ווי לערנט אונדז ר' יודא חסיד? יא, האסט ביי יענעם אויפן מלבוש א לויז דערזען, ווארף זי פאר פרעמדע אין די אויגן ניט אראפ: זאלסט יענעם ניט מביש זיין, ווארים דאס איז א חטא.

— אַז פון דער מכה, יעקיל־ליב, קען מען ניט פּטור ווערן — האָט דער פופציק יעריקער מוישל געשמייכלט — מיט שבועות, מיט חרמות, מיט „שמות" טו איך זיי טרייבן און ניקס העלפט! לייגט מען זיך ביינאַכט שלאָפן אַוועק, נעמען זיי דיך פון געלעגער שלעפּן. דאָס שטרוי הייבט זיך, באקומט לשון: שור, שור, שור, גלייך חיילות וואָלטן פאַרבייגעצויגן!

— מיט אַ געהויבענעם הספד האָבן מיר זיי שוין צו קבורה געבראַכט און ניקס העלפט!

— אין אַ מזל'דיקער שעה! — האָט עמיצער אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט.

— אי פון חתנ'ס צד, אי פון דער כלה'ס צד!

— קוקט, די אמת'ע מחותנים הייבן אָן קומען!

— ניט קיין מחותנים! ס'איז אַ וואָלקנבראָך! גאָט זיי מיט אונדז!

פון אַלע זייטן שול־הויף האָבן זיך גענומען אַרויסרוקן בעטלערס — הינקעדיקע, לאָמע, בלינדע. אַ הויקער פון פאָרנט, אַ פּוקל פון הינטן. מען איז געקומען מיט ווייבער, מיט קינדער, מיט געפּעק. מען האָט געקלאַפּט מיט האָלצ־פיס, מיט שטעקנס, מיט קרימפּלהעלצער, זיך צעלייגט איבערן שול־הויף, ווי אַ געשווילעכץ, און יונג און אַלט האָבן געגודערט:

— טויט הונגעריק זענען אונדז!

— דאָס וואויל־לעבן גייט אונדז ניט נאָך!

— וואו איז ס'ברוילעפט־הויז?

— אונדז קומט אַ מאָלצייט!

— און אַ פליישיקס!

—וואו איז ער, דער שמש?

— הויסן זיצט ער!

די בחורים, איבער צוויי מנינים, האָבן פאַרגעסן אַז ס'וואַרט פאַר זיי גוט אָפּצועסן, אַז ערגיץ ווייט אין דייטש־

לאַנד, אין פּוילן, וואַרטן אויף זיי ווייבער מיט קינדער, וואַרטן גוטע רבנות־שטעלן.

וועגן ווייטע, ניט זיכערע, פול מיט סכנות־נפשות, האָבן געצויגן, האָבן געלאָקט. די וועגן האָבן ניט געלאָזט איינזיצן, ווי עס האָבן ניט געלאָזט רוען די „חדושים", וואָס די בחורים האָבן צעטראָגן איבער דער וועלט, ווי עס האָבן ניט געלאָזט רוען די טריפענע „ראָמאַנצן", וואָס די וואַנדער־בחורים האָבן מיטגעשלעפּט אין זייער געפּעק. א טרויער האָט זיך פאַרקליבן אין דעם ישיבה־בחור, אין דעם למדן, אפילו אינם רב. דער טרויער האָט זיי געטריבן פון פּוילן קיין דייטשלאַנד, פון דייטשלאַנד קיין איטאַליע, קיין פראַנקרייך, וואו מען האָט געקענט לויזער מאַכן אויף זיך די רצועות, וואָס האָבן דורות־לאַנג געוויקלט און געקוועלט דעם אויסגעצערטן גוף.

ב.

דער שול־הויף איז געוואָרן שוואַרץ. כנופיות בעטלער זענען אָנגעקומען פון אַלע זייטן, האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, ווי קראָען. די לופט איז פול געוואָרן מיט קולות — צעצויגענע, אָפּגעהאַקטע, וואָס זענען געפאַלן אויף די אויערן, ווי דאָס געשריי פון בושלס, ווען זיי קומען אָנצופליען מיטן פרילינג.

די אָנפירער פון די כנופיות — איינער מיט אן אויס־געהאקט אויג, איינער מיט א פּאָנץ, ווי א ביר־פּאַס, איינער מיט א קרומלעך מויל — האָבן זיך אַרויסגערוקט פון פאָרנט, געזוכט דעם פערטן אָנפירער, סענדערן מיטן רויטן קול.

— היי, רויטער!

— וואו ביזטו פאַרפאַלן געוואָרן?

אַנטקעגן דער זון איז סענדערס רויטע באָרד געווען א שטיק פלאַם, וואָס האָט זיך געריסן אַרום דעם צעעפנטן

מויל, געלעקט די אָפּגעברענטע באַקן, איז פֿאַרקראָכן אונטערן היטל. ער האָט פֿלינק געשפּרייזט אין זיינע געפּאַל־דעוועטע שטיוול און זיינע קלאַפּטער־אַקסלען, וואָס האָבן געקענט אויפהייבן אַ וואָגן משא, האָבן ארויסגערופן דרך־ארץ. *

— אָט בין איך!

זיי האָבן זיך געלאָזט צו דער וואַכשטוב, וואו בערל שמש איז שוין געזעסן מיטן פּאָטער, געווען גו״ט צו פאַר־שרייבן די נעמען פון די בעטלער און די ערטער פון וואַנען זיי קומען.

— שלום־עליכם, ר׳ יעקיל, שלום־עליכם, ר׳ בערל! — האָבן אַלע פיר אַ זאָג געטאָן מיט אַמאָל, ווי ס׳וואָלט געווען אַ שפּרוך.

— עליכם שלום, עליכם שלום — האָט יעקיל אויסגעזונגען די ווערטער, צוגעשאָקלט מיטן ווייסן בערדל, און ווען דער זון זיינער וואָלט דאָ ניט געווען, וואָלט ער יעדן איינעם געגעבן די האַנט.

ער, יעקיל, וואָס איז כמעט אויף זיין לעבן ניט אַרוים־געפאָרן פון רעגענסבורג, האָט אין הארצן קיינמאָל ניט מבטל געווען בעטלער. פאַרקערט, ס׳האָט אים שטענדיק געצויגן צו פאַרשווינען, וואָס שלעפּן זיך איבער גאָט׳ס ערד, קענען אַ וועלט מיט מענטשן, דערגייען, זאָגט מען, ביז צום סמבטיון און האָבן תמיד וואָס צו דערציילן.

בערל, וואָס האָט ניט געענטפערט אויפן שלום־עליכם, געטריבן פון זיך דעם זעקס יעריקן דניאל, האָט געקוקט די שלעפּערס אויף די פינגער, זיי זאָלן עפּיס ניט אונטער־שלאָגן, און האָט זיך מיט אַ בייזער געפרעגט:

— איר זייט דאָס די אייבערשטע?

אַלע פיר האָבן אַ טרייסל געטאָן מיט די בערד אויף יאָ.

— וויפיל אירע זענט איר?

— איבער אַ מאָה.

— געגוי, געגוי, מען דאַרף פאַרשרייבן!

— הונדערט און פינף, אָן א באַנעמעניש, וועט זיין גענוג?

— די והותר, די והותר — האָט זיך בערל אַ שליידער געטאָן — אָבער דינגט זיך ניט מיט מיר! — וויפיל א י ר ע זענט איר?

— איידער וואָס-ווען, — האָט דער מיטן אויסגעהאַקטן אויג זיך אַרויסגערוקט — נאָך ניקס געפרעסן, ניקס גע־זאָפן, און איר, ר' בערל, שוין שוין — — — וואָס איז דער רוגז?

— מיט אַן אמת, וואָס איז דער רוגז?! איר, ר' בערל, זענט דאָך ניט אַזאַ — — — ווי דער ווירמיזער משרת — האָט דער מיטן קרומען מויל אַרויסגעשפּריצט די ווערטער און בשעת-מעשה אַ נעם געטאָן דעם חבר זיינעם מיטן גרויסן בויך — הערשעלע, ווי גייט עס? לאָזן זיי הערן, אַז די וועלט איז ניט הפקר! אמת, מיר זענען בעטלער, נאָר אַז דער ווירמיזער כלב האָט זיך אָנגעהויבן מיט אונדז — — — נו, הערשעלע?

הערשעלע האָט זיך ניט געלאָזט בעטן. ער האָט אַוועקגעלייגט די קורצע הענט אויפן בויך, פאַרמאַכט די אויגן, איז געשטאַנען אַ וויילע, ווי אַן אויסגעגאָסענער געץ, און האָט זיך צעזונגען מיט אַ בויך-קול:

הערט צו, איר ליבע לייט
וואָס דאָ פאַרגייט אין דיזער וועלט,
ווען מיר נאָך ווירמיזע זיין בארייט, —
אַך, מיר אָרימע לייט!

ווען מיר, אורחים, נאָך ווירמיזע טונ-נען מאַרשירן,
זאָ לאָזט מען אונז ניט פאַר די טירן,
דאָ קומט דער ווירמיזער משרת מיט זיין שטאָק צו לאַווירן,
און טוט איינעם נאָך דעם אַנדערן אין דער וואַכשטוב
אַריינפירן.

ער שפּראַך — ווי לאַנג ביזטו היר געוועזן און ווי
איז דיין נאָמען?
דאָס דער ווירמיזער משרת זאָל מיט גאָט׳ס מויל פּאַרלאָמען!
— — — — — — — — — — — — — — —

— נו, גענוג, גענוג — האָט יעקיל זיך פאַרשטעלט די אויערן.

— לאָז אים ענדיקן, פאָטער.

— לאָז אים, עלטערפאָטערכע — האָט דניאל זיך געבעטן.

— ניין, ניין — האָט דער זקן אַ נעם געטאָן הערשעלן פאַרן בגד — וואו נעמט דאָס אַ ייד אַזויפיל לשון-הרע? דו רעדסט אויפן משרת, דער משרת — אויף דיר און ע ן ביידע פאַרשוועכט גאָט׳ס נאָמען.

הערשעלע האָט געטענצלט אַרום דעם אַלטן שמש.

— און דאָס איז ניקס, וואָס אין ווירמיזער לאַנד, טון די פרנסים אָן דעם אָרעמאַן גרויסע שאַנד?

— פאָלגט מיך, יידן, און ציט אין טאַנץ-הויז — האָט דער אַלטער זיך ביי זיי געבעטן.

— מיר גייען, מיר גייען! זאָגט נור, זייט מוחל, וואו וועלן מיר עסן?

— אין דער בעקעריי, וואָס אין קעלער פון טאַנץ-הויז, שטייען פאַר אייך טישן געגרייט.

— און וואָס הערט זיך מיט לצנים? — האָט דער מיט דער פלאַמיקער באָרד אַ זאָג געטאָן אַזוי כלאחר־יד.

— דערווייל ניקס געהערט און ניקס געזען — האָט בערל געזוכט אין אַ ווינקל פון וואכשטוב אַ ביסל זאַמד אָפּצוטריקענען דאָס געשריבנס.

דער מיט דער פלאַמיקער באָרד איז אים נאָכגעגאַנגען, האָט אים איינגערוימט:

— אויב מען וועט דאַרפן — — — קענען מיר אַלץ!

— וואָס אזוינס קענט איר? — האָט בערל מיט צוויי פינגער צונויפגעשאַרט ס'זאָמד.

— אַלץ, אַלץ — פליט שפּילן, קונצן אויף שטאָלצן, זינגען און זאָגן, שלינגען־שלאַנגען מיט ביר־ און ווייז־פלעשער, קאַטאָוועס טרייבן — — — בעסער ווי אמת'ע לצים! זאָגט נור און מיר וועלן אוים דעם אַרבל פון כל־טוב אַרויסשיטן!

— עס וועט אָבער זיין חצי שלי — האָט בערל זיך אויסגעגלייכט און זיין צעשפּאָלטן בערדל, אַ פאַרריסנס, ווי דער עק ביי אַ שוואַלב, האָט געקוקט אויפן שלעפּער.

— אַ וואָרט איז אַ וואָרט!

— און פאַר בחורות האָט איר עפּיס?

— מיר האָבן אַ ניי ליד, וואָס פאַרקוויקט — — — ווי שלאָפן־פירן — האָט דער בעטלער מיט דער פלאַמיקער באָרד אַריינגעלאָזט די האַנט אין דעם אָפענעם האַריקן לייב — וואו איז ער צו אַלדע יאַר? הערשעלע! גיב נור ס'ליד, ווי די בחורה וואַרפט אַרוים דעם ריק דורכן פענסטער!

הערשעלע, גלייך ער וואָלט געוואַרט אויפן באַפעל, האָט פאַרוואָרפן דעם קאָפּ, אַריינגעצויגן דעם בויך איבער די כוחות און מיט אַ נעבעך־פּנים זיך אָנגעהויבן בעטן, ווי אין ווינקל פון דער וואַכשטוב וואָלט עמיצער געשטאַנען:

איך קאַם פאַר מיין פיינעם, ליבעם טויער
די טיר וואַר צוגעשלאָסן . . .
פיינעם ליב, לאָז מיך העריין,
דערפראָרן מעכט איך זיין!
— — — — — — — — — — —
איך לאָז דיך העריין . . .
— — — — — — — — — — —

הערשעלע האָט נאָך ניט געהאַט געענדיקט. ער האָט געהאַלטן ביים עכטן־געדיכטן, ווי דער ריק וויל ניט

בלייבן געטריי, ווי די בחורה בינד אים הענט און פיס און שליידערט אים אַרויס דורכן פענסטער.

ס׳געזאַנג איז ביי הערשלען מיט אַ מאָל געבליבן שטעקן אין גרגרת. אין דער טיר איז געשטאַנען דער ראש־ישיבה, אַ הויכער, אין אַ שוואַרצן בגד מיט אַ קנאָפּ ביים האַלדז. ס׳בגד איז געווען ענלעך אויף אַ פּרויען־מאַנטל.

— וואָס פאַרע ראַמאַנצן? וואָס פאַרע נאַרן־לידער און ניבול־פה דאָ אויפן שול־הויף? און אַז עס איז אַ גבירישע חתונה איז וואָס? איז שוין הפקר? געגאַנגען, געגאַנגען אין טאַנץ־הויז! און אַז איר וועט זינגען אייערע זנות־לידער, וועט מען אייך משלח זיין פון שטאָט! און איר, יעקיל, אַ זקן אַ ייד, שטייט און הערט אויס?

יעקיל מיטן זון האָבן זיך אויפגעשטעלט פאַרן ראש־ישיבה, זיך געפילט שולדיק. דניאל האָט זיך באַהאַלטן אונטערן טיש. די פיר בעטלער האָבן זיך גערוקט צו דער צווייטער טיר, געוואָלט אַפּציען. און ביי דעם רויטן, מיטן האָריקן לייב, האָבן די אויגן גע׳שרפ׳ט, האָבן די נאָזלעכער זיך גערויכערט. איין שפּרונג — און ער וואָלט דעם ראש־ישיבה, דעם שטענדיקן שונא זיינעם, צע׳דורס׳ט.

— מען דאַרף האָבן מזל, מיינסטער, אַפילו צו אָרעמע־לייט — האָט דער אַלטער שמש געזאָגט צום ראש־ישיבה — ווי זאָגט ר׳ יודא חסיד? מען דאַרף שטענדיק בעטן גאָט ער זאָל ווערדיקע אָרעמעלייט צושיקן.

— איר האָט אָבער פאַרגעסן, יעקיל, — איז דער ראש־ישיבה ווייכער געוואָרן — ר׳ יודא חסיד זאָגט אויך: „האָב ניט קיין פרייד פון גוי׳איש טאַנצן און שפּרינגען, פון שטעכן און טורנירן, ווענסטו די שמחה פונם לויתן מיטן שור־הבר זוכה זיין צו זען“.

— גילדענע רייד, מיינסטער — האָט דער זקן געשאָקלט מיטן קנאָבל־בערדל.

— מיר זענען אָבער קיין גויים ניט — האָט דער מיט די

קלאפּטער־אַקסלען געשלונגען די ווערטער, געפּאַנפּעט, נאָכ־געמאכט דעם ראש־ישיבה, דעם ספרדי, וואָס די יידישע אויסשפּראַך איז ביי אים געווען אויסטערליש, ניט ווי ביי קיין ייד און ניט ווי ביי קיין גוי.

— ערגער ווי גוים! — איז בערל געוואָרן האַפּערדיק און האָט א געשריי געטאָן — און דו, רויטער שלעפּזאַק, צי דיין שטראָז!

— און שותפות מיט אָט־דעם גוי — האָט דער בעטלער אָן עפּן געטאָן זיין האָריק לייב — האָסטו נאָר וואָס געוואָלט טרייבן?

— איך? — האָט בערל זיך א ריס געטאָן צום בעטלער, וואָס האָט דעם יונגען שמש געקענט אין דרייען צונויפפליינן און אריינשטופּן אינם זאַק, וואָס איז ביי אים אראָפּגעהאַנ־גען פונם רעכטן אַקסל.

איידער יעקיל מיטן ראש־ישיבה האָבן צייט געהאַט פאַנאַנדערצונעמען ביידע צדדים, האָט דער שול־הויף אויפ־געציטערט, איז פול געוואָרן מיט פליים־געזאַנג, מיט טאַנצן און גלעקל־געקלימפּער. א פאַרשוין מיט א הילצערנעם פוס האָט אריינגערימפּעלט אין וואָכשטוב:

— מזל־טוב, די פּראָגער לצים זענען אָנגעפּאָרן!

דער מיט דער פּלאַמיקער באָרד האָט מיט א וויש אוועקגעשאַרט דעם יונגען שמש פון וועג, ווי מען שאַרט אוועק א חפץ. מיט גזלנ׳ישע אויגן האָט ער א גלאָץ געטאָן אויף זיינע חברים, וואָס זענען געשטאַנען געפּלעפּעטע:

— וואָס שטייט איר, הורניעגער!

ווי א ווינט האָבן די בעטלער פאַרקלאַפּט נאָך זיך די טיר, באַלד זי קריק געעפנט. הערשעלע האָט אויף א פּריער אריינגעשטעקט זיין טשאַלענט־בויך, דערנאָך אָן אָפּן „פּרע־סער" מיט א הונדערט ציין:

מיר בעטן ביי נאַכט, מיר בעטן ביי טאָגן,
דאָס אייך דער דונער זאָל במהרה דערשלאָגן!

— אַזאַ נבֿוזרדן!
— אַזאַ פּושע ישׂראל!
— כ׳לאָז אים גלייך תּפֿוס׳ן — האָט דער ראש־ישיבֿה, געבויגן ווי אַ ברונעם־שטאַנג, נערוועז געדרייט מיט זיינע לאַנגע ווייסע פינגער דעם קנאָפּ ביים האַלדז און גערעדט שנעל — כ׳לאָז אים גלייך תּפֿוס׳ן, דעם פוילן שלעפּ־זאַק!

דניאל האָט פון גרויס פרייד זיך דערוויייל אָפּעו געשאַרט פון אונטערן טיש. ער האָט זיך אַ שטעל געטאָן אויף די הענט, האָט אַרויסגעשטעקט אויפן ראש־ישיבֿה אַ דין, רויט צינגל און געקוקט, ווי דער פאָטער רייסט זיך כלומרשט פון עלטערפאָטער׳ס הענט, רייסט זיך מיט אַ געשריי און שטייט אויף איין פלאַץ:

— לאָז, פאָטער, לאָמיך! כ׳נהרג אים, דעם שלעפּער, כ׳דורס אים, דעם בעטלער! לאָז, פאָטער, לאָז!

ג.

די בויד, אַן איינגעשפּאַנטע, איז שוין געשטאַנען אין מיטן שול־הויף. די בויד־פלאַנען זענען געווען פאַרבויגן און ס׳פּייקל מיט דער יידן־האַרף האָבן ניט אויפגעהערט אָנצו־זאָגן, אַז די פראַגער לצים זענען אָנגעקומען.

עולם האָט זיך געשאָטן פון די הייזער, פון די שמאָלע הויפן. דאָ און דאָרט האָבן זיך געעפנט קליינע פענסטערלעך. יונגוואַרג, מאַנצבילן, ווייבער, האָבן זיך אַרויסגעבויגן איבער דער העלפט, זיך אָנגעשפּאַרט וועד אויפן בויך, וועד אויף די עלנבויגנס, ג ע ל ו ק ט אויפן שול־הויף, וואו דער אָנלויף איז שוין געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט די בויד כמעט ניט אַרויסגעזען.

דער הייסער נאָכמיטאָג האָט געפרייכט מיט פּליט און פויק. די בעטלער, וואָס האָבן געהאַט באַגעגנט די לצים מיט קללות און חרמות, זענען איינציגווייז שטום געוואָרן.

זיי האָבן אפילו פאַרגעסן, אַז אין טאַנץ־שטוב וואַרט אויף זיי אַ פלײשיק מאַלצייט. מען האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך ס׳געפּעק, זיך צעלייגט אַרום די שול־ווענט, אַרום די טרעפּ־לעך, אַרום דעם קילן, שטיינערנעם ברונעם, וואו מען האָט איבערגעשראָקן אַ מחנה שפּערלס, וואָס האָבן זיך געבאָדן אין זאמד.

מיט רחבת האָט די זון זיך געטאָרקלט מאַנק די בעטלער, אויסגעוואָרעמט, אויסגעבריט דעם אומפלייט פון די האָריקע לייבער, פון די קאָלטן־בערד, פון די פאַרוואָרלאָזטע קעפּ.

מאַנק די לצים האָט זיך אַרומגעדרייט אַן אָפּגעברענט מיידל. די טונקעלע אויגן — ווינט און אומרו. די קליינע, שטייפע ברוסטן האָבן זיך געבערגלט הינטער דעם קורצן, געפּאַסטן קלייד, וואָס איז פול געווען אַרום די קני מיט פאַלדן, מיט קרייזלעך, מיט טאַשן. די פיס, דינע, בויגיקע פיס, וואָס זענען געזעסן אין „באַט־שיך״ מיט גלעקלעך, האָבן געקלימפּערט בעת זי איז אפילו געשטאַנען.

— אַ מויד אַ בראַנד! — האָט דער ישיבה בחור מיט די רויטע פאות געוויזן אויף דער בויד.

— כ׳העט גערן ליגן מיט איר צו נאַכט — האָט מוישל קראָקער זיך געשמייכלט אין דער באָרד אריין.

— העסט רק געאומקיישט, רק געקיפּלט, ווי אַ קיניגל!

— ווי נון די ווייבער זייער סדר איז — האָט מוישל זיך דורכגעשטופּט מיט די עלנבויגנס, זיך גערוקט צו דער בויד — און דו, זלמן, צדיק מיינער, וואָס קוקסטו אויף דער בחורה, גלייך איין געבראָטענע טויב העט דיר אין מויל געפלויגן?

— גיי מיט דיינע נבזה׳שטיק — האָט זלמן זיך גע־האַלטן אַן מוישלען — זאָג מיר ליבערשט ווער איז דער לולב, וואָס טענצלט אַרום איר?

— לויט דער הלבשה, לויט דעם הילוך — אַ שטאָלצנ־גייער.

— מוישל, ווייסט וואָס? — האָט זלמן זיך א טאָפּ געטאָן ביי דער בוזעם-טאַש, אויב זיין זינג-שפּיל „אמנון און תמר" ליגט דאָרט — אפשר גאָר אַ טרייב טאָן איין ווייניק משא-מתן? א רעד טאָן מיט די לצים וועגן מיין זינג-שפּיל און דאָס שיין מענטש, די טענצערין, אוויל בלייבן לאָזן?

— ס'איז ביים וועג — האָט מוישל אָנגעקוואָלן — מיר האָבן אַ בורא אין הימל, האָט ער דיר אַ תמר מיט גלעקלעך צוגעשיקט!

דער שטאָלצנגייער, אַ מאָגערער, אַ הויכער, איז אַראָפּ-געשפּרונגען פון דער בויד. ער איז אַריין צווישן המון, זיך געבעטן:

— איר הערן! מאכט פּלאַץ, איר רבותי!

און אַז דער המון האָט זיך אָפּגערוקט, זיך צעשטעלט אַרום דער בויד אין א האַלבראָד, איז דער שטאָלצנגייער געוואָרן אויפגעלייגט, האָט גענומען הייבן זיינע לאַנגע פיס, ווי אַ בושל. ס'לצנ'ישע פּנים איז געוואָרן לענגער, האָט גענו-מען טריפן מיט שמד-שטיק. די דינע, צונויפגעצויגענע ליפּן האָבן צוגעפּייפט, געענטפערט אויף די קשיות, וואָס זענען געקומען פון המון:

וואָס זאָל מען מאכן?
זינגען און לאַכן,
לאַכן און זינגען.
מיר זענען אהער געקומען,
אַ שיינעם ניגון אָנצוזינגען!

— זלמן, — האָט מוישל איינגערוימט דעם חבר — אויב ס'זאָל גיין גאָר וואויל, האָב איך אַ „פּיסל" אין דער כנופיה.

— לאָמיך הערן.

— דאָרט יענעם זעסטו?

— וואָס איין ציגן-מאַסקע אין דער האַנט האַלט?

— איך מיט אים זענען געווען גאָר איינס מיט אנאַנ־דער, זאַלבעצאַנד געלערנט ביי ר׳ לייבוש פּראַגער. אַזאַ קאַטאָוועס־טרייבער איז ווייט צו זוכן. ער איז עס, אויף מיין וואָרט ער, פישל דער זויפּברודער!

— מאָג איך אים אַ רוף טאָן?

— וואָרט איין וויל, וואָרט. דער שיינער פאַרשוין קען אום דאָס חיות ברענגען. אויב ס׳איז יאָ ער, אויב ס׳איז פישל, ווילט זיך אַצונדערט אין זיין מויל ניט אַריינפאַלן! אין פּראָג האָבן אַלע פאַר אים געטאָן ציטערן, אפילו דער ראש־ישיבה. און אַז ער פלעגט ביי איין חנוכה אָדער ביי איין פּורים שפּיל נעמען ווייבער דעקן, איז געווען שאַנד און שפּאָט! פון חרפּה און בושה האָט ס׳פּנים געטון פלאַמען, און ווי אויף צו להכעיס האָבן ווייבער אים ליב געהאַט, מיט אים זנות געטריבן, מיטן עזות־פּנים!

— ווי אין „סוטה“ שטייט — איז זלמן געוואָרן אַלץ אויפגערוימטער — „רוצה אשה בקב ותפלות — — —“

דער שטאָלצנגייער האָט אַ הייב געטאָן ביידע פיס מיט אַמאָל און מיט איין שפּרונג איז ער געבליבן שטיין אויף דעם צעעפנטן לאָדן פון דער בויד. ער האָט זיך אַ צי געטאָן, זיך אַליין אַריבערגעוואקסן מיט אַ קאָפּ. דאָס פּנים לענגליך, די פאַרשפּיצטע נאָז פאַרבויגן, ווי דער שנאָבל ביי אַ רויבפויגל. ער האָט געשטעלט טריט ווי צום טאַנץ, זיך דורכגעשפּאַצירט איבער דעם בויד־לאָדן איינמאָל, נאָכ־אַמאָל. און אַז ס׳איז געוואָרן שטיל אויפן שול־הויף, האָט ער זיך אַ דריי אויסגעטאָן מיטן פּנים צו די לצים און זיין האַנט, אַ שמאָלע, אַ לאַנגע, האָט זיך ווי אָפּגעריסן פון געלענק, איז געבליבן הענגען מיט אַזויפיל טרויער, איבער זיין אייגענעם קאָפּ. די ליפּן האָבן אי געזונגען, אי געפייפט:

הערן קאַמעראַדן,
וואָס זייט איר פאַרע לייט?

איבער צען מיילער האָבן זיך ברייט צעעפנט און דער שול־הויף האָט אויפגעציטערט. פון דעם געזאַנג האָט זיך ארויסגעהויבן דער טענצערינס קול, ווי א פייפל, זיך צע־שאָטן איבערן המונ׳ס קעפּ:

אך יא, און יא, און יא,
מיר זינגען און מוזיצירן,
מיר טאַנצן און יובילירן,
מיר זענען בראַווע לייט!

דער שטאָלצנגייער האָט זיך א רוק געטאָן אין א ווינקל פון דער בויד און דאָס מויל מיטן אויסגעצויגענעם בערדל האָבן געפרעגט:

צי זייט איר ניט פון פראָג געצויגן,
פון דער שילער זייט?

די לצים האָבן זיך גענומען וויגן ארום דער טענצערין, וואָס האָט געקלימפּערט מיט די הענט, מיט די פיס און אירע אויגן, טיפע, טונקעלע אויגן, האָבן געפלאַטערט מיט ווינטן, מיט שרפות:

אך יא, און יא, און יא,
מיר זענען פון פראָג געצויגן,
פון דער שילער זייט!
מיר זענען פראָגער ליצים,
מיר זענען בראַווע לייט!

— — — — — — — — — —

אך יא, און יא, און יא,
מיר זענען פראָגער ליצים,
טראַ־לאַ־לאַ־לאַ־לאַ־לאַ — — — —

— — — — — — — — — —

דער המון, וואָס האָט מיטגעזונגען, איז א פאַל געטאָן אויף קריק. דער המון האָט געמאַכט פלאַץ פאַר דער טענ־צערין, וואָס האָט זיך געטראָגן פון איינעם צום צווייטן מיטן

צימבעלע. זי האָט געלאַכט מיט די ווייסע ציין, מיט די אויגן, מיטן לענגלעכן פּנים, וואָס איז געווען גלאַטיק, ווי טונקעלע איילבירטן. פון אַלע זייטן זענען געפלויגן מטבעות, געפאַלן אין צימבעלע אַריין.

— ווי הייסט זי, די טענצערין?

— רויזע בין איך געגאַנגט, וואָרפט אין צימבל, וואָרפט אין דער האַנט — האָט די טענצערין אַ שאָס געטאָן מיט די אויגן, אַז אפילו באַיאָרטע מאַנצבילן האָבן געשמייכלט אין די אייגענע בערד אַריין און פון גרויס פרייד האָבן זייערע בייכיקע היטלען, ווי גלעקער, זיך אַזש צעטרייסלט.

— רויזלין, זינג עפּיס!

— זינג דאָס ליד: „עס ליגט איין שלאָס אין עסטרייך!“

— מיד, מיד, מיינע הערן — האָט רויזע פאַרוואָרפן דעם קאָפּ און אירע שווערע, שוואַרצע פלעכטן זענען נאָכלעסיק געבליבן ליגן אויף די באַוועגלעכע אַקסל — נאָך דער חופּה וועל איך זינגען מיט האַרפן און פלייטן, מיט פידל און פויקן.

דער ריח פון פריש געבאַקענעם אינגבער, פון געצוקערטע מאַנדלקיכלעך, האָט אַ שלאָג געטאָן אין פּנים אַריין, מיטגעבראַכט ריחות און גערוכן פון געפּרעגלטע הויזנבלאָזן, רעסעלעך און פינגערהוטן. ס'האַרץ, אַ פּאַר'חלש'ט, האָט זיך אַ שפּאַר געטאָן אין מויל אַריין.

עס איז אָנגעקומען חיים בעקער, אַן אויסגעמעלטער, גלייך מען וואָלט אים נאָר וואָס פון אויוון אַרויסגענומען. נאָך אים — זיינע צוויי געזעלן. די געזעלן האָבן געטראָגן אויף די קעפּ בלעכן פריש געבעקס, זיך געאײַלט צו שמואל בעלאָסער אויף דער חתונה.

דער בעקער האָט אַ בליק געטאָן אויף דער טענצערין און איז געבליבן שטיין אַ געפּלעפט. די געזעלן האָבן זיך איבערגעקוקט מיט גנבישע אויגן.

— וואָס פאַרע גוטע זאַכן האָט איר דאָרט? — איז

די טענצערין שוין געשטאַנען לעבן בעקער, האָט אַרויפגע־לייגט איר קליינע, איידעלע האַנט אויף זיינער — אַ הונגע־ריקע טענצערין מאַגט איר מכבד זיין!

— ס׳בעסטע און ס׳שענסטע — האָט דער בעקער זיך גענומען דרייען אַרום דער טענצערין אין אַ רעדל און פון גרוים פרייד האָט ער זי אַ נעם געטאָן פאַר דער טאַליע — נון, מיין שיין שפּילוויבכן, מאָגן מיר איין ווייל חתן־כלה בלייבן לאָזן אין זעלבערט זיך פרייען?

די געזעלן האָבן זיך איינגעבויגן, זענען געבליבן זיצן איינגעהויערט. די טענצערין האָט גענומען פולע הענט, געשטופּט קיכלעך, הויזנבלאָזן, פינגערהוטן, רעסעלעך אין די טאַשן, אין די פאַלדן פון איר קלייד. צווישן אירע שאַרפע, שוימיקע ציין האָט זיך געברעקלט אַ מערביק מאַנדל־קיכל און אַ באַ׳טעמ׳ט צינגל, אַ רויטס, האָט אַרומגעלעקט דאָס קליינע מויל.

— חיים, איין יידן־טענצל! — האָט עמיצער צוגע־קלאַפּט מיט די הענט.

— איין יידן־טענצליין, חיים!

— אויפן שול־הויף? — האָט אַן עלטערע יידענע גע־פּרואווט שטערן.

קיינער האָט זיך צו איר ניט צוגעהערט.

רויזע האָט אַ הייב געטאָן ס׳צימבעלע. אירע שטייפע בריסטלעך, ווי לעבעדיקע פייגל, האָבן געפלאַטערט הינ־טערן געפאַסטן קלייד. זי האָט זיך גענומען רוקן מיט איין פּוס אויף קריק, מיטן צווייטן האָט זי צוגעקלאַפּט. און די גלעקלעך פון אויבן, פון אונטן, האָבן זיך געשאָטן מיט אַ קלינג־קלאַנג, זיך געקייקלט אונטער דעם המונ׳ס פיס. אַ צאָפּ האָט זיך ביי איר צעפלאָכטן, זיך געהויבן אויף אַ פריער און אין גאַנצן, יעדער בויג, יעדער קער, האָט אין רויזען געזונגען:

איך בין יונגעס ווייבכן,
איך האָב אַן אַלטן מאַן
שניי ווייס איז מיין ליבכן,
מען זעט מיר גאָרניט אָן.

דער בעקער האָט זיך געהאַלטן אין איין צוזעצן, גע־פּאַטשט מיט די הענט אין די פּיס, זיך פאַרשאַטן די אויגן מיט מעל־שטויב. ער האָט זיך געיאָגט נאָך דער טענצערין, וואָס האָט זיך קונציג געהאַלטן אין איין אַרויסדרייען פון אונטער זיינע הענט. דער עולם אַרום האָט געקייכט פון געלעכטער, זיך גערייצט מיט אים:

— חיים, וואָס באַקסטו? ווייסע שבת־באָרכעס?

— מאַנדלקיכלעך?

טאַנצן דאַרף מען קענען, חיים!

די בעקער געזעלן מיט די בלעכן געבעקס אויף די קעפּ, מיט די ברייטע געזעסן, זענען, געבליבן שטיין אויף אַן אָרט, און געהויבן מיט די אַקסלען צום טאַקט. פון אַ ווינקל האָט זיך אַריינגעריסן אַן עלטערע בעטלערן. זי האָט אַ הייב געטאָן מיט ביידע הענט איר ביסל אָרעמקייט און מיט נאַקעטע, פאַרשמאַדערטע פיס זיך אַריינגעפּלאָנטערט אין טאַנץ.

און אַז די טענצערין האָט זיך געלאָזט כאַפּן פון דעם אויסגעמאַטערטן בעקער, וואָס האָט שוין ניט געהאַט קיין מראה אין פּנים, קוים געפּאָכעט מיט דער נשמה, האָט דער גאַנצער המון גענומען קלאַפּן מיט די פיס, פּאַטשן אין די הענט. אַלע האָבן מיטגעזונגען מיט רויזן:

איך בין יונגעס ווייבכן,
איך האָב אַן אַלט מאַן — — —

— — — — — — — — — —

ד.

די טענצערן האָט אויפגעהערט זינגען.

מיט צוויי פינגער האָט זי אָ ציִ געטאָן איר לאַנגען צאָפּ, ווי אַ פידלבויגן, זיך קוים פארנייגט פאַרן עולם און אַ קלימפּער געטאָן מיט די גלעקלעך. זי איז געבליבן שטיין אויף איין פוס און אין יעדן קער פון איר בויגיקן לייב איז געווען דער קנאַל פון אַ ציטער־בייטשל. די גאַלעקע ציין האָבן געלאַכט, אַרויסגעשוימט פונם קליינעם מויל און אירע בליקן זענען געפאַלן מיט אַזאַ שווארצער גבורה פון איינעם אויפן צווייטן, אז דער המון האָט זיך געהאַלטן פאַר די זייטן, פאַר די בייכער און פון די אָפענע מיילער האָט זיך געריסן, האָט זיך געקנוילט:

— ראַזלין!

— וויוואַט ראַזלין! וויוואַט!

די עלטערע יידן, די פרומערע, האָבן זיך יינגליש פאַרשעמט, באַהאַלטן ס׳געלעכטער אין די בערד, אין די בייכער און בייכלעך, וואָס האָבן זיך ארויסגעשטופּט פון די ברייטע „יופּעס״ פון די קורצע געפּאַסטע רעק. זיי האָבן זיך גענומען רוקן מיט געלאַסענע טריט, זענען אריין ווער אין אַ געביידע, ווער אין פּאַליש, גוטמוטיק אָוועק פון די לצים, ווי זיי וואָלטן זיך אויסגעבאַהאַלטן פון אַ זומער רעגן, ווען צווישן די טראָפּנס שיינט די זון.

און אין דער אָפענער בויד איז זיך פארגאַנגען די יידן־הארף, ס׳פּייקל האָט אונטערגעכאַפּט — אַ קלאַפּ און אַ היפּער, אַ קלאַפּ און אַ היפּער — גלייך מען וואָלט געשאָטן האָזן־ניסלעך אין קופּערנע בראָטפּאַנען.

— וואו איז ער, דיין פישל? — האָט זלמן געמאָנט ביי מוישלען.

— וואו איז ער פאַרפאַלן געוואָרן? — האָט מוישל געדרייט מיטן קאָפּ, געזוכט פישלען אין דער בויד.

פישל, מיט דער ציגן־מאַסקע אין דער האַנט, האָט זיך געשאַרט אַלץ טיפער אין דער בויד אַריין. ער האָט אַ שיק געטאָן די מאַסקע צווישן די אָנגעשטופּטע זעק און לאַנטע־כער און איז געבליבן שטיין אַ דערשלאָגענער אין אַ ווינקל. זיין געמאַכטע פרייד איז אָפּגערונען פון פּנים און אין די אומרואיקע אויגן, אַרום דעם פאַרקוועטשטן מויל, איז געלעגן ווייטאָג און פאַרדראָס. די נכפּה האָט אים געגעסן. ער האָט געקריצט מיט די ציין, ניט געקענט הערן ווי דער המון שאַלט און יוכצעט און אַלץ אין אים האָט זיך צערעדט:

— מ'ווייסט ניקס מיין ווי צו זינגען און צו לאַכן, צו לאַכן און צו זינגען — — — די דרשות, די קאַטאָוועסלעך, די לידער און די זינג־שפּילן שרייבט ער, פישל, און דעם כבוד טון אַנדערע אַראָפּשוימען — — — צייטן דערלעבט! האָט אַ פּרנס, אָדער אַ גביר, חתונה געמאַכט, פלעגט מען אים, פישלען, רופן. און אז מען האָט אויך פאַרבעטן די שטאָטישע „פערשטן און גראַפן", האָט מען אים, פישלען, ניט געדאַרפט ס'צינגל האַקן. ער האָט פאַר זיי געהאַט אַ „ראָמאַנץ", אַ שיין ליד, אָדער גאָר אַ פּאָר קלוגע ווערטער און אין גלחות, אַז די שררים האָבן געעפנט מויל און אויערן, געהויבן די וויין־בעכערס צום זינגער, צו פישלען, זיך אַליין צעזונגען, אַז „אַל די בעקן און דער וואַנט ווערן שפּרינגען און קלינגען":

— וויוואַט, וואַגאַנט!

— וויוואַט!

—און היינט?

— היינט דאַרף מען ניקס. היינט גילטן „קורצע דרשות און לאַנגער בראַטן". היינט שרייט מען, די קעל טוט מען רייסן:

— ראָזלין! ראָזלין! וויוואַט ראָ־אָזלין!

פישל האָט צענומען די פּלאַנען פון דער הינטערשטער זייט בויד און האָט זיך לייכט אַראָפּגעגליטשט אויפן הויף.

ער האָט וואוילעריש אַ שלעפּ געטאָן זיין פאַרשפּיצטן קאַפּ־טור איבערן שטערן, זיך שטיל צוגעפּייפט און חשק געהאַט אַ שנאָפּ טאָן, וואָס ס'הערט זיך ביי די רעגענסבורגער ישיבה־בחורים, ביי די „בלאָזערס“, וואו מען געפינט נאָך אַ בעלן אויף א קלוג וואָרט, אויף א הארבן פּלפּול, און אפילו אויף אַ גוטן שמד־שטיק. די לצים־כנופיה איז אים פּשוט געוועזן דערווידער.

ניט קיין הויכער. דאָס בלאַסע פּנים אַרומגענומען מיט אַ שוואַרץ בערדל, וואָס איז געווען געדיכט אַרום דעם קין און שיטער, כמעט אויסגעצופּט, אויף די באַקן. פישל'ס הענט האָבן געפירט אַ שמועס מיט זיך אַליין. אויגן הונ־געריקע, שפּיזיקע, האָבן, דאַכט זיך, גענישטערט, געזוכט אַ וועג, ווי נאָך זיך אַרויסצודרייען פון צווישן די בעט־לערס און יעדער וויל געכאַפּט פון דער זייט אַ קוק אויפן המון, וואָס האָט מער ניט געלאַכט, נאָר געווילדעוועט פון פרייד.

קיין זאַך איז איצט פישלען ניט אָנגעגאַנגען. ניט דער וואַרעמער נאָכמיטאָג, וואָס האָט געבלענדט, ניט די שמחה פונם אָנלויף, אפילו ניט די חתונה.

אָן איבעריקער האָט ער זיך אַרומגעדרייט אויפן שול־הויף, אַליין ניט געוואוסט אויב פון הונגער, אָדער פון עגמת־נפש, נאָגט אים ס'האַרץ און ס'לעבן איז אים געוואָרן ביטער.

— וואו ציט מען ווייטער? — איז ער געבליבן שטיין מיט צענומענע הענט, ווי אַ צינגל צווישן וואָגשאָלן — אפשר גאָר פאַרבייטן דעם לצים־קאַפּטור אויף אַ געוויינלעך היטל און פאַרבלייבן אפילו דאָ אין רעגענסבורגער ישיבה?

פון זיך אַליין האָבן די ליפּן אָנגעהויבן זאָגן זיין אייגן ליד וועגן דעם פראָגער בעל־תשובה און דאָס צוגעצוויקטע בערדל איז פול געוואָרן מיט שמייכל:

„ — — — לא אמות, איך וויל לעבן,
וויל השם־יתברך ערע געבן — — —
— — — — — — — — — — —

פון דער שמאָלער יידן־גאַס איז אָנגעקומען א פּאַקן־טרעגער — אַ באַליבטער פּאַרשוין, גרויס ווי דער לאַנגער פרייטאָג. די באָרד, וואו מען האָט געקענט ציילן יעדע האָר, געלבלעך, די קורצע, דיקע פּאות — בלאָנד, די ווייסע באַקן — פאַררויטלט. און די אויגן, בלויע, גוטע, האָבן ניט אַריינגעפּאַסט אין דעם גאַנצן געשטעל, וואָס איז מער ענלעך געווען אויף אַ האַלענדער, אַן אָפּשפּרעכער, ווי אויף אַ ייד.

אויף אַ פריער האָט ער געשטעלט זיין קנאַכיקן שטעקן, וואו אויפן קאָפּשטיק, אויסגעהוילט ווי אַ געזעס, האָט מען זיך געקענט צוזעצן. ער האָט אַראָפּגענומען די אַרעמבענדער פון די אַקסלען, אַראָפּגעהאַקט דעם פּאַק און איידער ער האָט נאָך געהאַט צעלייגט די ספרים, די ביכלעך, האָט זיך שוין גענומען קלייבן אַן עולם.

אַן אומבאַקאַנטער און דאָך אַן אייגענער. אַ פרעמדער, וואָס שפּרייזט מדינה איין, מדינה אויס, וואָס איז אויסגעווען אַ וועלט, האָט זיך אָנגעזעען, זיך אָנגעהערט, און אַז מען זאָל זיצן מיט אים אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך, וועלן זיך די מעשיות ביי אים ניט אויסשפּעןן. די לייט קומען אָן אין איינעם מיט די פייגל, וואָס קערן זיך קריק אויף זומער, צעטרייבן די ווינטערדיקע מרה־שחורה, און דערציילן, ווי יידן לעבן אין צרפת, אין סטאַמבול, אין ארץ־ישראל און אפילו הינטער די הרי־חושך.

פישל האָט באַטראַכט דעם געוויקסיקן פּאַרשוין און אָנגעקוואָלן.

דער ספרים־טרעגער האָט אַ וויש געטאָן זיינע מעכטיגע ליפּ־עקן, וואָס האָבן פאַרשטעלט ס׳מויל און ער האָט זיך צע׳ניגונ׳ט:

„ — — — שפאָגל ניי! שפּאָגל ניי! קומט צעלויפן און גיכער קויפן! אַ היפּשן סידור אין עברי־טײַטש . . . ניט בלויז פאַר פרומע ווײַבער, בחורות און מיידן, נאָר אויך פאַר י י נ ג ן א ו ן ב אַ ל ע ב אַ ט י ם, אַלע ביידן — — — פאַר איטלעכן יהודי, איז ער מאַן אָדער ווײַב, וועט נייערט לייענען קאָן. דרום, מײַנע הערן, האַלט איך פאַר אייטל טאָרן, די אין לשון־קודש ווילן אָרן און פאַרשטייען דערין קיין וואָרט!“

— גאָר וואויל גע'דרשנ'ט — האָט אַ ייד אַ שטופּ געטאָן אַ צווייטן — אים פאַרשפּאָרט שוין אַ באַלבירער ס'צינגל צו האַקן!

— אונטערזוועגנס, אויג אויף אויג, העט איך די באַגע־געניש אים מוחל געווען.

— אַ פּרצוף־פּנים אַ ייד פאַרגינט זיך!

— „ראָמאַנצן“ איז זיי וויניק, — האָט דער רעגענס־בורגער שוחט אַ בלעטער געטאָן מיטן חלף־נאָגל אַ סידור — דרוקט מען שוין תפילות אויך אין „לשון אשכנז“. ווער דאַרף עס, ווער?

— וואו זאָגט איר איז עס געדרוקט? — האָט איינער אונטערגעטראָגן דעם מוכר־ספרים אַן אָפענעם סידור — אויפן שער־בלאַט איז דער דרוק ניט אָנגעגעבן.

— וואו געדרוקט? — האָבן די בלויע אויגן ביים מוכר־ספרים זיך צעלאַכט — איר פאַרשטייט, פּעטער־ליב, עס ד ר י ק ט מיך, דרום ד ר ו ק איך. וואָס מיך דריקט איז השם־יתברך באַקאַנט, יוסף בן טעַנהויזן בין איך געגאַנט.

— וואָס רעדט איר מיט די „לומדים“? — האָט אַן עלטערע יידענע אַ כאַפּ געטאָן דעם מוכר־ספרים פאַרן אַרבל — די לייט וועלן סיי־ווי־סיי ניקס קויפן! וואָס זאָל איך אייך זאָגן? איר האָט זיך עולם־הבא געקויפט! מיט אייער סידור וועט יעדע אשה, וואָס נאָר לייענען קען, ניט בלויז ווערן אַ זאָגערן, נייערט אויך אַ שטיק חזן! מען וועט

מיין ניט טאַפּן אין דער פינסטער, זיך בעטן ביי מאַנס־פאַרשוינען: „וואו האַלט מען, וואו האַלט מען, וואו? האוחז ביד — כ׳בין מיד און מאַט״? איז וויפיל, זאָגט איר, קאָסט אַזאַ סידור?

דער מוכר־ספרים האָט זיך כמעט ניט צוגעהערט צו דער יידענע. ער האָט געקוקט דעם עולם אויף די פינגער, געוואוסט אַז אַ סידור קען מען אויך אונטערשלאָגן און פאַר איין וועג גערעדט זיינס:

— ס׳איז אַ סידור פאַר אַ גאַנץ יאָר, וואויל פאַר־טייטשט און באַשיידלעך, דרום קומט און קויפט ווייבלעך און מיידלעך, אַנדערש וועט איר די סידורים פּ אַ ר ז ו י־מ ע ן, דען זיי וואַקסן ניט אויף קיין „ב ו י מ ע ן״ — — — אויך איז דער סידור ניט צו טייער, אום איין קראָנע איז ער אייער!

— צו טייער! צו טייער!

—וואָס איז עס? אַבנים טובות? איידלגעשטיין?

— אויף דער סחורה איז נאָך, קיין עין־הרע, אַ זול!

— פאַר אַ האַלבן מקח קען מען עס קריגן!

— געהערט? איין קראָ־אָנע!?

— איין קראָנע איז צו טייער? — האָט דער מוכר־ספרים זיך אַזוי צעלאַכט, אַז די האָר פון זיין באָרד זענען זיך צעפלויגן — דער סידור איז אַ מציאה צען, איר וועט עס זעלבסט זען, ווען איר עס פאַרגלייכט מיט אַן אַנדער סידור. ע ס א י ז אַ ז אַ ג ר ו י ס ע ר א ו נ ט ע ר־ש י י ד, אַ ז צ ו ו י ש ן א י י נ ע ם אַ ל ט ן ו ו י י ב א ו ן א י י נ ע ר י ו נ ג ע ן מ י י ד!

— גוט! גוט! — האָט פישל געוויזן אויפן סידור — מיט אַזאַ „יתגדל מויד״ פאַרשפּאַרט מען צו זינדיקן!

— איר רעדט דאָך אייטל ניבול־פּה! — האָט דער פאַקנטרעגער באַטראַכט פישל׳ס הילוך.

— ר׳איז פון די לצים — האָט עמיצער געלאָזט פאַלן אַ וואָרט.

— אויב אַזוי, — האָט דער מוכר־ספרים אָפּגעווישט די הענט אָן דער באָרד — האָב איך פאַר אייך סחורה, וועלכער סחורה, מען דאַרף אָבער זיין אַ מבין.

ער האָט אַרויסגעשלעפּט פון אַ זייטיקער קעשענע אַ פּעקל בלעטער, וואו די געשריבענע קונטרסים זענען שוין געווען איינגעגייט, נאָר אָן טאָוולען.

— קוקט אַ כתב! ס׳ווערט ליכטיק אין די אויגן! געבראָכן אָדער דיק מ ע ש י ט, קען זיך מיט אַזאַ געשריפטס קיינמאָל ניט פאַרגלייכן! ווייסט איר ווער דאָס האָט איבערגעשריבן? גימפּל סופר בכבודו ועצמו — אַ מייגסטער, וואָס די וועלט טוט מיט אים שמ׳ען!

— כ׳קען אים.

— קענט איר אויך גימפּל׳ס שוואָגער, אליהו בחור, דער וואָס האָט דאָס וועלשע „בבא־בוך" אין טייטש געבראַכט?

— אליע איז דאָך אין װענעדיק, — איז פישל געוואָרן אויפגערוימטער — זיין פאָטער, אָשר אוים איפּשהיים, האָט מיט מיר דקדוק געלערנט און זיין מוטער, הינדלין, אויף מאָה פּרסאות אַרום נירענבערג איז אַזאַ קאַטאָוועס־טרייבערין ניט געווען!

— אויב איר קענט יאָ די גאַנצע משפחה, — האָט דער פאַקנטרעגער צוגעטראָגן פישלען ס׳פּעקל בלעטער — זעט, טאָמער איז עס פאַר אייך סחורה?

פישל האָט געלייענט מיטן טראָפּ:

— אַ שיינע מעשה פון קיניג אַרטיש הויף, ווי ער זיך אין זיינעם קיניגרייך האָט טאָן פירן, און וואָס ער האָט געהאַט פאַרע מאַנירין און פון דעם באַרימטן ריטער ווידוווילט, דעם שטרייטבאַרן העלד, גאַר שיין אין ריים געשטעלט — — —

— דאָס האָב איך אין צוויי כתב־יד'ן — האָט פישל אים קריקגעגעבן די „מעשה פון קיניג אַרטיש הויף“.

מוישל קראָקער איז אונטערגעקומען. נאָך אים — זלמן. מוישל האָט אַ נעם געטאָן פישלען פאַר אַן אַקסל, וואוילע־ריש געקוקט אויף אים. מוישל'ס אויג־אַפּלען האָבן זיך אי געפּלעמלט, אי זענען פאַרלאָפן מיט אַ ניט זיכער געלעכ־טערל, וואָס האָט געהאַט צו זאָגן:

— פישל, דערקענסט שוין קיין באַקאַנטע ניט?

— אַ, אַ, מוישל — האָט פישל גענומען אַרומדרייען דעם פּופּציק יעריקן בחור, ווי אַ טרענדל, אַז דער אַרומיקער עולם האָט אָנגעקוואָלן — נאָך אַלץ אַ בחור, בתולה מיינע? קום אהער, מוישל, גיב אַ האַנט, לאָמיר זיך צעקושן! אַ קלאָג אויף דיר, שעמסט זיך? — און פישל האָט אָנגעוויזן אויף אַ יונג מיידל, וואָס איז געשטאַנען מיט אירע חברטעס — צעקוש איך זיך מיט איר!

די מיידלעך האָבן זיך פאַרשטעלט מיט די הענט די מיילער, זיך צענויפגעשטופּט ווי לעמעלעך און מיט אַ פאַר־שטיקט געלעכטער, מיט אַ קוויטש, זיך געלאָזט איבער דער גאַס.

— האָסט נאָך אַלץ ניט פאַרגעסן דיינע הלצות, פישל?

— האָט מוישל געשעפּט נחת, געהאַט אויף דער צונג אַלע ישיבות, וואוביידע האָבן זיך געוואַלגערט.

— כ'בין נאָך אַלץ אַ בעלן אויף אַ שיין פּולציל און אויף אַן אָרענטלעכן זויף — האָט פישל זיך אַרומגעקוקט אויב ער האָט אַרום זיך אַן עולם — פאַראַן ביי אייך אַ האַר־בעריק, וואו מען קען אַ שיכור טאָן?

— אין „גילדענעם מערש“, ביי מיכל'ן קריגסטו פון כל טוב — האָט מוישל אַ שלעפּ געטאָן זלמנען, וואָס איז געשטאַנען מיט צעשפּרייטע פיס, ווי אַ צעגליטע צוואַנג — אַ חבר מיינער, שרייבט קאַטאָוועסלעך מיט פעפער און מיט אינגבער.

— זאָג, אַ קאַמעראַד—האָט פישל אַריינגעשטעקט דעם בחור׳ל אַ האַנט, הנאה געהאַט, וואָס ער רויטלט זיך, ווי אַ מיידל.

— איז וואָס העט איך גערן זאָגן? — האָט מוישל אַ נעם געטאָן די באָרד, ווי ביי אַ שווערער סוגיא — ווייסט, פישל, אונדזער לייב מרעגענסבורג האָט צוגעגרייט אַ שפּאָגל נייע מעשה פון קיניג דוד׳ס הויף.

— דער לייב אייערער, דער נבז׳יק, דער זויפער? — איז פישל אויפן אָרט אַריין אין כעס — מאָג ער אפילו מגולגל ווערן אין אַ שמואל זינגער, אין קוזי׳ן, אין אַ קאַפּ־האָן, וועט ער אַלץ נית אָנשרייבן קיין „דיטריך פון בערן“, קיין „געזעלן הילדעבראַנט“, אויך ניט אַזאַ וואונדער שיינע און טרויעריקע געשיכטע, ווי „ריטער זיגמונד און זיין גע־ליבטע מאַגעלאָנע“. דעם לייב׳ס שרייבערייען זענען גוט פאַר זקנים, פאַר אַלטע, פרומע ווייבער און פאַר רכילות־טרייבער!

— גוט, ניט גוט — האָט מוישל איינגעשלונגען די ווערטער, גערעדט מיט פישלען אַזוי שנעל און אַזוי אַנדערש, אַז אַ רעגענסבורגער וואָלט אַלץ ניט פאַרשטאַנען — כ׳האָב אָבער אַליין געהערט פון אונדזער ראש־ישיבה, אַז ביי בעלאַ־סערן אויף דער חתונה וועט מען בלויז געטליכע שמועות זינגען און זאָגן. דער ראש־ישיבה האָט בפירוש געזאָגט, אַז ניט „דיטריך פון בערן“, אויך ניט „דאָס שיינע גליק“, וואָס איז אייטל זנות און ניבול־פה!

— שקר! ס׳איז שקר וכזב! — האָט פישל פאַר־קוועטשט די פויסטן — ווער איז דער ראש־ישיבה אייערער?

— דער „מגן־דוד“.

— אַ, דער ספרדי? וואָס רעדט יידיש, ווי, להבדיל, אַ גוי? כ׳קען אים, כ׳קען אים נאָך פון פּראָג! כ׳קען אויך זיין יחוס — מיטן רמב״ן איז ער זיך מתיחם — האָט פישל אַ קנייטש געטאָן דעם שפּיציקן קאַפּטור — און ווייסטו וואָס

מיר איז איינגעפאַלן? אַז די ספרדים האָבן אונז אשכנזים פיינט, האָבן פיינט אונדזער לשון! אָנגעבלאָזענע גאוותנים! איך האַלט אַז אונדזערע „חסידי אשכנז" זענען שענערע און גרעסערע יידן, ווי זייערע גדולים!

— דאָס זאָג איך אויך, — האָט זלמן זיך אַריינגעמישט — טון זיך איבערנעמען מיט זייער „פילוסופיה"! אויך אונדזער ראש־ישיבה, אַז ער צערעדט זיך, ווייס איך ניט פון וועם ער האַלט מיין — פון „תורת אַריסטאָטל" אָדער פון „תורת משה"? און ביי מיר, אין פאַרגלייך מיט זייערע אַלע גדולים, איז איין רש"י מער שקול און מער חשוב.

— ער רעדט דאָך קלוגע רייד, דער בחור! אַ יאָר אויף מיר, ווי געדעכט ער איז! — האָט פישל אַ נעם געטאָן זלמנען פאַרן קין — לויט דעם דבור ביזטו פון די „בני חית", וואָס, אַ ווינער? אַ ניישטעטער?

— פאַרוואָס פון די „בני־חית"? — האָט זלמן געשמייכלט.

— ווערסט דיך ניט אויסבאַהאַלטן, כ'דערקען איך, ניישטעטער, אָן לשון. נו, לאָמיר הערן, זאָג: אַ פּ מ ע ק ן.

— אָפּ'מחק'ן.

אַלע דריי האָבן זיך צעלאַכט.

— אויב אַזוי — איז מוישל געוואָרן אויפגערוימטער — אויב מיין חבר, זלמן הייסט ער, געפעלט דיר, האָב איך פאַר דיר, פישל, אַ שטיקכן משא־ומתן. אַ זינג־שפיל האָט ער אָנגעשריבן, קען מען פאַר מלכים זיך מיט איר ווייזן!

— שווייגט ער, דער טראָפּ — האָט פישל צוגעלייגט אַ פינגער צו מוישל'ס בויך, אים אַ קיצל געטאָן — ווי הייסט די שפיל?

— אמנון און תמר — האָט זלמנען אויסגעפעלט אַטעם.

— האָסטו זי מיט דיר?

— יאָ.

— ציען מיר אין הארבעריק, געגאנגען! ווארט, ווארט — האט פישל זיך א דריי געטאן צו דער בויד, זיך אי צע־פייפט, אי צעשריען — רויזע! רוי־זע!

— כ׳גיי, כ׳גיי — איז די טענצערין אנגעלאפן.

— ראשית, זייט באקאנט — האט פישל אן אויפגע־רוימטער פארגעשטעלט די בחורים — קאמעראדן איינער און דער צווייטער. און דאס איז רויזע. אצונדערט, רויזע, מיט קאפ. דאס בחורל האט אנגעשריבן א שפיל, הייסט זי „אמנון און תמר", ציען מיר אין הארבעריק, מיר וועלן איבערכאפן די הערצער און ער וועט פאר אונז א ליין טאן. נו, קום, תמר מיינע!

— איך — מיטן „שרייבער" — האט רויזע זיך א שטעל געטאן לעבן זלמנען.

— ער געפעלט דיר?

— נאך ווי! — האט די טענצערין אים שוין געהאלטן געארעמט.

— רויזע, הער אויף דיינע חצופה־שטיק — האט פישל זיך א בויג געטאן צו איר — דעם בחור לאז אפ, אזיסט וועט מען אים פון רעגענסבורג משלח זיין!

— דיר אויף צו פלאצעניש גיי איך מיט אים! — האט רויזע זיך צעלאכט און אין מיטן גאס ארומגעכאפט זלמנען.

זלמן האט זיך ארויסגעדרייט פון רויזע׳ס הענט. ער האט זיך ארומגעקוקט, זיך באגעגנט מיט גרויסע, שווארצע אויגן און ס׳פנים זיינס איז געבליבן אן מראה, בלויז די פאות האבן געפלאמט.

הארט ביי דער יידן־פארט, האט פון אן אפן פענצטער ארויסגעקוקט א פרוי, אין שווארצן. זי האט זיך אנגעשפארט אן די עלנבויגנס, ארויסגעבויגן דעם אויבערשטן האלבן קערפער, ווי ער וואלט ארויסגעוואקסן פון דער דריי־עקיקער שילד, וואס איז געווען צוגעקלאפט צו דער וואנט.

פישל האט אראפגעלייענט פון דער שילד: — „פ ר ו י

לאַפּעץ, דאָקטערין דער פּרייען קונסט, דער אַרצנײַ, וואוינהאַפּ־טיק צו רעגענסבורג״ — און זיך פאַרנייגט:

— איך, פרוי דאָקטערין, בין לץ און דאָס שיינע מענטש — האָט ער געוויזן אויף רויזן — איז שפּילווייב.

— און דאָס בחור׳ל מיט די רויטע פּאות? — האָט די דאָקטערין אַ וויג געטאָן מיט די בורשטינענע אוירינג, וואָס האָבן אָנגערירט די אַקסלען.

— דאָס בחור׳ל? — האָט פישל געשמייכלט — דאָס בחור׳ל זוכט אולינט וואָרצל, האָלדער־שוואָם.

— וואָס, ער העט גערן מיט כשוף דאָס שפּילווייב באַ־קומען?

— יא, קעסטליכע דאָקטערין!

— ער וועט ניקס באַקומען — האָט רויזע אַ ווינק געטאָן מיט אַן אויג.

— גוט, שפּילווייב, גוט — האָט די דאָקטערין זיך צע־לאַכט — און וואו האָט איר נאַכטלאַג?

— אונטערן פרייען הימל — האָט פישל אַ הייב געטאָן די אויגן.

— פאַר אַ צוויי, דריי אירע האָב איך נאַכטלאַג.

— אַ דאַנק, אַ שיינעם דאַנק — האָט פישל זיך טיף פאַרנייגט — נון, וועלן מיר אַ ווייל די פרוי דאָקטערין בלייבן לאָזן און ציען אין האַרבעריק, וואָס אין „גילדענעם הערש“.

ה.

ביים הויז פון „גילדענעם הערש“, וואָס איז געשטאַנען לעבן טויער פון דער יידנגאַס, האָט די לופט אַ זײַן געטאָן מיט ביר, בראַנפן און ווײַן. דריי גליטשיקע טרעפּלעך האָבן געפירט אין אַ קעלער־שטוב, וואו דער האַרבעריק איז געווען. אין פייכטן, פינצטערן פעדערהויז האָט פישל אָפּגעשטעלט

מוישל קראָקער און אים אַ נעם געטאָן פאַר דער פליישיקער טאַליע:

— געשוואוירנער זויף־ברודער מיינער, אַז דאָ אַ גוט קריגל ברייהאַן באַקומט מען, דאָס האָב איך שוין מיט מיין חוטם דערשנאַפּט. כ׳העט נאָר גערן וויסן, אויב דו איין רייכסטאַלער האסט, דען איך, קאַמעראַד, בין, רחמנא לצלן, אַ היפּשער דלפון!

— און איך, ברודער־ליב, בין נאָך אַ גרעסערער — האָט מוישל אין דער פינצטער אַ הייב געטאָן די עלנבויגנס, ווי אַ פלעדערמויז די פלעדערן, געוויזן אַז די טאשן זענען ביי אים ליידיק.

— קאַמעראַדן, איר האָט קיין ממון ניט? איך האָב! — איז אָנגעלאָפן די טענצערין און האָט מיט אימפּעט אָן עפן געטאָן די טיר, וואָס האָט זיך אָנגעשלאָגן, ווי אין אַ פּויק, און איז קריק געשפּרונגען.

אין דער אָפענער טיר איז געשטאַנען אַ פאַרשוין, דאַר און הויך. די ליפּן — רויט און פליישיק. די באָרד און די אויגן — שוואַרץ ווי ביי אַ גזלן.

— וואָס פאַר איין בהלה? וואָס פאַר איין געלויף? — האָט דער פאַרשוין מיט רוגזה צוריקגעשליידערט די טיר און אָפּגעמאָסטן די פיר אירע, אַז זיי האָבן זיך גענומען רוקן אויף הינטערווייל. עכס.

דעם פרעמדנס פינצטערע אויגן האָבן זיך אָפּגעשטעלט פריער אויף מוישלען, דערנאָך אויף דער טענצערין, און זיין כעס האָט זיך אויפן אָרט געשטילט. ער האָט זיך פון גע־וואוינהייט אַ טאַפּ געטאָן ביי די טאשן, וואָס זענען אָפּגע־שטאַנען, דערנאָך האָט ער געוויזן מיט אַ פינגער אויף דער טענצערין און געזאָגט צו מוישל קראָקער:

— ווער איז זי? דאָס פראָגער שפּילווייב?

— איר האָט געטראָפן, זאַקסע — האָט מוישל, וואָס האָט ליב געהאט משמש צו זיין גבירים, אָנגעקוואָלן.

— און דער? — האָט זאקסע געוויזן אויף פישלען און גערעדט האָט ער שוין צו דער טענצערין — דער האָט מער אָנבליק אויף אַ וואַנדער־בחור, ווי אויף אַ לץ.

— ווידער געטראָפן — און מוישל האָט פישלען איינגערוימט אין אויער אריין — ער מסחר'ט מיט אבנים־טובות, מיט שיינע חפצים פון איידלגעשטיין. קוק אויף זיינע טאַשן, וואָס זענען אָנגעשטעקט מיט „יובלאַטאַציע", רייך ווי קורח און אַ גרויסער בעלן אויף אַ מיידלין, אויף אַ ווייבלין.

— אויב איר האָט יאָ געטראָפן, דאָס איך איין וואַנדער־בחור בין — האָט זיך פישל מיט דער גאַנצער חוצפה פון אַ לץ אַ שטעל געטאָן דעם רעגענסבורגער גביר אין פנים אריין — זאָגט שוין מיר צו מיט הענט און מויל אויסצוהערן אַ שטיקל „פלפול" פון אַ וואַנדער־בחור, אַ דלפון, וואָס וויל זיך שיכור זויפן און קיין פרוטה ביי דער נשמה האָט ער ניט.

— אָן הקדמות לץ, אָן הקדמות -- האָט דער רעגענסבורגער גביר געוואוסט, אַז דאָ קומט אָן הלצה אויף זיין חשבון — וואו איז דער „פלפול" דיינער?

פישל האָט אויפגעטורעמט דעם פארשפיצטן קאַפּטור, אָנגעשטעלט די גראָבע פינגער פון ביידע הענט, ווי דמ־שונאים, וואָס רייסן זיך איינער צום צווייטן און זיך אַ פרעג געטאָן:

— וואָס פאַרע פילפול העט איר גערן? איין רעגענסבורגער, אָדער איין נירענבורגער?

— אַ רעגענסבורגער, אַ רעגענסבורגער.

— עס איז דאָך אַ בפירושע גמרא —האָט פישל אָנגעהויבן — דאָס פורים איין יום־טוב איז. שטעלן זיך אַוועק די „חכמי־רעגענסבורג" און טון אַ האַרבע קשיא פרעגן: אויב פורים איין יום־טוב איז, און ר' יודא חסיד זאָגט דאָך, דאָס קידוש אין איין יום־טוב אַ חוב איז, היינט וואו האָט דלפון גענומען ווייַן אויף קידוש? אַי, וועט קומען אַ

פראַגער לץ און ענטפערן, אז דלפון האָט געליען געלד אויף וויין, בלייבט דאָך ווייטער אַן אייזערנע קשיא — וואָס פאַר איין שוטה העט עס באַרגן געלד, זאָ איין דלפון? איז אָבער געקומען ר׳ טראָפּ, זכותו יגון ואנחה, און געענטפערט, דאָס לעולם איז פורים איין יום־טוב. אָ, וואָס פאַר איין שוטה העט עס באַרגן געלד אויף וויין? איז דער תירוץ — דלפונ׳ס ברודער, ו י ז ת אָ — — —

— וואס טרינקען מיר, ביר? — האָט רויזע אַזוי אַרום־געכאַפּט פישלען, אַז ס׳האָט אים פאַרפּעלט אָטעם צו ענדיקן דעם „פלפול“.

— איר וועט שוין היינט ביי מיר וויין זויפן! — האָט דער רעגענסבורגער גביר אַ געשריי געטאָן צום בעל־אכסניה — מיכל, צוויי קרוגן זויערן און אַ קריגל זיסן, אָבער תיכף!

— און פרעסן אויך! — האָט רויזע אַזאַ לאַך געטאָן דעם גביר אין פּנים אַריין, אַז ער איז פון גרוים פרייד גרייט געווען צו שענקען דער טענצערין אַן אָרעמבאַנד.

זלמן האָט זיך געערגערט, וואָס ס׳האָט זיך אַריינגע־מישט אַ ווילד־פרעמדער, שאַרט זיך צו דער טענצערין און דערווייל האָבן אַלע פאַרגעסן אָן זיין זינג־שפּיל.

קיינער האָט זיך מער ניט אומגעקוקט אויפן בחור׳ל.

די טרינק־שטוב, אַ פירעקיקע, מיט הילצערנע ווילן, איז כמעט געווען ליידיק. ביים גרויסן ליימענעם אויוון, וואָס איז געשטאַנען אין דער מיט אַכסניה, זענען געלעגן אויסגע־צויגן אויף לאַנגע בענק עטלעכע פורלייט. די מיילער אָפן, די בערד פאַרריסן. פליגן זענען געזעסן אויף די מגושמ׳דיקע פּנימ׳ער, געשמאַק געשפּונען מיט די פּיסלעך, מיט די שנע־בעלעך. די פליגן האָבן זיך נישט איבערגעשראָקן פאַר דעם שנאַרכן, וואָס האָט זיך געטראָגן דאָ פון א בויך, דאָ פון אַ גרגרת.

דערלעבן, אין א גרויסער, הילצערנער שטייג, האָבן זיך

אַרומגעדרייט דריי געקראַפּטע גענדז. אַלע אויגנבליק האָט אַן אַנדער גאַנדז צענומען די פליגל מיט אַ קלאַפּעריי, אויפגעהויבן אַ געשטויב, און אין דער טרונק־שטוב האָבן זיך געדרייט שאָלעכץ פון האָבער, פעדערן און ביי־פעדערלעך.

אין איין ווינקל זענען געזעסן עטלעכע פאַרשוין, ווער איבער אַ קריגל ביר, ווער איבער אַ שיסל געקעכץ. אין אַ צווייטן ווינקל — אַ „פּאַטשטאַליאָן", אַנגעשפּאַרט אויפן הענטל פון זיין שווערד, וואָס איז געווען גרעסער פון אים. ער האָט זיך צוגעקוקט ווי צוויי חברה־לייט האָבן געשפּילט ווערפל.

דער ווירט פון דער אַכסניה האָט געהאַלטן אין מויל אַ הילצערנעם שפּונט און פון אַ בייכיקער פּאַס האָט זיך דער ווײַן געצאַפּט אין אַ גיספּעסל און פון גיספּעסל מיט אַ בול־בעריי אין אַ ציינערנער קרוג. מיט די אויגן, מיטן שפּונט, האָט מיכל געוואונקען צום ווייב, וואָס איז געזעסן מיט אַן אָפּגעדעקטער ברוסט אויף אַ הימל־בעט אָן פאַרהאַנגען. זי האָט געזויגן אַ קינד. ס'פּיצעלע איז צוגעפאַלן צו דער מוטער מיטן קליינעם מויל און פון גרויס תענוג געקנאַטן די ברוסט מיט די פויסטלעך, ווי מען קנעט אַ גוט אויפגעיוירן טייגל. די מוטער האָט אַ ריס געטאָן פון זיך ס'קינד און עס געלאָזט ליגן מיט אַ געוויין אין הימל־בעט.

אַ געזונטע, אַ באָרוויסע, האָט זי געכאַפּט די שוימיקע קרוגן וויין, פאַרגעסן צו פאַרקנעפּלען ס'קלייד און מיט אַ טראָט, וואָס וויגט זיך, האָט זי זיך געלאָזט צום טיש, וואו די געסט זענען געזעסן. אַרום די אָפענע קנעפּלעך האָט זיך ס'קלייד געפּעלדעלט, געקנייטשט, אָפּגעדעקט ס'ברוסט־וואָרצעלע, אַ שטייפס, אַ צוגעברוינטס, וואָס האָט אַרויסגע־שימערט פון ווייסן, ווייכן לייב, ווי אַן אויסגעבאַקענע ראָזשינקע.

—וואָס זאָגסטו אויף זאָ אין פּיטום? — האָט מוישל אַ שטויס געטאָן פּישלען און זיך צעלאַכט אין אַרבל אַריין.

— ביים אָפּ, דו נאַרישער טראָפּ! — האָט פישל אַ זופּ געטאָן פון דער קרוג און ארויפגעלייגט זיין האַנט אויף דער באַלעבאָסטעס — ווי שיקט עס זיך, ווירטין־ליב, מען זאָל אין אַ יידישער טרונק־שטוב פלייש מיט מילך מישן?

— גאָט באַהיט, מיין הער — האָט זי געענפערט אַ פּאָר גרויסע, פאַר׳צער׳טע אויגן, ווי ביי אַ קו, ווען מען דאַרף זי אויסמעלקן.

— און דאָס וואָס איז? — האָט פישל געוויזן אויפן אָפּ־געדעקטן וואָרצעלע, וואו טראָפּנס מילך האָבן זיך גע־שפּאַרט — איז דאָס ניט פלייש מיט מילך?

מוישל האָט אַ שפּריץ געטאָן מיט אַ שעפּסן געלעכטער. דער רעגענסבורגער גביר האָט זיך געבויגן איבערן טיש, ניט געלאַכט, נאָר געגאָסן מיט טרערן. ער איז זיך פאַר־גאַנגען מיט אַ בויך־קול:

— אַי, גוט! אַי, גוט!

די טענצערין האָט אַ כאַפּ געטאָן פישלען פאַר איין אויער, פאַרן צווייטן זיך אָנגענומען פאַר איר מין:

— פישלכען מיט זיינע ביבערייען! דו, נבזה, דו! קוק ווי דאָס מענטש רויטלט זיך?

די ווירטין איז געשטאַנען אַ פאַרפלאָמטע. זי האָט גע־שפּילעט ס׳קלייד, וואָס האָט זיך ניט געוואָלט פאַרקנעפּלען און איז ניט שולדיק געבליבן קיין ענטפער:

— איז מען קיין זולל־וסובא!

— און קיין דבר־אחר אויך ניט! — האָט די טענצערין אַרויסגעהאָלפן.

— און מען פרעסט ניט פלייש מיט מילך, ווי אַ גוי־גמור — איז די ווירטין געוואָרן רעדעוודיקער.

— און אַז ס׳ווילט זיך פרעסן, ווירטין־ליב?

— פרעסט מען אַ שטיקל געבראָטענע הון, אַ שטיקל גאַנדז — האָבן זיך די טונקעלע אויגן ביי דער ווירטין

צעשפּילט — קיין הונגעריקן פּונם „גילדענעם הירש“ וועט מען אייך ניט אַרויסלאָזן. איז וואָס, מיינע הערן, געבן?

— על חשבון הגביר, על חשבון — האָט פישל געוויזן אויף זאַקסען — אַ געבראָטענע גאַנדז!

זאַקסע האָט זיך נאָך אַלץ געווישט די פאַרטערטע אויגן און אַריינגערעדט אין דער טענצערין, איר דערציילט, אַז ער האָט אַ „פּיסל“ ביים קורפירשט אין הויף, אַז ער איז ליוועראַנט, שטעלט צו אין פּאַלאַץ אַריין איידל־שטיינער, אַז ער קען זי, די טענצערין, אויך אַהין אַריינדרייען.

— איז וואָס זאָגט איר, ר' לעמלין זאַקסע? — איז די ווירטין ניט איינגעשטאַנען, האָט געוואָלט צולויפן צום קינד, וואָס האָט זיך ניט אויפגעהערט רייסן — געבן אַ גענדזל?

— אַז די לצים האָבן געוואָלט איין גענדזל, איז ניקס צו מאַכן — האָט לעמלין אויסגעטרונקען אַ בעכער וויין און איז געבליבן זיצן אַ צעגאַרטעלטער — זעט, פּראָגער לייט, פאַרשעמט ניט רעגענסבורג! שוין אַ וואָך ווי גבירים־אדירים, ווי רבנים, טון פון גאַנץ אשכנז אויף דער חתונה ציען!

די פרישע גאַנדז האָט פאַרשמעקט די טרונק־שטוב און דער עולם האָט גענומען שניפּן מיט די נאָז־פליגל. פישל האָט מיט די פינגער אויסגעקלאַפּט אין טיש דעם מתים־טאַנץ ניגון און שטיל, גאָר שטיל, זיך געבעטן ביי רויזע'ן:

— — — — — — — — — — — —

מיך שרעקט ניט די וועלט, נאָך יענע וועלט,
מיין טייל איז הונגער נויט און קעלט.
שים פון דיין בויגן אַ גרימיק פייל,
און שיק מיך וועק אין גן־עדן מיט אייל.

רויזע האָט זיך איינגעביסן מיט אַלע ציין אין דער צונג־געברוינטער, געגנדזענער הויט און אים נאָך שטילער גע־ענטפערט:

דער גן־עדן איז פֿול מיט זעלכע ווי דו,
מוזט אויסנבליבן — פֿאַר דיר קיין רו.
אויב דיר איז קאַלט ביים לעבן, מיין שאַץ,
אין הייסן גיהנום — דאָרט איז דיין פּלאַץ!

איינער פון די צוויי פאַרשוין, וואָס האָבן געשפּילט ווערפל, איז ארויסגעגאנגען. דער צווייטער האָט זיך אַ שטעל געטאָן, שטייפער פאַרצויגן ארום זיך דעם לויזן מאַנטל, שמעלער געמאַכט די אַקסלען. ער האָט מיטביידע פויסטן אַ קלאַפּ געטאָן, וואָס כח נאָר, איבערן טיש, אַז די ליידיקע קרוגן האָבן אונטערגעשפּרונגען. ער האָט אַ צי געטאָן דאָס געגאָלטע, צעקנייטשטע פּנים און פונם אָפענעם מויל זענען געפאַלן ווערטער און גלחות, ווי אַ מלחמה־רוף:

"— — — Meum est propositum in taberna mori."

— רויזע, אַ קאַמעראַד — האָט פישל זיך אויפגעשטעלט — מיר מאָגן אים צו אונדזער טיש פאַרבעטן!

פישל איז פלינק אַרוים פון הינטערן טיש און האָט זיך פאַרנייגט:

— אין נאָמען פון די זיבן מוזען, קאַמע־ראַד — — —

— וואָס פאַרלאָזן אונדז ניט, יאַקולאַטאָרן, די געטרייע דינער פונם אמת'ן וואָרט — האָט דער פרעמדער גע־ענטפערט.

— באָער און באַשיין, קאַמעראַד, אונדזער טיש, וואָס פינקלט מיט וויין, שמעקט מיט געבראָטענע גאַנדז — — —

— אַ פאַעט זאָג איך ניקס אָפּ, — האָט דער פרעמדער אַ נעם געטאָן פישלען פאַר אַ האַנט — כ'גיי גערן מיט דיר, קאַמעראַד.

דער פאַרשוין האָט זיך ניט געלאָזט בעטן. ער האָט אויפגעהויבן ס'גלאָז וויין, וואָס מען האָט אים דערלאַנגט און זיך אַ בויג געטאָן צו דער טענצערין:

— פאַר דיין געזונט, שיין שפּילוויב, די איינציקע

פרייד אין אונזער וואַנדער־לעבן, פאַר דיין געזונט — — —
כ׳טרינק אויך פאַר מיין קליין שוועסטערל׳ס געזונט, פאַר
סאַבינעס, וואָס כ׳האָב פון קלויסטער ארויסגענומען און אין
איין הורנהויז זי אריינגעגעבן. אין קלויסטער איז מיין
שוועסטערל געוואָרן אַ הור און דערצו א הייליקע געבליבן.
אין הורנהויז, וואו מען שלאָגט זי און מען גיט ניקס צו
עסן, וועט זי, האָף איך, חרטה באקומען. לאָמיר אלע טרינ־
קען פאַר איר געזונט! אַלע, אַלע! פאַר דער קליינער סאַבי־
נעס געזונט! וויוואַט, קאַמעראַדן!

— וויוואַט! וויוואַט! — האָבן גלעזער און קרוגן גע־
קלימפּערט.

ו.

די יידן־גאַס האָט זיך גלייך דערוואוסט, אַז דער רייכער
לעמלין זאַקסע, דער ניט באַצאָלטער שינפּעראַ, זיצט אין
טרונק־שטוב, וואָס אין „גילדענעם הערש“, און „טוט טראַק־
טירן און וואויל אַקאָמאַדירן“ די פּראַגער ליצים.

די נייס האָט געוואונדערט איבער די הילצערנע הייזער,
דערגרייכט לעמלינ׳ס מויער, וואו רייכע, פּאַרמעגלעכע און
געמיינע שכנים זענען געשטאַנען האלב אָנגעטאָן אין די
אָפענע טירן און האָבן געהאלטן ווער א זיידן קלייד, ווער
אַ סאַמעטענעם מאנטל אָן ארבל, ווער א קאָלנער געשטיקט
מיט פּערל. געהייסן האָט עס — מען ישוב׳ט זיך וואָס אָנצו־
טאָן צו דער חופּה. אין אמת׳ן אָבער האָט מען זיך גע־
חדוש׳ט, און אין דער שטיל זיך געערגערט, וואָס די רעגענס־
בורגער פּאַטראָנעסע, גימכן, ר׳ שמואל בעלאסער׳ס ווייב,
האָט נאָך דערווייל די חתונה־ביטערין ניט געשיקט. און
דאָ איז שוין א שטיק נאָכמיטאָג. ס׳זאָל איר ניט אָנשטיין?
ווייל צו דער חתונה, זאָגט מען, האָט מען שטיקערייען און
טעפּיכער אַזש פון סטאַמבול געבראַכט? ווייל איר מאַן, דער

רעגענסבורגער פרנס „פּרעזענטירט זיך" ביי פּערשטן און מלכים? ווער ווייס?

דאָס אַלץ אָבער האָט מען איבער די לעפצן ניט גע־בראַכט. מען האָט אָנגעהויבן פון די פראַגער ליצים, מען איז איבערגעגאַנגען צו רויזען, דעם שיינעם שפּילוויב, וואָס האָט שוין געהאַט פאַרדרייט די מאַנצבילן די קעפּ. און די שכנות האָבן אויף איין פוס דורכגעוואָרפן אַ האַלבע שטאָט מיט מענטשן. די ווייבערשע מיילער, די אויגן, די שפּיץ־פינגער, אַלץ האָט געצויגן פעדים, זיי געריסן, געקניפּלט, זיך שוין אַליין ניט געקענט אַרויספּלאָנטערן פון דעם שפּינ־וועבס, פון די רכילות און מאַטלערייען, וואָס זיי האָבן גע־טריבן מיט אַזאַ תענוג.

— זי קומט!

— די חופּה־ביטערין קומט!

די ווייבער האָבן זי דערקענט אין דעם קלאַפּן פון אירע קלאָצקאָרקעס. אַ געבויגענע זקנה אין אַן אַלט־פרענקישן, שוואַרצן מאַנטל מיט אַ ווייס געפּעלדלט קרייזל אַרום דעם גערונצלטן האַלדז. דאָס קרייזל איז געווען צוגעשטאָכן צום מאַנטל מיט אַ צינערענער ה ע פ ט ע ל י ן. זי האָט זיך אונטערגעשפּאַרט מיט אַן אויסגעקרומט שטעקעלע און גע־עפנט אַ מויל ווי אַן איינגעפאַלן קבר:

— מרת גימכן, אונזער פּאַטראָנעסע, טוט צו איר טעכ־טערלינ׳ס ברוילעפט ביטן.

די זקנה האָט צעעפנט ס׳פּאַטשיילכל מיט קליינגעלט, וואָס זי האָט געהאַלטן צווישן אירע קנאָכן־פינגער. און אַז די ווייבער האָבן אַריינגעוואָרפן ווער אַ מטבעה, ווער צוויי האָט די חופּה־ביטערין, געעפנט און פאַרמאַכט ס׳מויל, ווי אַ שלייען, און צוגעזואונטשן יעדער איינער דעם זעלבן שפּרוך:

„ . . . און ווילן זי צדקה געבן,
ווערן זי לאַנג לעבן,

מיט גאָט'ס הילף קינדערכער אַנטשפּויזן און אויסגעבן . . . "

די זקנה האָט אָפּגעזיפצט מיט איר איינגעלאָפן יראת-שמים פּנים'ל און געוויזן מיטן שטעקעלע אויף לעמלינ'ס טיר, וואו אויפן ביישטידל איז געהאנגען א הילצערנע מזוזה, געשניצט ווי אַן אָרון-קודש.

— זאָ איין קצין, מעכט רעגענסבורגער פּרנס ווערן און דאָס קיין בושה האָט, טוט שכור זויפן מיט ריקים און וואַנדערווייבער.

— אונזער לעמלין ? — האָט אַ שכנה איבערגעפרעגט.

— דער דאָזיקער לעמלין, שאַנד און שפּאָט — האָט די זקנה אָנגעהויבן מיט א תחינה-ניגון — און דאָס שיינע שפּילווייב אוים פּראַג, געלעמט זאָל זי ווערן מיט גאָט'ס ווילן, טון זיך לוסטיג מאכן ביי מיכל'ן אין הארבעריק.

— זאָ איין שמד-האָלדז ! — האָט איינע זיך אָנגערופן.

— פאַרגעסט אַן ווייב, אַן קינדער, ווען ער איין יונגען צאפּלדיקן קאָרפּ דערשנאַפּט ! —האָט א צווייטע אריינגעוואָרפן.

די שכנות האָבן זיך צוזאמענגערוקט און די ווייבערשע צינגלעך האָבן אין דער שטיל אָוועקגערעדלט, דערציילט וואָס פאַרע מעשים-טובים לעמלין טוט אָפּ אין ווענעדיק, וואו ער קויפט אויף פאַרן קורפירשט קמיעות און איידלשטיינער. און ס'ווייב זיינס, רעכלין, אזאָ אָנגעבלאָזענע גאוותנ'טע, נעמט זיך דאָס איבער, שעמט זיך ניט צו דערציילן, ווי לעמלין שפּיגלט זיך אין איר, האַלט זי אין איין אויווירן, פּוצט און צירט זי אין זילבערנע לענדענירן, אין גאָלדענע לאַנען.

— נאָר אין ווענעדיק ? — האָט א פליישיקע יידענע מיט אַ מעכטיקן פּאָרנט אַ צי געטאָן די געשטריקטע שלאָף-הויב איבער די בלאָנדע האָר — דער לעמלין טוט אויך אין רעגענסבורג מיידן און שיקסעס ארומטרייבן ! האָט ער קיין ווייַן, טוט ער איבער איין פראגער נאַרן-ווייב הבדלה מאכן !

— איין היפּש ווייבלין, די רויזלין? — האָט א שכנה געפּרעגט.

— איין ווייבלין? — האָט זיך די זקנה באַליידיקט פאַרן ווייבלעכן געשלעכט — דאָס פּראָגער שפּילווייב איז איין שוב-קאר.

די ווייבער מיט די פרומע פּנים׳ער, וואָס האָבן געהאַלטן אין זאָגן מוסר, האָבן זיך מיט אַמאָל געכאַפּט, ווער פאַר די זייטן, ווער פאַר די ברוסטן און זייער געלעכטער האָט אָפּגעהילכט אויף אַלע דריי גאַרנס. די באַלייבטע יידענע האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין לעמלינ׳ס פאַרמאַכטער טיר, און איז זיך פאַרגאַנגען אין אַ מיידלשן קוויטש, וואָס האָט ניט געפּאַסט פאַר איר ברייטביינניק געשטעל:

— רעכלין! רעכ-לין!

אַ ריגל האָט אַ ריץ געטאָן און די טיר האָט זיך עטוואָס געעפנט. רעכלין האָט ארויסגעשטעקט אַ לויטער פּנים — אַ געמיש פון בלוט מיט מילך. זי האָט דערזעען די שכנות, ווי זיי שטייען אין אַ קרענצל אַרום דער חופּה-ביטערין און לאַכן, האָבן אירע דורכזיכטיקע ווייגשל-אויגן מיטגעלאַכט און איבער אַ ווייסן האַלדז מיט פּערל האָט אַ קליין גוידערל געציטערט:

— הע, הע, הע! וואָס פאַרע גוטע שמועות דערציילט די ביטערין?

— ס׳איז געוואָרן אַ רגע שטיל. די ווייבער, וואָס האָבן זיך ניט געהאַט צוזאַמענגערעדט, האָבן זיך מיט די פינגער, מיט די שערצן, געווישט די טרערן פון די אויגן. יעדע האָט געוואַרט די צווייטע זאָל אָנהייבן. די זקנה האָט זיך אַ דריי געטאָן אויף איר שטעקן, ווייטער געצויגן דעם תחינת-ניגון, ווי זי וואָלט געהאַלטן אין מיטן דערציילן:

— נון, מאָגט איר, מיינע ליבע קינדער, גערן הערן —

— — ווען איין שפּילווייב, איין מכשפה, אָדער די מלכת-שבאַ טוט ביי איין אשת-איש די ליבע פון איר מאַן אוועק-

נעמען, גיבט איין סגולה, איין אויסגעפּריוּוטע — — —
בדוק ומנוסה — — —

— ווייל איך גערן הערן — האָט רעכלין מיט אַן איבער־
געריסן געלעכטערל זיך אַ בויג געטאָן צו אַ שכנה.

— איך אויך גרויסמוטערכן!

— איך ווייל אויך דערפון געניסן, — האָט די אַלטע
געוויזן אויפן פאַטשיילעכל מיט געלט.

רעכלין האָט דערטאַפּט אַ מטבעה אין איר טיפן אָט־
לעסנעם צדקה־בייטל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ זיידע־
נער באַנד. זי האָט געגעבן די מטבעה דער זקנה, ווי מען
גיט אַ וואָרזאָגערין. די אַלטע האָט דריי מאָל אויסגע־
שפּיגן, געהויבן די צונג צווישן די ליפּן, ווי אַ קלעפּערל, און
דערציילט ווי נאָך לילית נעמט צו דאָס שלום־בית. זי פאַר־
קלייד זיך פאַר אַ וואַנדער־ווייב, פאַר אַ שפּילווייב, אָדער
גאָר פאַר דער מלכה־שבאָ, פּירט אַראָפּ פון דרך־הישר אפילו
אַ צדיק, אַ פּשיטאָ שוין אַ זויף־ברודער, אַ לעב־יונג. אויב
ס׳טרעפט זיך אַ כשר ווייבכן אַזאַ אומגליק, דאַרף זי נעמען
אַ שפּיגעלע, אַוועק דערמיט אין פעלד אַריין, ווען די זון
שיינט, און אַז זון־פליטערלעך הייבן אָן צו טאַנצן און צו
שפּרינגען אַרום איר, זאָל זי באַגראָבן דאָס שפּיגעלע, ווי
מען איז מקבר אַ טויטן, און דערביי דריי מאָל זאָגן:

—דאָ באַגראָב איך דעם דאָזיקן שפּיגל אין דער ליבע,
די פרוי וועַנוס צו טאַנהויזערין האָט,
און איך בעט ביים אַלמעכטיקן גאָט־יתברך ער זאָל מיר
אומקערן דאָס שלום־בית און מיין מאַנ׳ס האַרץ.

— זאָ איין אומגליק האָט אויך צו פולדא געטראָפן —
האָט איינע פון די שכנות זיך אָנגערופן.

— און צו ווירמיזע, מיין געבורט שטאָט — האָט די
זקנה זיך פעסטער אָנגעשפּאַרט אויפן אויסגעקרימטן שטע־
קעלע — איר מאָגט עס הערן:

„ — — — אין אַ הויז, נעבן דעם קוועלברונעם, וואָס

הייסט „צום טייפל׳ס קאָפּ“, טוט איין גרויסער אביון וואוי־נען. איינמאָל גייט דער אביון אין זיין געוועלב, וואָס אין זיין הויז און וויינט ביטער פאַר צער. ווי ער וויינט גאָר זייער פאַר גרוים אָרימקייט, באַווייזט זיך די מלכה־שבאָ. קיין שענער ווייבס־מענש האָט ער געזוים זיין גאַנץ לעבן־טאָג ניט געהאַט געזען. די האָר אירע — לויטער גימגאָלד. זי שפּראַכט: „ווען דו ווילסט ביי מיר שלאָפן אַלע טאָג, ווען דער גלאָק צוועלף שלאָגט, אַזוי וועל איך דיך צו מיין רייכן מאַן מאַכן, וואָס ווייניק דיין גלייכן וועט זיין.“ דער מאַן לאָזט זיך איבעררעדן. אַלע טאָג ווען דער גלאָק צוועלף שלאָגט, קומט זי. צוויי בתולות טראָגן איר נאָך אַ גאָל־דענעם בעקן, וואו אירע גימגאָלדענע האָר דערין ליגן. און ווען זי זיך צו דעם מאַן לייגט, שטעלט מען דעם בעקן פאַר דעם בעט אויף דער ערד. די בתולות בלייבן ניט אין געוועלב. די מלכה־שבאָ פאַרבאָט דעם מאַן אַז קיין מענש ניקס זאָל וויסן פון דער זאַך, אַנדערש וועט זי אים אום זיין לעבן ברענגען. נון, טוט ער איר ווילן אַלע טאָג. און די מלכה־שבאָ האַלט אויך, וואָס זי אים פאַרשפּראָכן האָט. זי בראַכט אים פיל זילבער און גאָלד. דער מאַן ווערט גאָר רייך און ער קליידט זיך און זיין ווייב, ווי עשירים זייער סדר איז. דאָס ווייב האָט אום שבת און יום־טוב די הענט פול מיט פינגערלעך. איינמאָל פרעגט אים ס׳ווייב: „מיין ליבער מאַן, זאָג מיר דאָך, וואָס טוסטו אַלע מיטאָג, ווען דער גלאָק שלאָגט צוועלף, אין געוועלב?“ ענטפערט דער מאַן: „איך האָב מיך, נון, אַזוי צוגעוואוינט, איך מוז אַלע מיטאָג שלאָפן.“ זי פרעגט ווייטער ניקס דערפון, אָבער זי טראַכט זיך — עס איז יאָ ניט בחנם, דאָס ער אַלע טאָג אין איין געוויסער צייט אין דעם געוועלב גייט. איינמאָל נעמט זי ביים מאַן דעם געוועלב־שליסל און לאָזט זיך ביי איין שלאָסער אויך איינעם נאָכמאַכן. און ווי דער מאַן איז וועק אין געוועלב, מאַכט זי לאַנצום אויף די טיר מיט איר

שליסל און גייט אַריין. זי דערזעט איר מאַן ליגן ביי דער מלכה־שבֿא, זעט אויך דעם גאָלדענעם בעקן מיט די גימ־גאָלדענע האָר דערין. דאָס ווייב שלייכט לאַנצום אויס דעם געוועלב און מאַכט די טיר לאַנצום נאָך זיך צו, זי זאָל קיינעם ניט אויפוועקן. נון, ווי די מלכה־שבֿא וואַכט אויף, זאָגט זי צום מאַן: „אַצינדערט מוזטו שטאַרבן, דען דו האָסט אונזער סוד מגלה געווען. אַ מענש איז הינען געווען און אונז געזען ביי אַנאַנדער שלאָפן." דער מאַן שווערט ער ווייס פון ניקס. ער וויינט, פאַלט צו אירע פיס און די מלכה־שבֿא לאָזט אים לעבן. זי שפּראַך: „דו וועסט מיך קיינמאָל מער ניט זען און דיין עשירות וועט פאַרשווינדן. דו וועסט אָרעמער ווערן, ווי דו ביזט פריער געווען. איך האָב פון דיר צוויי קינדער. זיי וועל איך די העלדזער אַרומ־דרייען און זיי אומברענגען אין דריי טעג אַרום גיי אַרויס אויף דער בריק, וואָס אויף דעם ריין, וועסטו זען אַן אָרון שווימען. דאָרט וועלן דיינע קינדער ליגן, וואָס איך מיט דיר געהאַט האָב. איך וועל זיי הי ביי דעם ריין צו קבורה טון." אויפן דריטן טאָג גייט דער מאַן אויף דער בריק און זעט דעם אָרון שווימען. און אין אַ קורצער צייט ווערט ער ווידער אַ גרויסער אביון. דערום יידישע טעכטער, לאָזט זיך קיינער פון געלד'ס וועגן לאָזן פאַרפירן — — — השם־יתברך טוט איטליכן באַשערן, וואָס אים טוט געהערן — — —"

בשעת די חופה־ביטערין האָט גערעדט האָבן די שכנות זיך צונויפגערוקט אין אַ קרענצל און פון תענוג געעפנט מויל און אויערן. יעדע פון זיי האָט אַ געשלונגען די ווערטער, אַ געבעטן גאָט דאָס איר מאַן זאָל ניט פאַרפירט ווערן פון אַ וואַנדער־ווייב.

— וואָס פאַרלויפט זיך אַלץ — האָט איינע אָפּגעעטעמט.

— אַצונדערט העט איך גערן מיין מאַן ביי זיך גע־האַט — האָט אַ צווייטע אַ זאָג געטאָן און זיך פאַרשעמט.

— איז עס וואָר, דאָס רויזלין, דאָס פּראַגער שפּילווייב—

האט רעכלין ניט דערזאגט און געדרייט די פינגערלעך אויף די הענט.

— וואר, וואר — האט א שכנה זיך אנגערופן — די רויזלין טוט זיך לוסטיק מאכן מיט פרעמדע מאנען.

— זויפט, זינגט און טענצלט ביי מיכלען אין הארבע־ריק — האט א צווייטע געזאגט.

— און דיין לעמלין איז אויך דארט — האט א דריטע צוגעגעבן.

— מיין לעמלין? — איז דאס בלוט־און־מילך אויסגע־לאפן פון רעכלינ׳ס ליכטיק פנים און אירע ציין האבן א פינקל געטאן — נון, צי איך שוין אהין! און אויב איך זיי אין טרונקשטוב דערוויש — האט זי אויפגעהויבן א האנט, וואס האט געהאט צו זאגן: „וועל איך הרג׳ן און ראצ׳ן!“

קיינער האט ניט געענטפערט. רעכלין האט א וויל געקוקט אויף די שכנות, געוואלט וויסן אויב מען טרייבט ניט פון איר קיין שפאס און זיך אויף קריק גענומען שארן אין דער אפענער טיר.

די שווערע טיר איז צוגעפאלן מיט א קלאפ. ס׳האט זיך געהערט א קרעכץ פונם אייזערנעם ריגל. די שכנות האבן זיך א שטעל געטאן אויף די נעגל, זיך איבערגעקוקט מיט א מינע, גלייך זיי וואלטן נאר וואס א טרעט געטאן אויף א לעבעדיקער זאך. די זקנה, די חתונה־ביטערין, האט א וויש געטאן מיט צוויי פינגער לעמלינ׳ס הילצערנע מזוזה, גענו־מען קלאפן מיט די שווערע קלאצקארקעס און איר איינגע־פאלן מויל האט געפרעפלט:

— גוט, גוט, מאג זי וויסן, דאס נארישע ווייבלין, דאס איר צדיק לעמלין באקט אויך קיינע קיכלעך אן פייער — — אן פייער באקט מען ניקס — — — ניקס — — —

ז.

מיכל פון „גילדענעם הערש“ האָט מיט די קלעפּיקע הענט זיך אַ שאַר געטאָן איבערן פאַרשוויצטן שטערן, איבער דעם נאַסן פּנים. ער האָט דאָ און דאָרט איבער־געלאָזט אַ פלעק און אָפּגעווישט די פינגער אָן זיין געלבלעך בערדל, וואו איין שפּיץ האָט זיך ביי אים פאַרריסן, איז גע־וואַקסן אַרויף.

ער איז געשטאַנען הינטער אַן אויסגעוועלבטער טאָנ־באַנק, האָט געשלעפּט שפּונטן פון פעסער, פון טונדלעך, געצאַפּט וויין, ביר אין גיספּעסלעך, אין צינערנע און ערדענע קרוגן. און אַז די געטראַנקען האָבן זיך אַ הייב געטאָן איבער די ראַנדן, זיך צובלעזלט, האָט מיכל זיי קונציק אָפּ־געשוימט מיטן גראָבן פינגער און זיך צעשריען איבער דער גאַנצער טרונקשטוב, ס׳וויב זאָל דערהערן:

— פאַרטיק! פעסלין, פאַרטיק!

פון דער גרויסער „מעכיע“ איז מיכל געשטאַנען אַ צעטומלטער, אַ פאַר׳חוש׳טער. ער האָט ניט באַמערקט ווי איין זאַק האָט זיך ביי אים אַראָפּגעקאָלערט פון דער קני־הויז און אָפּגעדעקט דעם האָריקן שינביין.

ער האָט שוין לאַנג אַזאַ שפע ניט געהאַט. דער לעדער־נער בייטל, וואָס איז ביי אים געהאַנגען אויף אַ רימען איבערן אַקסל, איז אָפּגעשטאַנען, זיך מער ניט געקענט פאַרמאַכן. און דאָס לייזעכץ, דאָס אמת׳ע „זשויבן“, האָט זיך איצט ערשט אָנגעהויבן. דער פּדיון האָט אים אַזוי פאַרטומלט, אַז מיכל האָט אפילו זיך אויפגעהערט צו עסן און צו ערגערן, וואָס ס׳וויב זיינס טרייבט שפּאַס מיט פרעמדע מאַנצבילן, וואָס זי טרינקט לחיים מיטן רייכן זאַקסע, דעם בלאָזן, טרייבט קאַטאָוועס מיט די ליצים, וואָס זייער׳ע רייד זענען אייטל נבול־פּה און זנות.

מחותנים פון האַלב בייערן, וואָס זענען אָנגעפאָרן צום

רעגענסבורגער פרנס אויף דער חתונה, זענען געזעסן ביי טישן און טישלעך און האבן זיך משמח געווען.

דער לצים-טיש איז ניט בלויז געווען אין גאנצן באזעצט, נאר מען איז נאך געשטאנען ארום אלע פיר עקן, קעפ איבער קעפ.

דער רייכער זאקסע, וואס האט שוין געהאט אנגעטאן דער טענצערין א שנירל קרעלן, פעסט געהאלטן אירע הענט אין זיינע, איז געווען ארענטלעך בגילופין. זיינע גזלנ׳ישע אויגן האבן געגליט, ווי לעבעדיקע קוילן. די בארד — פעך. און אין דער געקרייזלטער שווארצקייט — א פאר רויטע, פליישיקע ליפן. קיין זאך האט ניט געפאסט צום לענגלעכן, דארן פנים, וואס איז געווען בלייך, אפגע־צאפט און אן מראה.

ער האט גערעדט פון זיינע נסיעות, פון זיין עשירות, דערציילט פון ווענעדיק, פון מאנטוא, איבערגעגעבן וועגן קור־פירשט, וואס זוכט טענצער, מוזיקער, זיי זאלן באריממט מאכן דעם בייערישן הויף. ער, לעמלין זאקסע, איז זיכער, אז רויזלין וועט געפעלן, וועט אויסנעמען. זי קען זיך פאר־מעסטן מיט אלע הויף-שיקסעס אין „מוזיקא“ — — — — מען דארף נאר האבן א צוטריט — — — און ער, לעמלין, דעם קורפירשט׳ס ליוועראנט — — —

— ווי קום איך, א געמיינע טענצערין, אן מאנירין, דערצו א יידישע, אין א קיניגליכן הויף? — האט זי שטיל א זאג געטאן און אויפגעהויבן ס׳פנים.

דורך דעם אפענעם פענסטער האבן זיך געשפארט שטי־קער זון, וואס ווערן רייף מיטן נאכמיטאג, עטעמען מיט האניק. די שטיקער זון האבן זיך צעלייגט איבער רויזלינ׳ס פנים, וואס איז געווען שיין, גאר שיין, און די הויט אונטער די אויגן האט זיך געגרינט, האט זיך געגעלבט ווי די הויט פון פריש אפגעריסענע שעפטאלן.

זי האט זיך אי איבערגענומען, אי געקוקט מיט חשד

אויף דעם פרעמדן פּאַרשוין — אַזאַ שוואַרצע גריים מיט רויטע ליפּן, וואָס האַלט אירע הענט, ווי אין אַ קלעם. ס'איז איר געפעלן, וואָס פישל איז אַנגעשטויסן, טרינקט און קריצט מיט די ציין. און ווער ווייס? האָט זי, רוזלין, געהאַט אַ קאַמעראַדין, אַ שפּילווייב, וואָס האָט זיך אַריינגעקריגן צו אַ פירשט אין הויף און איז אויפגעריכט געוואָרן.

— צו וואָס די מאַליקאַלע געדאַנקען, רויזלין? — האָבן פלעמלעך זיך צעצינגלט אין לעמלינ'ס אויגן — און אַנזעלמאַ פּאָמיס איז ניט געוועזן קיין לץ, וואָס האָט געזאָגט און געזונגען אויף שמחות און אויף חתונות? ווי נאָך מיינסטו קומט ער אין מאַנטוער הויף אַריין? פרעג מיך! ווען ניט די נאָבעלע בענוועדינאַ אברבנאל, וואָס האָט אים „ר ע ק אָ מ ע נ ד י ר ט און וואויל פּ ר ע ז ע נ ט י ר ט“ וואָלט ער נאָך היינט געבליבן אַ לץ! און איך, לעמלין, דעם קורפירשט'ס ליווראַנט, וועל דיך פּרעזענטירן, קינד מיינס — — — הערסט, רויזלין? הערסט? שיינע מויד מיינע!

דאָס גאַנצע ליצים-געבינטל איז מיט אַמאָל אַריינגעפאַלן אין דער טרונקשטוב. אויף אַ פריער האָט געשפּרייזט דער שטאָלצנגייער מיט זיינע לאַנגע בושל-פיס. נאָך אים — דער פייקלער, דער פידלער, דער וואָס האָט געשפּילט אויף אַ יידן-האַרף, דער פייער-שלינגער, דאָס קאַרליקער מיטן וואַסער-קאָפּ. דער לעצטער איז אויך געוועזן אַ וואַרזאָגער. ער האָט געהאַלטן אַ קליינע אַף אויף אַ קייטעלע און זיך געברומט אונטער דער נאָז:

פּומיי, די אַפּע, באַצייג דיינע זאַכן,
וואָס די לייט מאַכן לאַכן — — —

— פישל, ווער טראַקטירט? — האָט דער שטאָלצנגייער אַ שטעק געטאָן די הענט צו די שיריים, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אויפן טיש.

— ניט איך — האָט פישל זיך צעברומט.

די אויסגעהונגערטע ליצים האָבן זיך צוגעכאַפּט צום טיש ווי היישעריקן. אין אַ רגע האָט מען אָפּגעליידיקט די שיריים, אַרומגעביסן דאָס פלייש פון די ביינער, זיי גענאַגט, געקנאַקט, און די גאַנצע כנופיה איז אויסגעגאַנגען נאָך אַ טרונק וויין, נאָך אַ שלוק ביר. די צינערנע און ערדענע קרוגן, וואָס זענען געשטאַנען אויפן טיש, האָבן געגלאַנצט מיט זייער ליידיקייט. און אַרום, ביי זייטיקע טישלעך, זענען געזעסן באַלייבטע גבירים, האָבן געגעסן ווער אַ שטיק קאַרפּ, ווער א פּערטל געגנדזענס, ניט פאַרטרונקען, נאָר פאַר־זאָפן מיט גלעזער וויין, אַז די פּאַנצן זענען שיעור ניט גע־פּלאַצט.

— נון, ליצים, — האָט אַן אָנגעפּרעסענער מחותן זיך אַ שטעל געטאָן, לויזער געמאכט דעם גאַרטל אַרום די הויזן און זיין פּירעקיק היטל האָט זיך וואוילעריש גערוקט איבער אַן אויער — וואָס זינגט איר ניט?

— דער וואָס זויפט מאָג אויך זינגען! — האָט אַ לץ צוריקגעשליידערט מיט אַ בייזער.

— דו, געשוואָלענער זויף־ברודער, — האָט דער מחותן אַ שטעק געטאָן זיין האנט צום לץ — וואָס איז דער רוגז, וואָס איז דער כעס?

— ווען ניקס גע'שכור'ט, בין איך קיין זויף־ברודער — איז דער לץ ווייכער געוואָרן.

— גערעכט — האָט דער מחותן אָן אויפגערוימטער זיך אריינגעשטופּט צווישן די ליצים — עבירה גוררת עבירה, קומט געזאַנג, קומט אויך, מיט גאָט'ס הילף, וויין און ווערפל!

—פישל! פיש־ל־כן! — האָט רויזלין אויסגעזונגען דעם נאָמען און בשעת־מעשה אָנגעשטעלט אויף פישלען אַזאַ פּאָר אויגן, אַז ער האָט זיך גענומען דרייען אויפן געזעס, מער ניט געקענט איינזיצן.

— פיש־ל־כן — האָט דאָס קאַרליקער אין זיינע קורצע, זיידענע הויזן זיך אַוועקגעשטעלט אויפן טיש און נאָכגעקרימט דער טענצערין — פישל, פישל־כן, נעם זיך ניט אַזוי איבער, איך בין אויך ג ע ׳ י י ד י ש ט!

דער עולם האָט געקייכט פון געלעכטער:

——גוט! בראַוואָ!

פישל האָט איבערגעדרייט אַ ליידיקע קרוג מיטן מויל אַראָפּ. ער האָט גענומען קלאַפּן און שנעלן אין דעם הוילן צין אַריין ס׳זאָל שטיל ווערן. זיינע אויגן, טרויעריקע, וואָס האָבן זיך געשאַרט פון פנים צו פנים, זענען געבליבן הענגען אויפן אַנגעפּרעסענעם מחותן, וואָס האָט ניט אויפגעהערט צו רעדן:

— איידער טומלען, מחותן, איז ענדער טראַקטירן די ליצים מיט וויין און ביר!

און אַז עס איז געוואָרן שטיל, האָט פישל צוגעטוליעט די ליידיקע קרוג צו דער ברוסט און זיין קול, אַ קלאָרס, אַ טיפס, האָט געשפּריט אומעט און טרויער:

מיין גוטער, אַלטער שטאַרקער וויין,
וואַסער וויל דיין מיינסטער זיין,
קיין געזאַנג וויל אין מויל אַריין
פול וואַסער, פול וואַסער.

די כנופיה ליצים האָבן אַן עפּן געטאָן די אויסגעהונגערטע, טרוקענע מיילער און אין דער טרונקשטוב האָט אָפּגעהילכט:

איך האָב קיין וויין — די אויגן מיין —
איך האָב קיין וויין — די אויגן מיין
רינען וואַסער, רינען וואַסער.

דער עולם האָט געגאַפט, געוואַרט פישל זאָל וויי טער זינגען. ער איז געשטאַנען אַ צעוויי טיקטער, האָט געזוכט רויזעס בליק. און אַז זי האָט אויפגעהויבן צו אים די אויגן,

האָט ער איינגעצויגן די אַקסלען, צונויפגעשאַרט פון טיש די לײדיקע קרוגן און אַריינגעזונגען אין זיי:

ווי וויל דאָס ברויט אין מיך גיין,
מיין געשפייז האָט קיין געשמאַק מיין (מער
ווייל די בעכער פאַר מיר שטיין,
מיט וואַסער, מיט וואַסער.

איצט האָט די גאַנצע טרונקשטוב אונטערגעכאַפּט, צו־געקלאַפּט ווער מיט אַ קרוג, ווער מיט א פוס:

איך האָב קיין ווין, — די אויגן מיין —
איך האָב קיין ווין, — די אויגן מיין
רינען וואַסער, רינען וואַסער.
— — — — — — — — — — —

— קיין וואַסער! ווין, דעם בעסטן ווין! — האָט דער צעגאַרטעלטער מחותן געזוכט די שענקערין.

די שענקערין, אַ צערויטעלטע, איז געשטאַנען מיט אַן אָפן מויל. מען האָט שוין מער ניט געזונגען. זי אָבער האָט נאָך אַלץ געהויבן צום טאַקט די ליידיקע קרוגן, וואָס זי האָט געהאַלטן אין ביידע הענט. אירע אויגן, הונגעריקע, האָבן געקוקט, ווי לעמלין האַלט די טענצערין, רעדט איר אין אויער אַריין און אַליין האָט די שענקערין ניט געהערט, ווי עולם שרייט, פאָדערט ווין.

דער אויפגערוימטער מחותן האָט אַרומגעכאַפּט די פאַר'חוש'טע שענקערין, זי אַ שלעפּ געטאָן צו זיך:

— גזלנ'טע, ווין! עולם גאַרט אין ווייניק ווין!

דאָס פאַרשעמטע ווייבלין האָט זיך געוואָלט אַרויס־דרייען פון זיינע הענט. זי האָט זיך געוועדט, געהויבן די ליידיקע קרוגן און די פלאַמען פון פנים האָבן זיך צעלייגט איבערן האַלדז. ער האָט זי ניט אָפּגעלאָזט, זיך געבויגן איבער איר, חשק געהאַט אַ קוש צו טאָן און זיין אייגענע באָרד איז אים געקראָכן אין די אויגן, אין מויל אַריין.

דער עולם האָט געשאַרט מיט די פיס, געפּאַטשט אין די הענט, צוגעפייפט:

— ווי ער פרייכט!

— הע, הע, הע! וואָס שמעקט ער?

— דאָס ווייבלין איז קיין הדם!

בשעת דער עולם האָט אָנגעקוואָלן, געוואַרט דער שענקער זאָל יעדע רגע אָנלויפן, האָט זיך דעם רייכן לעמלינ׳ס ווייב, רעכלין, אַריינגעשאַרט אין האַרבעריק. עס האָט איר גענומען אַ ווייל, ביז זי האָט דערזוען איר מאַן, וואָס איז געזעסן אַרומגענומען מיט דער טענצערין. ווערטער האָבן זיך צעבלעזלט אויף אירע פאַרקוועטשטע ליפּן:

— זיין שעה איז אויסגעלאָפן!

די ניט געוויקסיקע רעכלין האָט מיט אַזאַ אימפּעט זיך אַ לאָז געטאָן צום פּאָרל, אַז רויזלין האָט קיין צייט ניט געהאַט זיך אויפצושטעלן. זי איז געבליבן זיצן אַ געליימטע און האָט געפילט, ווי שטעכיקע פינגער רייסן די האָר מיט די וואָרצלען. פאַר די אויגן האָבן אויפגעפלאַמט ווערטער:

— חצופה! פרעמדע מאַנען האָסטו גערן, דו אומטרעכטרין!

אויפן אָרט איז לעמלין אויסגעניכטערט געוואָרן. ער האָט זיך גענומען רוקן, געוואָלט וואָס ווייטער זיין פון ווייב. פישל איז אַ שווים אַפער געטאָן פון הינטערן טיש. ער האָט זיך צעשריען צו זיינע קאַמעראַדן צום ערשט אין גלחות — איגנאָראַמוסן! אידיאָטן! — און איז באַלד אַריבער אויף מאַמע־לשון — אָקסן! בהמות! וואָס לאָזט איר שלאָגן? וואָס לאָזט איר אונדזער רויזען ממית׳ן?

נאָר איידער דאָס געבינטל ליצים האָבן זיך געכאַפּט, וואָס דאָ קומט פאָר, איז די טענצערין שוין געשטאַנען מיט אַ פּאַרריסענעם קאָפּ און מיט ביטול געקוקט ווי דאָס קליינע ווייבלין שפּרייזט צו דער טיר און איר מאַן, דער איבערגעוואַקסענער לעמלין, שאַרט זיך נאָך איר.

— וואס איז דאס? — האט פישל א הייב געטאן רויזע׳ס האנט, וואו פון עלנבויגן האט געטריפט בלוט.

— ניקס, פישל, ניקס — האט רויזע געקוקט אויף די טונקל רויטע טראפנס און די אויגן האבן ביי איר געשמייכלט — דאס צאל איך אפ פארן בייטשל קרעלן — — — ניקס קריגט מען בחנם... ניקס...

פישל איז אריין מיט רויזען אין פעדערהויז. ביי דער גיספאס האט ער איר ארומגעוואשן די צעראצטע הויט און געפילט דערביי, ווי מען וואלט אים צעריסן די הויט ביז בלוט.

ווי א ווינט האט רויזע מיטאמאל ארומגעכאפט פישלען, אז דער פארשפיצטער קאפטור איז ביי אים אראפ פון קאפ. זי האט אים אויסגעקושט די אויגן, ס׳מויל, ס׳בערדל. און איידער ער איז געקומען צו זיך, איז זי שוין ניט געווען, בלויז איבערגעלאזט ארום אים איר אטעם, וואס האט איינגערוימט:

— פישל, פישעלע, מיין פישלכן.

ח.

די יידן־גאס, וואס האט געפירט צו בעלאסער׳ס הויף, איז ניט געווען דורכצוגיין. דאס אייזערנע טויער ברייט צעעפנט. פון ביידע זייטן טויער — צוויי רייטערס אין קורצע רעקלעך, אין געפאלדעוועטע קני־הויזן, אין היטלען, ווי גלעקער. אלץ פון רויטן סאמעט. איבער די רעקלעך — שווערדן. דאס האבן די רייטערס — בעלאסער׳ס איבערגעטוענע משרתים — קריקגעהאלטן דעם ניט געבעטענעם המון, וואס האט געקריבלט, געווימלט.

די מויער, א געביי פון רויע, פירעקיקע שטיינער, מיט טורעמלעך פון אלע פיר זייטן, איז געשטאנען טיף אין הויף. די שטיינער, באוואקסענע, אפגעשאסענע, האבן זיך גע־

האַלטן אין קרישלען, ווי די געבײדע וואָלט געווען אַ פליגל פון אַן אַלטן פאַרוואָרלאָזטן שלאָס.

דער המון האָט זיך געקליבן פון דער פרי אָן. אָרעמע־לײט, ווי הײשעריקן, זענען באַפאַלן די וואַכשטוב, ס׳טאַנצ־הויז, דעם ברונעם. שטאָטישע געמײנע לײט האָבן זיך גע־קליבן פאַרן טויער, וואו ס׳אײזן איז געווען אויסגעהאַמערט, ווי לעקעכלעך. אומעטום — מאַנצבילן, ווײבער, קינדער.

אַזאַ הילוך, אַזאַ אײדלגעשטײן און אַזאַ עשירות, איז אין רעגענסבורג ניט געווען צו זען. מחותנים פון ווירץ־בורג, פון פראַנקפורט־אַם־מײן, פון ווין און דער עיקר פון סטאַמבול.

וואו אַ קער — סאַמעט, זײד. וואו אַ בליק — מאַנטלען געשטיקט מיט גאָלד, מיט זילבער. ברײטע שפּאַניע־גאַרט־לען. שוואַרצע, ווײסע, רויטע. טירן האָבן ניט גערוט. ווײבס־פאָלק האָט געהאַלטן אין אײן גײן, אין אײן קומען — יונגע, עלטערע, זקנות. דימענטענע אוירינג ביז איבער די געפלי־טערטע אַקסלען. אויף די געפּאַסטע אַרבל, אַרום די האַנט־געלענקען גאָלדענע מאַניעלן, באַזעצט מיט פּריזאַנטן, מיט שמוראַקן, מיט רובינען. פּערל — פולע העלדזער. קרעלן בורשטינען מיט גאָלדן־גילדן דראָן געהאַנגען.

— פעסלין, — האָט אַ מײדל אַרומגענומען איר חבר׳טע

— וואָס איז פעסלין? וואָס אַזוי אַן מוטיק?

— איך? — האָט פעסלין אויפגעהויבן אַ פּאָר שוואַרצע, טרויעריקע אויגן — קײן קנאה, וואָס איך קײן ממון האָב, קײן דימענטן האָב, קײן זײד, קײן סאַמעט האָב. מײנע קלײדער אַלטע לומפּן? — האָט זי אַ וויש געטאָן מיט דער האַנט איבער דער קני — מאָג אַ צווײטע דאגות האָבן! הערסט, יענטל, כ׳האָב גרוים לוסט צו קרעלן. רויטע, ריץ־רויטע קרעלן, ווי האַנאָווערס טאָכטער, פײגלין, טראָגט.

— קרעלן? — האָבן די רויטע ליפּן בײ יענטלען זיך אַ שנירל געטאָן מיט ביטול — דערפאַר העט איך קײן דאגות

האָבן! אָן קאַטאָוועס, פּעסלין! — כ'מאָג נאָר לוסט האָבן, וועט מיר בעלאַסער'ס משרת שענקען!

— ווער, דער שיינער פּאַרשוין דיינער, זלמן? — האָט פּעסלין געוויזן אויף איינעם פון די רייטערס ביים טויער — מאָגסט דעם משרת די אויגן אויספּיקן!

— דער נבזה וויל רעכט מיט מיר די צייט פאַרטרייבן— האָט יענטל זיך פאַרשייט צעלאַכט — ניקס, ניקס! ווער יאָ אייטל האַלדז ברעכן וויל, מאָג מיט אים, מיטן אויסגעוועטערטן קאַפּהאָן, ראָמאַנצירן! ניט איך, ניט יענטל!

ס'איז אָנגעקומען דער ראש־ישיבה אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן געריפלטן מאַנטל. ער האָט געפירט אַ יונגענמאַן אין אַ ווייסן, זיידענעם בגד ביז צו די טריט. דער גאַרטל — ווייס און ברייט. דער אויסגעבונדענער טורבאַן אויפ'ן קאָפּ — ווערמיל רויט. די אויגן, ס'בערדל, די פאות — שוואַרץ, פעך שוואַרץ.

ס'איז מיט אַמאָל געוואָרן שטיל. די יידן־גאַס האָט איינגעהאַלטן דעם אָטעם, אָנגעשטעלט אויגן און אויערן — דאָס האָט אָנגעהאַלטן אַ קליינע ווייל. באַלד האָט דאָס היילן פון אַ זויג־קינד אויפגעטרייסלט די שטילקייט.

— וואָס פאַרע היילן? וואָס פאַרע קרייסן, ווי אַ קימפעטאָרן? — האָט מען פון אַלע זייטן געהאַט טענות צו דער איבערגעשראָקענער מוטער — אָדער דעם קינד צו זייגן גיב, אָדער הין וועק מאַרשיר!

— שאַ, שאַ — האָט עמיצער זיך אָנגערופן — ס'קינד האָט נעבעך דעם ריפּקוכן.

— גייט מען צום רופא! — האָט מען געהערט פון אַלע זייטן — האַקן דעם ריפּקוכן מעכט קיין היזוק ברענגען!

די מוטער, אַ נידריקע, אַ דאַרע, האָט אין אייטל אַנגסט אַריינגעשטעקט אַ טרוקענע ברוסט דעם קינד אין מויל אַריין. און אירע אויגן — קליינע, שוואַרצע מייזכער —

האָבן פאַרווירט געקוקט אויפן פרעמדן, וואָס איז געגאַנגען מיטן ראש-ישיבה.

צענדליקער בליקן האָבן געלוקט אויפן פרעמדן:

— ווער מאָג עס זיין?

— ר׳ יעקיל, — האָט דער עולם אָפּגעשטעלט דעם אַלטן שמש און געוויזן אויפן פרעמדן — ווער מאָג עס זיין, ר׳ יעקיל?

— דער דאָזיקער? ס׳איז דאָך ר׳ קלמן! אונדזער ר׳ קלמן מרעגענסבורג.

— דאָס איז ער?!

—דער בעל-מקובל? וואָס וואוינט תוך סטאַמבול?

— איז ער נאָך גאָר זייער יונג!

— און אַ הדרת-פּנים!

— און פון גוטן געשלעכט!

— און האָט גרויס ממון!

— גרויס ממון? — האָט ר׳ פּתחיה, אַ שטיק אביון, וואָס איז שוין צוויי מאָל געווען אין ארץ-ישראל, זיך צעלאַכט — דער ר׳ קלמן העט ביי קיניג אַרטוסן אין הויף אויך פאַר אַן עושר געשמ׳ט!

אַרום ר׳ פּתחיהן איז אויסגעוואַקסן אַ רעדל. אַרום דעם רעדל — אַ ראָד. איינער האָט געפרעגט:

— איז עס וואָר, ר׳ פּתחיה, דאָס דער ר׳ קלמן פירט פונם תוגר׳שן מלך אַ כתב צו די יידן פון גאַנץ אשכנז?

— וואָר, וואָר!

— אַן אוהב-ישראל, דער תוגר!

— האָט יידן שטאַרק גערן!

— שייך, גערן? — האָט ר׳ פּתחיה, צעריסן, צעשליסן, אַ הייב געטאָן די האָריקע הענט און די טונקעלע אויגן זענען געוואָרן בלויז עונג — ס׳איז דאָך משיח׳ס צייטן! וויל אַ געמיינער מאַן אַ נחלה, וויל ער אומגעשטערט משא-ומתן טרייבן, וויל אַ ייד אַ תחום-שבת פון ארץ-ישראל זיין, מאָג

ער בלייבן לאָזן דאָס שיינע אַשכּנז, און קיין קאָנסטאַנטינאָ-פּאָל ציען!

— וואָס האָבן מיר דען הי?

— הי? — האָט ניט בלויז פּתחיה'ס אויסגעצערטע פּנים, נאָר אויך די שטיקלעך באָרד, וואָס זענען געווען צעוואָרפן איבער די באַקן, אַלץ האָט אָפּגעשפּעט און אָפּגעלאַכט — הי? הי האָבן מיר לייב-צאָל, שוץ-צאָל! מאַכט אַ ייד ריווח — דאַרף ער דעם זויפער, דעם דייטש, יעדן דריטן פּעניק אוועקגעבן! און גייסטו אין „מקום" טרייבן מסחר, ביזטו מיטן חיות ניט זיכער! אומעטום רשעות, בייזעלייט, ריקים ופוחזים און לומנפּנגעזונט! און קעגן נאַכט אַלם מען דאָס טויער גייט צומאַכן, קוקט זיך יעדע אשה די אויגן אויס, ווייל איר מאַן ווידער בשלום זעען. ס'איז דאָך שאַנד און שפּאָט! און מען רעדט — האָט ר' פּתחיה ווי אַ סוד איינ-גערוימט — דאָס אַלע יידן פון רעגנסבורג, איבער פינף הונדערט הויזהאַלטונג, וועלן האָבן אַ גירוש.

— גאָט, זיי מיט אונז! — האָט אַ יידענע אָפּגע-זיפצט.

ביים וואָרט „גירוש" האָט מען פאַרגעסן, אַז רעגענס-בורג איז זיך היינט משדך מיט ווירמיזע, אַז מחותנים זענען זיך צענאַנדגעקומען פון גאַנץ אשכנז, אַז די פּראָגער ליצים זענען אָנגעפאָרן. דאָס געוויין און געשריי, און ניט בלויז פון די נירענבערג, פון די שפּייער, נאָר פון די צענדליקע שטעט און שטעטלעך אַרויסגעטריבענע יידן, האָט מיט אַמאָל אַ הילך געטאָן אין אַלעמענס אויערן. די אויגן אַזוי צעשראָקן און אומבאַהאָלפן, ווי נאָר ביי אַ שרפה אין מיטן נאַכט. דאָס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטן. מעגלעך די פרייד פון דער חופה, פון חתן-כלה, ווי ס'זאָל ניט זיין, האָט מען זיך אויפן אָרט געגומען טרייסטן. און אַז מען וועט טרייבן פון רעגענסבורג, איז דאָ אַ בורא אין הימל, וואָס האָט שוין ברייט געעפנט די טויערן פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל — קומט,

קומט קינדערלעך און זעט, ווי כ'האָב דעם ייד דערהויבן. מחמד דער צווייטער האָבן לעבן זיין טראָן געמאַכט פּלאַץ פאַר אַלע דריי גלויבנס. רעכטס פון טראָן — דער מופטי, דער רב, לינקס — דער גריכישער פּאַטריאַרך.

ס'איז אונטערגעקומען אַ ייד אין אַ לויזן בגד מיט ווייסע און שוואַרצע פּאַסן, ענלעך אויף אַ טלית. דער קאַל־נער פון בגד ביז איבער די אַקסלען. די אַרבל — איינ־שיטן. דאָס סויבלענע היטל אָן אַ זייט. ביים שוואַרצן גאַרטל — זעקלעך קרייטיכער, זעקלעך קמיעות. מיט די עלנבויגנס, מיטן שטעקן, האָט דער פאַרשוין זיך אַריינגעשטופּט צווישן עולם. ער האָט זיך אַ וויש געטאָן די שוואַרצע באָרד, אַ ברייטע, אַ לאַנגע, זיך באַלעקט מיט די פליישיקע ליפּן. די געשטרייפּטע, לויזע אַרבל זענען זיך צעפלויגן און דינע, ווייסע הענט האָבן אַ פלאַטער געטאָן, מיטגעבראַכט אַ מבול ווערטער, וואָס האָבן געקלונגען אויסטערליש פאַרן אויער פונם אַשכנז:

— מציאות, פרומע ווייבער, מציאות!

— דאָס איז דאָך דער באַלבירער!

— ניין, ס'איז דער קריעה־רייסער, דער רופא.

— דער פּאָלאַק?

דער רופא האָט אויסגערופן גיך און צעצויגן:

„— — — — קמיעות אין צפת גע'כתיבה'נט, אין ירושלים גע'כתיבה'נט. ס'איז בדוק ומנוסה. קרייטיכער פון ר' שמעון־בן־יוחאי'ס קבר, גוט פאַר גאַלשטיינער, פאַר געל־זוכט, פאַר לאַקסירן. שוואַרצע קראַמפּינגערלעך פון הירש־האָרן, וואָס טוט ווייטעק און ברעכעניש פון קרייץ, פון די געלענקען פאַרטרייבן. שטערנשים — איז ס'קול ביים רופא געוואָרן אי ווייך, אי טיף — כל־ערליי קאָלירן: הימל־בלוי, רעגנבויגן, רויט ווי בלוט. אַ סגולה פאַר אַ גרינג האָבן, אַ יידישע טאָכטער זאָל חס־וחלילה ניט מפּיל זיין. רויטן שטערנשים איז מיין ניקס צו זעען. ווען ס'בית־המקדש

איז אין פלאַמען געשטאַנען, האָט גאָט ברוך-הוא גענומען האָגלען מיט שטערנשים. דערפון, פרומע פרויען, די רויט-קייט. טוט אַ קימפּעטאָרן שווער צום קינד גיין, איז גענוג מען זאָל דעם שטערנשים דער יולדת אויפן נאַקעטן לייב לייגן און דער שטיין נעמט פונקן שיסן, טוט לילית'ן מיט אירע טעכטער „באַגריסן, באַגרייזן און דעם קוימען ווייזן". קומט, פרומע ווייבער, צולויפן און גיכער קויפן — מציאות, מציאות!

און אַז די ווייבער האָבן זיך גענומען קלייבן אַרום דעם רופא, האָט ער זיך אַ בויג געטאָן צו אַ יונג ווייבל מיט אַ „פעקל" אונטער דער נאָז און איר איינגערוימט, אַז אַלע האָבן זיך צעשמייכלט.:

— נון, טרעפט זיך ביי אַ כשר ווייבכן אַן אומגליק, אַ צווייטע נעמט דאָס שלום-בית צו, איז דער רויטער שטערנשים די בעסטע סגולה דעם מאַנ'ס האַרץ אומצוקערן.

בשעת דער רופא, דער פּאָליאַק האָט זיך געוויצלט, האָבן עטלעכע ווייבער צוגעפירט צו אים די מוטער מיטן קראַנקען קינד. דער רופא האָט באַקוקט די קרומע פיסלעך, דין ווי שטעקעלעך, דאָס אויפגעלאָפענע בייכל און אַ זאָג געטאָן צו דער מוטער:

— וואָס שאַט דעם קינד?

— ס'האָט דעם ריפּקוכן.

— דעם ריפּקוכן? — האָט דער רופא אויפן אָרט אַרויסגענומען פון הינטערן גאַרטל אַ פלעשל בראַנפן, אַ גלעזל, א לאַנצעטל. ער האָט אויסגעשטעקט צו די ווייבער אַ האַנט, וואו מטבעות האָבן זיך גענומען קלייבן און גע-האַלטן אין איין פּאַרזיכערן — האָקן דעם ריפּ-קוכן, איז אַ רפואה-שלמה! א רפואה-שלמה! ניקס בייזעס!

דער רופא האָט א קראַץ געטאָן מיטן לאַנצעטל איבערן קינד'ס לעפל פונם לינקען אויער. ס'איז אַרויס אַ טראָפּן

בלוט. דער רופא האָט דעם טראָפּן בלוט אַריינגעלאָזט אינם גלעזל בראַנפן און עס אויסגעמישט מיט אַ פינגער. מיטן נאַסן פינגער האָט ער אַ וויש געטאָן איבערן קינד'ס ליפּע־לעך. און אַז ער האָט מיטן בראַנפן גענומען רייבן און שמירן דאָס אויפגעלאָפענע בייכל, האָט זיך ס'קינד אַזוי צע־שריען, זיך אַזוי גענומען וואַרפן און שליידערן, אַז די מוטער האָט זיך געלאָזט לויפן מיטן עופה'לע אהיים.

פון אַלע זייטן האָט מען געלאָזט וויסן:

— די ליצים! די פּראָגער ליצים קומען!

וואו אַ ווינקל, וואו אַ באַהעלטעניש — ס'קליינוואַרג, ווי טרענדעלעך, האָבן זיך אַ שאָט געטאָן מיט געזאַנג:

פליים,
טראָמפּיים,
שפּילווייב,
ס'קומען, ס'קומען די פּראָגער־לייט!

די ליצים האָבן געטריבן שפּאַס מיטן קליינוואַרג. דער שטאָלצנגייער האָט מיט די בושל־פּיס געשפּריזט איבער די קינדער'ס קעפּלעך, זיי צעטריבן:

— אין שול־שטוב, קליינע מייזקעס, עכבראשים! און שול־שטוב!

ס'קאַרליקל האָט געשמייכלט צום עולם, זיך אונטערגע־זונגען:

מיינע הערן — — — איך באַציינ זאַכן,
וואָס מאַכן יונג און אַלט לאַכן.

די פּראָגער לייט זענען פאַרשוואונדן אין טויער. אַ חברה בעטלער האָבן זיך אַ לאָז געטאָן נאָך די ליצים, גע־וואָלט אַריין אין הויף. מיט פערד און שווערד האָבן די צוויי משרתים קריגעהאַלטן דעם אַנלויף, אים געטריבן, זיך געריצט:

— אין טאַנצשטוב היין ציט, מיינע גראַפן און שלעפּ־

זעק! אין טאַנצשטוב! דאָרט טוט מען ביי אַ געדעקטן טיש סאַרווירן הינער און פיש!

— הינער און פיש! — האָט אַ געלער בעטלער, לויט'ן הילך אַ פּאָליאַק, איבערגעקרימט דעם משרת און אַרויסגע־וואָרפן צו אים אַ ליידיקן אָרבל — גיט אונז, אורחים, עצות, אַ שטעכעניש אים אין די פּלייצעס!

— אַ גרימעניש אין די געדערים! — האָט זיך אַ צווייטער אַרויסגערוקט.

— עסן זאָלן אים ווערים! — האָט אַ דריטער אַ זאָג געטאָן.

דער משרת האָט אַ שפּאָרע געטאָן ס'פּערד. דער שימל האָט זיך אויפגעשטעלט אויף די הינטערשטע פיס, זיך גע־טראָגן אויף די בעטלער, וואָס האָבן אָפּגעצויגן. דער משרת האָט זיך צעברומט:

— געגאַנגען, שלעפּזעק! געגאַנגען, הינט! קיין שעלטן! קיין צענקען און רייסן!

און אַז דער אַנלויף איז אַריבער אויף דער צווייטער זייט גאַס, האָט דער געלער בעטלער זיך צעווינטלט מיטן ליידיקן אָרבל. ער האָט געעפנט אַ מויל מיט שיטערע ציין און גענומען איבערקרימען דעם משרת:

— קיין צענקען, קיין רייס־ן — — — מיר, הינט, וועלן אויף ד י י ן קבר שייסן! אויף דיין באַלעבאָס' קבר שייסן!

די פּראָגערלייט האָבן זיך געשאַרט איבער לאַנגע, געוועלבטע קאָרידאָרן, זיך געהויבן איבער פינסטערע שווינדל־טרעפּ, געעפנט דאָ אַ טיר, דאָרט אַ טיר, ביזקל זיי זענען אַריין צום רייכן בעלאַסער. צימערן — ברייטע, ליכ־טיקע. אַנדערע אַזוי ברייט און לאַנג, אַז מען וואָלט געקענט אויסדרייען מיט אַ פיר־פערדיק־געשפּאַן. הויסן, וואו די גע־ביידע האָט אויסגעזען שמאָל, וואָלט קיינעם ניט איינגעפאַלן אַז אינעווייניק איז אַזאַ גערעמקייט, אַזאַ רחבת.

אין איין זאַל האָבן זיך געקליבן מאַנצבילן, אין אַ צווייטן — ווייבער און מיידלעך. אינם אַלקער, לעבן ווייבערשן זאַל, האָבן די פּראַגער ליצים אויסגעפּרואווט זייערע שפּיל־כלים, איבערגעזאָגט און איבערגעזונגען זייערע „שטיק“, זיך געגרייט איבערצושטייגן די אָרטיקע רעגענס־בורגער, קאַמעראַדן. די רעגענסבורגער „כוחות“ האָבן זיך געקליבן אינם אַלקער לעבן די מאַנצבילן. לייב מיט זיינע אַרויסהעלפער, האָבן אָנגעשטעלט די העלדזוער, געזאָגט שטי־קער פון „שמואל־בוך“ מיט אַ זינגענדיקער שטים.

דער ליכטיקער פאַרנאַכט איז געשטאַנען אין די שמאָ־לע, אָפענע פענצטער. מענטש, מעבל, שטיקערייען — אַלץ האָט געשטראַלט מיט יענער וואַקסענער וואַרעמקייט, וועז די זון האַלט זיך אין זעצן. אויף ווינקל־טישלעך האָבן שוין געברענט שווערע, זילבערנע קאַנדעליאַבערס, געברענט, אָבער ניט געלויכטן, בלויז די פלעמלעך, פאַר׳חלש׳טע, האָבן זיך געשפּיגלט אין די זילבערנע רערן.

מוישל קראָקער איז געלאָפן פון איין קאַמער אין דער צווייטער. ס׳איז אים געגאַנגען אין לעבן צונויפצופירן לייבן מיט פישלען. ביידע האָבן זיך געקווענקעלט. לייב האָט קיין אַנדער נאָמען פאַר די פּראָגער לייט ניט געהאַט, ווי „דאָס געבינטל ליצים“, „די פּראָגער ריקים“.

פישל ווידער, וואָס האָט זיך שטענדיק געמאַכט פאַר־געסן לייב׳ס נאָמען, אים גערופן: „דער גאוותן, וואָס שרייבט פאַר אַלטע ווייבער און רכילות טרייבער“, — ער, פישל, האָט אין תוך זיך שטאַרק געוואָלט באַקענען מיט לייב׳ן.

מוישל האָט אַ נעם געטאָן זיין אַמאָליקן חבר, זיך געלאָזט מיט אים געאָרעמט. פישל האָט געמאַכט אַ מינע, ווי ער וואָלט ניט געוואוסט, וואוהין מוישל פירט אים. זיי זענען ניט דערגאַנגען צום צווייטן אַלקער און מוישל האָט אַ רוף געטאָן:

— ר׳ לייב!

לייב, מיטן אָנבליק פון אַ ראש־ישיבה, איז אַרויס פון אַלקער. דער שוואַרצער ראָק מיט פּאָלדן און פּעלדלעך, וואָס האָט דערגרייכט ביז צו די קני־הויזן, האָט זיך פּאַר־שפּילעט אַרום האַלדז מיט אַ ביינערנעם קנאָפּ, גרויס ווי אַ רייכסטאַלער. ס׳פּנים, ווייס און דורכזיכטיק, איז געווען איינגערעמט אין אַ שוואַרץ זיידן בערדל, וואו יעדע האָר האָט ביים קלענסטן בלאָז זיך געווינטלט.

— ס׳איז פישל זינגער פון די פּראַגערלייט — האָט מוישל פאַרגעשטעלט פישלען און זיך געשראָקן מען זאָל זיך אויפן אָרט ניט צעווערטלען.

— געהערט, געהערט — האָט לייב אַריינגעשטעקט פישלען, אַזוי, כּלאחר־יד, די שפּיץ־פינגער — וואָס טוט איר ברענגען, פּראַגערלייט? פריש געבעקס?

— קיין געבעקס — האָט דער ניט הויכער פישל זיך אַ בלאָז געטאָן, זיך אַ צי געטאָן, איז געוואָרן איין ה י י ך מיט לייבן — קיין געבעקס, ר׳ לייב. אַלטן ווייַן טון מיר פירן — דעם גוטן, אַלטן הילדעבראַנט, דעם גוטן אַלטן דיטריך.

— הילדעבראַנט, דיטריך — — — אַלטער ווייַן? —

האָט לייב זיך אַ קרים געטאָן — אַלטע הענער, די געבן וו ע ד ע ר פלייש נ אָ ך שמאַלץ!

די מראה אין פישל׳ס פּנים האָט זיך געביטן. ער האָט זיך פאַרלוירן פאַר די קאַמעראַדן, וואָס האָבן זיך געהאַלטן אין קלייבן אַרום אים. אָט איז רוזלין, אָט דער שטאָלצנ־גייער און אָט דאָס רויטע בחור׳ל, זלמן, וואָס האָט אָנגע־שריבן „אמנון און תמר“. וואָס פאַררייסט ער אַזוי די נאָז, דער גרויסער לייב? און אַז ער איז מיט אַ קאָפּ העכער איז וואָס? ער פישל וועט זיך שטענדיק מיט אים אויס־גלייכן! מיט די ציין האָט פישל געהאַלטן די בייסיקע, האַרבע ווערטער, וואָס זענען ביי אים געלעגן אויף דער שפּיץ צונג. און וואָס לענגער לייב האָט גערעדט וועגן

קיניג דוד, וועגן יהודה המכבי, וועגן בר כוכבאָ, אַלץ אויס־געוועפּטער זענען געוואָרן די אייגענע האַרבע רייד און ער, פישל, איז ווי דורך אַ כישוף, אַריינגעצויגן געוואָרן אין דעם שמועס, האָט זיך צוגעהערט מיט אָפענע אויערן.

לייב האָט געוואָלט אַ קלייניקייט — פישל זאָל צוגעבן, אַז קיניג דוד, אַז יהודה המכבי, זענען געווען אַזוינע שטאָל־צע ווייגאַנט׳ן, ווי די דייטישע קיניגן און פירשטן. און בת־שבע? אין פאַרגלייך מיט בת־שבע׳ן, וואָס פאַרע פּנים האָבן שוין געקענט האָבן די שיינע קרימהילד, די נאָך שענע־רע ברינהילד? ווי זאָגט קיניג דוד ביי לייב׳ן אין „שמואל־בוך״: „בת־שבע? איך האָב ביי מיינען צייטן קיין שענער מענטש געזען!״

— און פישל זאָגט דאָס איך, רויזלין, בין די שענסטע!

— האָבן רויזלינ׳ס אויגן אַ פינקל געטאָן.

— די שענסטע, די שענסטע! — האָט ס׳קאַרליקל אונטערגעכאַפּט און די כנופיה האָט זיך צעלאַכט.

פישל האָט ניט געענטפערט. די שטענדיקע חוצפה איז ערגעץ וואו אָפּגערונען און ער האָט זיך מיט אַן אמת דערפילט קלענער, איז געשטאַנען פאַר לייב׳ן, ווי אַ געזעלן פאַר אַ מייסטער. און לייב, וואָס האָט ניט אויפגעהערט רעדן, שוין געהאַט אויף זיין זייט אַלע קאַמעראַדן, האָט פאַרענדיקט מיט אַ בייזער:

— אויב אַזוי, אויב מיר, קאַמעראַדן, האָבן יאָ אַזאַ עשירות, וואָס דאַרפן מיר יידישן אַ הילדעבראַנט, אַ דיטריך, ווען מיר האָבן אַן אייגענעם דוד, אַ יהודה המכבי, אַ בר־כוכבאָ?

— גערעכט!

— ר׳ לייב איז גערעכט!

— וויוואַט, ר׳ לייב! — האָט רויזלין אַ נעם געטאָן דעם מייסטער אונטערן אָרעם.

בערל שמש האָט אויסגערופן:

— ר׳ יוסילמאַן ראַזהיים, אונדזער פּרנס ומנהיג קומט!

אינם זאַל, וואו די מאַנצבילן זענען געזעסן, איז געוואָרן א טומל. די רבנים, דער ראש־ישיבה, דער מחותן פון סטאַמבול, דער חתן מיט די בחורים, די אָנגעזעענע מחותנים און באַלעבאַטים, — אַלע האָבן זיך איינציקווייז גענומען אויפשטעלן. פון צווייטן זאַל האָבן זיך א שאָט געטאָן יונגע מיידלעך. זיי האָבן זיך געטראָגן אין די קאָלירטע, זיידענע קליידער, ווי פייגל. דער הויפּט מחותן, בעלאַסער, האָט א הייב געטאָן פון טיש א ברענענדיקע קאַנדעליאַברע און זיך געלאָזט צום אַריינגאַנג מקבל־פּנים זיין דעם חשוב׳ן גאַסט. לעבן אים איז אויסגעוואקסן ס׳ווייב, שפּרינצ לין, א געשטעל פון ווייסן זייד, פון נאָך ווייסערן אַטלעס, וואו פאַלד און פעלדל האָבן גערוישט, האָבן געפינקלט, טי־פער געמאַכט די שווארצע אויגן, וואָס האָבן דערמאַנט ווייטע לענדער. אויפן אויסגעקלאָרטן האַלדז, וויים, ווי אויפ־געוועלטע מילך, שנירלעך פּערל. פּערעלעך, ווי מאָן, פּערע־לעך, ווי טרערן, פּערל, ווי טרויבן, וואו וויים־בלוי האָט אויפ־געפלעמלט, געטריפט מיט טראָפּנס רעגנבויגן. מאַן־ווייב האָבן זיך איבערגעקוקט. בעלאַסער׳ס אויגן, זיין דינע, גרוילעכע באָרד, אַלץ האָט אויפגעלויכטן. אויף אזא געהוי־בענעם גאַסט האָט ער זיך נישט גערעכנט. בעלאַסער האָט העכער א הייב געטאָן די קאַנדעליאַברע און געדאַנקט גאָט, וואָס האָט אים צוגעטיילט דעם גרויסן כבוד אויפצונעמען ביי זיך אין הויז ר׳ יוסילמאַן ראַזהיים, דעם יידישן „מנהיג ופרנס“, וואָס שטייט פאַר מלכים, פאַר קייסאָרים.

יוסילמאַנ׳ס לייב־מענטש, א געוויקסיקער פּאַרשוין, איז געווען גרייט אַראָפּצונעמען פונם באַלעבאָס׳ אַקסלען דעם לויזן וועג־מאַנטל. יוסילמאַן אָבער איז געבליבן שטיין אינם מאַנטל, וואו ס׳געלע רעדל — דער יידישער צייכן — איז ניט געווען צו זען. די שווארצע קרייזלעך אַרום די באַקן

האָבן צוגעגעבן חשיבות דעם יונגען פּנים, וואו די גרויע אויגן, וואָס האָבן געבליקט מיט עקשנות און אויסדויער, האָבן געהאַט צו זאָגן:

— צו וואָס אַזאַ כּבוד?

און אַז דער משרת האָט צוגענומען די קאַנדעליאַברע, האָט יוסילמאַן געלאָזט וויסן, אַז ער אײַלט זיך, אַז ער האָט קיין צײַט ניט, אַז ער בלײַבט אין רעגענסבורג אַ שעה, העכסטנס אַנדערהאַלבן, אַז ער פֿאָרט מיטן יונגען קורפֿירשט קיין בײַערן. ער, יוסילמאַן, האָט קוים גע׳פּועל׳ט ביים קור־פֿירשט ר׳זאָל זיך אָפּשטעלן אין רעגענסבורג. בעלאָסער דאַרף פֿאַרשטיין, אַז די חופּה איז בלויז אַן אויסרייד. מען רעדט שטאַרק וועגן אַ גירוש פֿון רעגענסבורג. ס׳ארבעטן פֿינצטערע כּוחות—די פֿירשטין קוניגונדע, גלחים, משומדים און סתם שונאי־ישראל. דאַרף רעגענסבורג האָבן אַ צד, אַן אייגענעם צד. און קורפֿירשט קאַרל קען הײַנט, מאָרגן ווערן קיניג. דעריבער דאַרף בעלאָסער הײַסן גרייטן אַ טיש, ווי פֿאַר אַ מלך. די בעסטע פֿרעמדע וויינען, די ראַרסטע פֿרוכטן. און דער עיקר — צוגרייטן אַ טויטן־טאַנץ. דער קורפֿירשט האָט ליב צו זעען, ווי יידן טאַנצן דעם טויטן־טאַנץ.

ס׳איז געוואָרן אַ טומל. מען האָט פֿאַרגעסן אַן דעם חתן, אַן דער כּלה, וואָס זענען פֿאַרלוירענע געשטאַנען צווישן דעם אויפֿגעהייטערטן עולם. די כּלה — אויגן שוואַרצע, האָר שוואַרצע — אין ווייסן אַטלעס. דער חתן — אויגן בלויע, האָר ליכטיקע — אין שוואַרצן סאַמעט. זי — דין, גאָר דין — אַ צעבליט צווייגל, האָט זיך אַ בייג געטאָן צום חתן, עפּעס אײַנגערוימט און אים געגעבן אַ קניפּל זאַלץ, אַ סגולה פֿאַר ניט־גוטע. זיינע גלאָטיקע באַקן האָבן זיך יינגליש גע־רויטלט.

פֿון די אויל־לאָמפּן, פֿון די קאַנדעליאַברעס, האָט גע־פּלייצט ליכט. דאָס ליכט האָט זיך געשפּיגלט אין די ווענט,

וואָס זענען געווען באַשלאָגן מיט געבלימלט לעדער, טונקל־רויטס. איבערן לעדער — לאַנגע, שמאָלע גאַבעלענען. ס׳האָט זיך געזען, ווי משה, אַ באַרוויסער, אַ געבויגענער, שטייט פאַרן פלאַקערדיקן סנה, ווי רות פאַלט בועז׳ן צו די פיס.

קיינער האָט ניט באַמערקט, ווי בערל שמש האָט אַריינגעבראַכט די חופה, ווי ער האָט אַריינגעבראַכט די קהל׳שע שער אויפצושניידן די פאַרזיגלטע בייטלען, וואו די נדנ׳ס פון חתנ׳ס צד, פון דער כלה׳ס צד, זענען געלעגן. קיינער האָט ניט געפרעגט פאַרוואָס דער רב שרייבט ניט די כתובה.

אַלעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צום אַריינגאַנג, וואו אַ יונגער ריטער, בויגיק ווי אַ שלאַנג, האָט זיך אַריינגעשאַרט אין זאַל. זיין זילבערנער שופּן־פּאַנצער האָט געבלענדט, האָט געפינקלט און די שווערד האָט געקלימפּערט. נאָך אים — אַ צווייטער, אַ דריטער, אַ פערטער. די גאַנצע לייב־וואַך האָט זיך אויסגעשטעלט, דורכגעלאָזט דעם קורפירשט, נאָך גאַר אַ יונגען, אַן איבערגעוואַקסענעם, מיט אַ לענגלעך פּנים, ווי ביי אַ פערד פון איידעלן געשלעכט. נאָכן קורפירשט — די שררים פון רעגענסבורג. נאָך די שררים — די יידישע פּני — דער שתדלן יוסילמאַן , בעלאָסער מיטן ווייב, חתן־כלה, די רבנים, דער מחותן פון סטאַמבול.

לעמלין זאַקסע, וואָס האָט גע׳מסחר׳ט מיט „יובלאַטאַציע״, האָט דער ערשטער אַראָפּגענומען דעם הוט. אַלע, אַ חוץ די רבנים, זענען געבליבן שטיין אין די בלויזע קעפּ און דער רויטער זאַל האָט אויפגעציטערט פון די וויוואַט געשרייען:

— האָך! האָך!

אויבן אָן—דער קורפירשט. פון ביידע זייטן — די לייב־וואַך. די פינקלדיקע שווערדן, ווי אַ גיבלדאַך. חתן־כלה זענען געגאַנגען אונטער די שווערדן, געגאַנגען אונטערן

קלימפּער פון די געשפּאָרעטע שטיוול, זיך פאַרנייגט פאַרן קורפירשט:

— האָך! האָך!

אַלץ האָט אויפגעציטערט — שווערדן, קאַנדעליאַברעס, זילבערוואַרג, גלאָזוואַרג. הענט, אָן ווערטער, האָבן זיך געדריקט, אויגן — געלויכטן. ווייַן האָט זיך געגאָסן איבער זילבערנע בעכערס, איבער געשליפענע גלעזער, וואָס מען האָט געהויבן פאַר חתן־כלה, פלייט האָט געשפּילט. פּישל האָט אונטערגעכאַפּט:

איך עפּן מיין מונד מיט זיסם געזאַנג,
דעם חתן צו ער, דער כלה צו דאַנק,
האַ־האָך! האַ־האָך!

אוים מאַנצבילשער זאַל, אוים ווייבערשער זאַל. ריטער, שררים, בחורים, בחורות — אַלע האָבן זיך געטראָגן פון טיש צו טיש, געטרונקען, געגעסן, געשפּאַסט און געלאַכט אין אַלער לוסטיקייט, אין אַלער פאַרגעניגליכקייט.

מען האָט כמעט ניט באַמערקט, ווי דער שמש האָט אוועקגעשטעלט די חופה, ווי ער האָט איינגעוויקלט אַ „גוטערוואָלף“ — אַ גלעזל מיט אַ שמאָל העלדזל, גאָר אַ שמאָלם — אין אַ ווייס שטיקל לייוונט. קיינער האָט זיך כמעט ניט צוגעהערט ווי דער שמש האָט אויסגערופן:

— מחותנים פון דער כלה׳ס צד, מחותנים פונם חתנ׳ס צד, איר מאָגט גערן דעם נדן ציילן!

דער מחותן פון רעגענסבורג, דער מחותן פון ווירמיזע, ביידע האָבן זיך שטום איבערגעקוקט און באַשלאָסן, אַז מען דאַרף איצט ניט ציילן די נדנ׳ס, אַז איינער געטרויט דעם צווייטן.

הבדלות, געפלאָכטן פון וואַקס האָבן אויפגעפלאַקערט:

— צו דער חופה! צו דער חופה!

אויף א פּריער — פידל, פּלייט, יידן־האַרף. דערנאָך די מחותנים מיטן פאַרשלייערטן חתן, דערנאָך די מחותנת׳טעס מיט דער באַדעקטער כלה. דערנאָך ס׳פּייקל — אַ קלאַפּ און אַ היפּער, אַ קלאַפּ און אַ היפּער. וויינט די פידל, וויינט די פלייט, וויינט די יידן־האַרף, פאַרטרייבן די רוחות, די שדים, די מזיקים, וואָס טראָגן זיך פון צפון. ציען ריטער די שווערדן מיט א קלימפּער. פריייט זיך אַ בעל־מקובל: „מקשיין בפרזלא״, פריייט זיך אַ צווייטער בעל־מקובל: „להגן מן השדים מקיפין בברזל — — — ״. צעוויגט זיך דער רב מיט אַ ברכה — פינקלט, ציטערט ס׳גימגאָלדענע קידושין־פינגערל. ווײן גיסט זיך. פריייט זיך אַ בעל־מקובל: „ממשיכין יין — — — לפני חתן וכלה״. בייגט דער חתן ס׳בלייכע פּנים צו צפון, צעברעכט אָן דער וואַנט ס׳גלעזל מיטן שמאָלן העלדזל — מזל־טוב, מזל־טוב — און איבערן קאָפּ, איבערן פּנים, נעמט האָגלען מיט געברענטן ווייץ — לאַכט די פידל, לאַכט די פלייט, לאַכט די יידן־האַרף:

— מזל־טוב! מזל־טוב!

מען האָט אַרויסגענומען די טישן, די דיל־טעפּיכער. דער רויטער זאַל איז צוויי מאָל אַזוי לאַנג, צוויי מאָל אַזוי ברייט געוואָרן. אַרום די ווענט, וואו ס׳טונקל־רויטע לעדער איז געווען געבלימלט, איז געווען געליישט מיט גילדענע פעדים, זענען געזעסן די געסט. מען האָט פאַרגעסן אַז ס׳איז אַ חתונה, אַז ס׳איז גאָר וואָס נאָך דער חופּה. בעלאַסער, ס׳ווייב, די גאַנצע רעגענסבורגער פּני, אַלע האָבן זיך איבערגענומען, וואָס דער קורפירשט לאָזט ניט אָפּ יוסיל־מאַנען, פרעגט אים דעם באַדייט פון יעדן יידישן מנהג.

לעמלין זאַקסע האָט געכאַפּט דעם הויפּט־מחותן אין אַ ווינקל. ער האָט אַ שטעק געטאָן בעלאַסערן אין דער האַנט אַריין אַ קליין גאָלדן זייגערל באַזעצט מיט דימענטן:

— בלויז טויזענט רייכסטאַלער.

— צו טייער, צופיל ממון — האָט בעלאַסער באַקוקט ס׳זייגערל.

— צופיל ממון? — זענען זאַקסעם גזלנ׳ישע אויגן פאַר־קערט געוואָרן אין לעמעלעך — אַזאַ געשאַנק וועט דער קורפירשט אין אייביקייט ניט פאַרגעסן. זאָלכע פירשטן פאַרגעסן זאָלכע זאַכן ניט.

בעלאַסער האָט זיך געקווענקעלט — זאָל ער שענקען דעם קורפירשט ס׳זייגערל, אָדער ניט שענקען? ער האָט אין געאייל אַ זאָג געטאָן:

— כ׳העט גערן מיט דיר אויף נאמנות גע׳מסחר׳ט — ת״ת רייכסטאַלער וועט גענוג זיין?

לעמלינ׳ס „נאמנות" האָט אים אריינגעבראַכט צוויי הונדערט טאַלער רווח. ער איז געווען צופרידן מיט בעלאַ־סער׳ס אָנבאָט. דער סוחר אין אים האָט אים אָבער געטריבן און ער האָט א זאָג געטאָן:

— ת״ת רייכסטאַלער? נאָך איין מאָה, ר׳ שלמה, באַ־טרעט נאָך איין מאָה, כ׳העט גערן פונם משא ומתן דעם קרן אויסשלאָגן!

בעלאַסער האָט צוגענומען ס׳זייגערל. לעמלין האָט פון גרויס פרייד ניט געוואוסט וואו פריער צו לויפן. דאָ האָט ער עפּעס איינגערוימט דעם קורפירשט, דאָ בעלאַסערן און דאָ איז ער שוין געשטאַנען מיטן שפּילוויב. ער האָט איר פאַרזיכערט, אז זי וועט געפעלן, אז דער קורפירשט וועט זי מיטנעמען אין קיניגליכן הויף אריין. די פראַגערלייט האָט דאָס ניט געשמעקט. און פישל, וואָס האָט זיך געקליבן שפּילן אינם „טויטן־טאַנץ" דעם פרנס, דעם לץ, דעם משומד, דעם נביא — פישל האָט אויסגעמיטן רוויזען, געהאַלטן אין איין איבערקלייבן די שפּיל־בגדים. ס׳איז אים ניט איינגע־גאַנגען, וואָס מען האָט פאַרגעסן אָן די היימישע, רעגענסבור־גער, כוחות און ער, פישל, ניט לייב, פאַרנעמט דעם אויבן אָן. ער וואָלט זיי איצט אַלץ מוחל געווען — ס׳גילט, דעם

כבוד. בלויז רויזע׳ס אַ וואָרט, בלויז רויזע׳ס אַ בליק, אַז זי בלייבט מיט אים, און ער וואָלט גערן איבערגעלאָזט די חתונה מיטן קורפירשט, איבערגעלאָזט רעגענסבורג. ער האָט פון דער זייט געקוקט ווי רויזע „שטראָצלט״ זיך. אָט טורעמט זי די שוואַרצע פלעכטן, אָט צעלייגט זי זיי איבערן קליינעם, שיינעם קאָפּ. אָט וואַרפט זי איבער אַ האַלב טוץ קליידער און אָט שטייט זי לעבן אים אין סאַמעט, רופט אים — פישל, פישעלע, פישלכן — פרעגט ביי אים אין וואָס זי זאָל זיך „פּרעזענטירן״: אין סאַמעט אָדער גאָר אין זייד? ס׳וואויל לעבן איז רויזען אַלע אירע טעג ניט נאָכגעגאַנגען. זי וויל געפעלן דעם קורפירשט, זי וויל געפעלן די „געוואַלדיקע״ ריטערס. ער, פישל, דאַרף אויף איר ניט קוקן מיט אַ פּאָר אויגן, ווי די וועלט וואָלט זיך געהאַלטן ביים עק. און אויב זי, רויזע, וועט שפּילן אין קיניגליכן הויף, וועט זי אים, פישלען, ניט פאַרגעסן. און אַצינדערט, איידער מען וועט שטעלן דעם „טויטן-טאַנץ״, דאַרף זי זיך „פּרעזענטירן פאַר די פערשטן און גראַפן״. איז וואָס זאָגט ער, פישל? ער שווייגט?

די פידל האָט זיך צעשפּילט. דערנאָך די פלייט. דערנאָך די יידן-האַרף. רויזע איז אַנגעלאָפן ווי אַ ווינט און אין מיטן לויפן איז זי געבליבן שטיין פאַרן קורפירשט אויף די שפּיץ פינגער. דער קליינער, קלוגער קאָפּ פאַרריסן, די נאָך קלענערע ברוסטן האָבן אַרויסגעטערקלט פון הינטערן געפאַסטן סאַמעטענעם קלייד, וואָס איז געווען ברייט און ברייטער אַרום די לענדן. לופטיקער און צעפאַלדעווועטער אַרום דעם טראָט. און אין די פיס, וואָס זענען אי געשטאַנען, אי ניט געשטאַנען, איז געווען אַזאַ אומרו און אַזאַ רייץ, אַז ביים עולם האָט פאַרפעלט אָטעם.

רויזע האָט איינע אליין געטאַנצט דעם יידן-טאַנץ. קיין שפּרינגען, קיין פּאַטשן מיט די הענט איבער די לענדן, קיין קנאַקן פון צייג-פינגער אָן דוימען. אזוי האָט מען דעם

יידן־טאַנץ אין אשכנז ניט געטאַנצט. רויזע האָט זיך געשאַרט איבערן רויטן דיל, זיך געוויגט. א טראָט אַהער, א טראָט אהין. אין יעדן קער, אין יעדן בויג — פרייד און טרויער. די אויגן האָבן אויפגעלויכטן און ס'מויל האָט זיך קוים געעפנט:

הויך עדלער קורפירשט, וואָלט איר ניכט
מיט מיר איין טענצליין טאָן?

דער יונגער קורפירשט האָט זיך פאַררויטלט. און איי־דער ער האָט צייט געהאַט עפּעס צו ענטפערן, האָט רויזע זיך שוין געטראָגן צו די ריטערס:

גנעדיגליכע ריטערס, וואָלט איר ניכט
מיט מיר איין טענצליין טאָן?

שווערד און הארניש האָבן זיך צעקלימפּערט. די רי־טערס — א געפּאַנצערטע וואַנט — זענען געווען גרייט צום טאַנץ. רויזע האָט געשטעלט טריט, זיך דערוויטערט, זיך גערייצט — כאַפּט מיך, כאַפּט מיך — און איז פאַרשוואונדן אין אלקער.

דער זאַל האָט אויפגעציטערט:

— רויזלין! וויוואַט רויזלין!

— וויוואַט!

אין דעם שאַלן, אין דעם טומל, האָט זיך געוויקלט א שטיל געוויין, א ווייט געוויין. דאָס האָט די יידן־האַרף אין א זייטיק צימער אויסגעטרויערט דעם „איכה" ניגון, צוגעגרייט דעם עולם צום „טויטן־טאַנץ". פונם ניגון האָט אָנגעהויבן צו ווערן אומהיימלעך. אלעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צום פאַרמאַכטן אלקער, וואו פישל, איבערגעטאָן ווי א פּרנס, איז געזעסן אין א ווינקל און האָט געזאָפן וויין פון א פלאַש. ער האָט געוואוסט, אז באַלד נאָכן „טויטן־טאַנץ" פאַרלאָזט אים רויזע. זי איז דערהויבן געוואָרן, האָט זיך אריינגע־

קראַגן אין אַ קיניגליכן הויף. און ער, פּישל? דער קיניגליכער הויף איז אים ניט אָנגעגאַנגען. וואָס אים קורפירשט, וואָס אים ריטער, ווען אַ טרויער, אַ טיפער טרויער, האָט אין אים געבלעזלט, האָט אין אים געברענט, ווי דינע, גאָר דינע פליטיכער? פּישל האָט געליטן, וואָס רויזע גייט אַוועק. דער ווין, וואָס האָט צעבלאָזן דעם טרויער, האָט אויך גענומען וועקן פאַרשלאָפענע כוחות, וואָס האָבן זיך צעגאָסן אין אים, ווי אַ געוויסער, מיטגעריסן יעדע מחיצה. פּישל האָט געטרונקען און געוואַרט, געוואַרט אויף אַ נס. אָט איז רויזע. זי האָט זיך געבעטן ביי אים. דער שטאָלצנגייער מיטן פייקלער האָבן זיך געבעטן ביי אים, גע'טענה'ט, אַז נאָך אַ שלוק און ער, פּישל, וועט פאַלן פון די פיס, וועט די פראַגער לצים פאַרשעמען און אומגליקלעך מאַכן. אויב אַזוי, אויב מען בעט זיך ביי אים, וועט פּישל זיך אַנטקעגן שטעלן, וועט פאָדערן, אַז רויזע — — — וואָס וועט ער פאָדערן? די ווערטער, וואָס האָבן זיך געהויבן אין האַלדז אַריין, זענען אויפן וועג אויסגעלאָפן. אָט נעמט אים רויזע פאַר איין האַנט, פאַר דער צווייטער — „פּישעלע פּישעלכן, מיין פרנס, מיין לץ, מיין נביא, קום, מען וואַרט אויף אונדז. הערסט דעם מתים־טאַנץ ניגון?“ ער האָט זיך אויפגעשטעלט, זיך צעוואַקלט. דאָס האָט אָנגעהאַלטן אַ ווייל. באַלד האָבן פּישל'ס מויל־ווינקלען זיך אומבאַהאַלפן צעשמייכלט און פון הינטער די ווייסע קרימלעכע ציין האָט זיך געקייקלט אַ שטילער טרויער:

איך קען ניט טאַנצן, איך בין קיין לץ,\
אין מזרח, רויזע, גייט אויף דער קץ,\
וועק פון מיר, דו אשה, אומריין ליב,\
האָב ניקס צו טאָן מיט זאַ איין וויב.

רויזע האָט אים אַרומגעכאַפּט. זי איז געשטאַנען מיט אים האַרץ צו האַרץ און אים געלאַכט אין פּנים אַריין:

מיט זאָ א ווייב האָסט ניקס צו טאָן?
ביזט קיין נביא — ביזט איין האָן.
דו ווילסט פיל שיינע ווייבער קריגן,
און מיט אַלע, פאַלשער, ווילסטו ליגן,
דרום טאַנץ מיט מיר, דו לאַנגע באָרד — — — —

רויזע האָט אים אַ צי געטאָן צו דער טיר. ער האָט קיין וואָרט ניט אויסגערעדט און איז נאָכגעגאַנגען. בלויז די אויגן, פישל׳ס אויגן האָבן געקוקט אַזוי, אַז איבער רויזע׳ס לייב האָבן זיך גענומען טראָגן קאַלטעווינטלעך.

דער אַלקער האָט זיך געעפנט.

אין ווייסע, זיידענע סויוועס איז רויזע געבליבן שטיין אויף דער שוועל. אַלע האָבן פאַרגעסן, אַז די ייִדן־האַרף וויינט, געמיינט, אַז דאָס שפּינט דער טויט זיין קלאָג־ליד. רויזע האָט פּאַמעלעך גענומען הייבן די הענט און פון די לויזע סויוועס זענען געוואָרן פליגל, פאַרשפּיצטע פליגל. זי האָט זיך געטראָגן איבערן זאַל, ווי אַ פלעדער־מויז. און אינם אויסגעצויגענעם פּנים, אָן מראה, האָבן די אויגן, שוואַרצע, אויסגעלאָשענע קוילן, געזוכט, גענישטערט. דער פּרנס האָט זיך באַוויזן. דער טויט, א פליגל ארויף, א פליגל אַראָפּ, האָט זיך אַלאָז געטאָן נאָכן פּרנס, און אין זאַל איז געוואָרן ווינטיק. רויזע איז ניט געווען זיכער אויב זי יאָגט זיך נאָך פישל׳ען. ס׳בערדל שוואַרץ, פּעך שוואַרץ. די אויגן, ווי ביי א גזלן. די ליפּן רויט. און אין גאַנצן אַזאַ שוואַרצע גרייס, אַזאַ „שוואַרצע באַשריגעניש". ניין, ס׳איז ניט פישל. ס׳איז לעמלין, לעמלין זאַקסע. דער קורפירשט האָט אַ קוק געטאָן אויף זאַקס׳ען, דערנאָך אויפן לץ, און ער האָט זיך צעלאַכט. דער גאַנצער זאַל האָט מיטגעלאַכט, אָנגעקוואָלן, וואָס לעמלין ציטערט מער איבער די אָנגע־שטאָפּטע טאַשן „יובלאַטאַציע", ווי איבער זיין אייגן לעבן, דרייט זיך מיט אַ ציטער אין אַלע גלידער, מיידט קונציק אויס דעם טויט. די גזלנ׳ישע אויגן האָבן זיך געפּלעמלט.

געשפּריצט פונקען. אַט, אַט און די פלעמלעך וועלן אפּזענגען ביים טויט די פליגל.

— בראַוואָ! — האָט זיך אַ ריטער צעשריען.

— בראַוואָ, וואַגאַנט!

דער טויט מיט צעשפּרייטע פליגל, האָט אריינגעשטופּט דעם פּרנס אין אַ ווינקל. דער פּרנס, וואָס האָט זיך געדרייט אינם ווינקל, ווי אין אַ שטייג, זיך געוואָלט באַפרייען, האָט זיך צעבייזערט:

וואָס זאָל מיר טאַנץ אין דיזער צייט.
איך בין צום טאַנצן ניט באַרייט.
דער מסחר שטייט מיר פאַר די טירן,
איך מוז צום פירשט דעם לייב־צאָל פירן,
איך מוז מיך פאַר דעם קהל מיען.
לאָז אָפּ — איך מוז פון דאַנען ציען.

דער טויט, וואָס האָט געהויבן איין פליגל, געהויבן אַ צווייטן, זיך געגרייט צום טאַנץ, האָט גענומען דעם פּרנס אונטערן אָרעם און זיך צעזונגען:

קום, פּרנס, קום צום טאַנץ געשווינד,
זיך דרייען ווי א ווירבל־ווינט.
דו ביזט אין דרייען גאַנץ דערפאַרן
געטאָן דעם קהל גוט בעוואַרן,
און זיך גרויס ממון אין טאַש געדרייט.
דרום טאַנצן מיר אצינד באַצווייט.
דו מוזט מיט אַלעם זיך צעשיידן —
ווערדער רייך נאָך אָרעם — מיך קען קיינער מיידן.

דער טויט האָט זיך געדרייט מיטן פּרנס, פאַרווישט די טריט מיט די פליגל. די יידן־האַרף האָט באַגלייט, די פידל האָט אונטערגעכאַפּט, און קיין קלעזמער איז ניט געוועזן צו זעען. בלויז בערד, הענט און פינגער. אַ גע־הענגל פינגער האָט געציטערט איבער די זאַיטן, זיך גע־טראָגן מיט אַזאַ שנעלקייט, מיט אַזאַ אימפּעט, אַז מען

האָט שוין קיין פינגער אויך ניט געזען. די דינסטע ז אַ י ט האָט אויסגעהויכט דעם אָטעם, זיך געעקט. דער טויט האָט זיך געטראָגן אַליין, אַ פליגל אַרויף, אַ פליגל אַראָפּ, געשפּו־נען זיין קלאָג־ליד און זיך פאַרנייגט פאַרן קורפירשט:

אַ ליבער קורפירשט, מעכטיקער האר,
דיין שטערק איז אַלבאקאַנט — פּירוואר.
דאָך קום מיט מיר און האָב קיין שרעק,
איך בין דעם לעבנ׳ס לעצטער עק.
איך בין דעם אַלערהעכסטנס הערשערס קנעכט,
וואָס ער באַפעלט איז אויך פאַר פירשטן רעכט!

דער קורפירשט האָט זיך אויפגעשטעלט. נאָך אים יוסילמאַן, נאָך אים — די לייב־וואַך. דער זאַל האָט אויפ־געציטערט פון האַנטגעשלאַג, פון שווערדן און שפּאָרן גע־קלימפּער, פון רופן און שאַלן:

— בראַוואָ, רויזלין!

— בראַוואָ, שפּילווייב!

— בראַוואָ!

פישל, וואָס האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, האָט זיך פון די געשרייען אינגאַנצן אויסגעניכטערט. ער האָט זיך גערוקט טיפער אין אַלקער אַריין, געזוכט אַן ארויסגאַנג, געוואָלט אַוועק פון בעלאַסער׳ס הויז. ער האָט אַן עפן געטאָן אַ זייטיקע טיר און דער הויכער לייב איז אים אַנט־קעגן געקומען:

— וואוהין, פישל? וואוהין?

פישל האָט ניט געענטפערט.

ביידע האָבן זיך אָנגעקוקט, זיך איינגעהערט, ווי איבער דער טיר ציטערן פון די געשרייען די ווענט, ציטערן די פענצטער. ביידע האָבן טרויעריק געשמייכלט, זיך פאַרשטאַנען, אַז דאָס אַלץ איז שוים, וואָס קומט און פאַר־שווינדט. ס׳לעבן איז ניט פאַרשווענדעריש. גיט עס איינעם ד י וועלט, גיט עס ניט יענע־וועלט. די אייביקייט אָבער

איז זייערס — לייב׳ס, פישל׳ס.

לייב האָט אַרויפגעלייגט אויף פישל׳ען אַ האַנט:

— בלייב מיט מיר, פישל.

— וואו? הי אין רעגענסבורג? אין אשכנז?

לייב איז אָפּגעגאַנגען מיט פישל׳ען עטלעכע טריט. ער איז געבליבן שטיין ביי דער טרעפּ און האָט זיך צערעדט, אַז ער טראַכט גאָרניט צו בלייבן אין רעגענסבורג. פאַר לייב׳ן איז „אשכנז״ פיל מער, ווי די שטעט אַרום ביידע זייטן ריין. פאַר אים איז אשכנז — וועלשן־לאַנד, צרפת, אפילו סטאַמבול — אומעטום וואו מען רעדט „אונדזער לשון״, וואו מען רעדט יידיש. ער, לייב, האָט דעם „שמואל־בוך״, האָט אַ „בר־כוכבא־שפּיל״, האַלט ביים פאַרענדיקן „אַ גירוש־שפּאַניע־שפּיל״. ווי פישל זעט, לאָזט זיך לייב אין וועג אַריין מיט ניט קיין ליידיקע הענט. און אויב מען וועט דאַרפן אַ שפּילווייב — איז דאָ ווענעדיק, איז דאָ מאַנטוא, איז דאָ רוים. וואָס איז רויזלין אין פאַרגלייך מיט אַ וועלשער שפּילווייב?

ווי פישל האָט דערהערט רויזע׳ס נאָמען האָט זיין שמאָלער גוף אויפגעציטערט. ס׳פּנים האָט זיך פיינלעך אַ קרום געטאָן. לייב האָט עס ניט באַמערקט. ער האָט ווייטער גערעדט, פאַרלאַנגט פון פישל׳ען איין תנאי. מיט אים, מיט לייב׳ן, וועט מען קיין וועלשע, קיין טייטשע מעשות, שלעכט געבראַכט אין יידיש, מער ניט זינגען, מער ניט זאָגן — אויב פישל איז מסכים, לאָזן זיי זיך, מאָרגן, איבערמאָרגן אין וועג אַריין.

פישל האָט ניט געענטפערט. די פרייד־געשרייען האָבן אים ניט געלאָזט איינשטיין. ער האָט זיך גענומען טראָגן מיט די טרעפּן. לייב נאָך אים. און אַז זיי זענען אַרויס פון הויף, קוים זיך געהאַט דורכגעשטופּט צווישן המון, האָט פישל זיך אַ דריי אויס געטאָן צו לייב׳ן:

— מיר פאָרן, מיר פאָרן, אַפילו שוין!

אליהו בחור

(1469-1549)

דריי בילדער

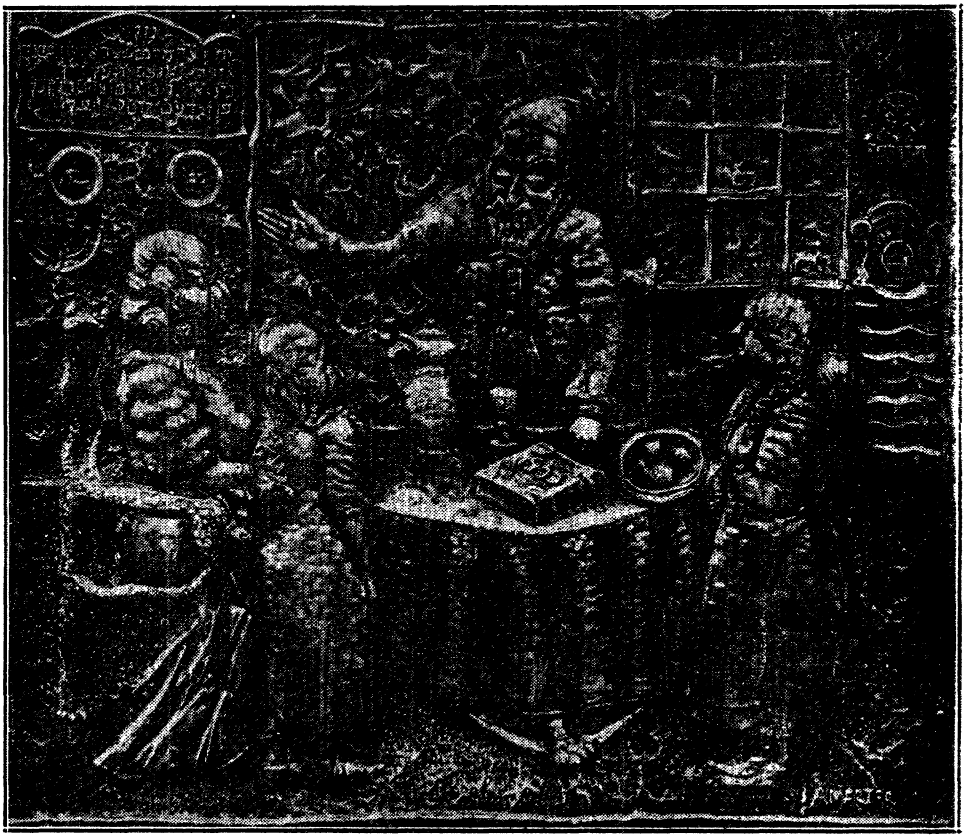

א. מערזער
קופּער־בלעך

דער מיינסטער גייט
פאַרקויפן אַ בוך

א פאשקוויל

דער פרימארגן האט זיך ארויסגעהויבן פון די דרעמל-דיקע קאנאלן, אפגעדעקט א שפיץ פון א קלויסטער, א באַ-גילדטן קאפל פון א קאטעדראל, אפגעדעקט דזשארדזשאַ-נעס אידיליע, וואו צווישן ווייסע שעפעלעך נעמט יעקב ארום רחל'ן.

ווענעדיק איז נאך געשלאפן. צעהויקערטע שטיבלעך, מירמלשטיינערנע פאלאצן, לאנגע, שמאלע גאנדאלעס, האבן זיך געשפיגלט אין דער טיפער בלויקייט פון די דורכזיכטיקע וואסערן, אין דער נאך קלארערער לופט.

א בארוועס, האלב-נאקעט מיידל, מיטן שלאף אין די אויגן, אין די האר, אין די גלידער, איז אראפ פון די שטוב-טרעפלעך מיט אן אויסגעגלייזטער קרוג. זי האט אנגע-שעפט וואסער ביז צום ראנד און אין דער פרימארגן-שטיל-קייט האט זיך געהערט, ווי דאס מיידל שפילט זיך, גיסט צוריק אוים דורך דער שנויץ שנירלעך וואסער אין קאנאל אריין.

א קלויסטער-גלאק האט זיך צעקלונגען דין און טרויע-ריק.

א געבינטל בעטלער אין קאלירטע שמאטעס האבן זיך אריינגעשיפט אין יידישן קווארטאל, געשניטן צו די אייזן-גיסערייען. זיי האבן זיך געשלעפט מיט הינט, מיט אפן, מיט פלייטן און גלעקלעך. און ס'האט אויסגעזען, ווי די אלטע רוימישע געטער וואלטן נאר שליטה געהאט ביינאכט און מיטן באגינען, ווען דער מאנאך האט מיטן קלינגען גערופן אין קלויסטער אריין, האבן די געטער זיך אוים-געבאהאלטן, זיך גענומען שארן הינטער די שטאט-מויערן.

ס׳געבינטל האָט זיך צעשאָטן איבער די וועגן, געבעטלט, געלעבט פון כשוף, פון קונצענמאַכעריי.

— גוט מאָרגן, פרייע פייגל, — האָט יצחק, אַ צוואַנציק־יאָריקער שול־קלאַפּער, וואָס איז אויך געווען אַ סופר און אַ קאַרטן־מאָלער, באַגריסט די בעטלער.

מען האָט אים געענטפערט מיט אַ קרייעריי, מיט אַ בילעריי, מיט אַ טערקלעריי. אַ יונגע בעטלערין האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין אַ צימבעלע, זיך צעזונגען:

— קום, שפּילפויגל, קום...

דער שולקלאַפּער איז געוואָרן לעבעדיקער. ער האָט אָפּגעטרייסלט פון זיך די שטיקלעך שלאָף, וואָס זענען פאַר־בליבן אין זיינע צונויפגעצויגענע אַקסלען, אין די קליינע אויגן. ער האָט נאָכגעקוקט דער בעטלערין מיטן צימבעלע און פאַרגעסן, אַז ער דאַרף די אשכנז׳ער בעלי־בתים אויפ־וועקן צו די ערשטע סליחות.

אין דעם אַריינגאַנג פון אַ הויז, וואָס האָט אויסגעזען, ווי אַ חורבה פון צונויפגעוואָרפענע שטיינער, איז געשטאַנען אליהו בחור — נישט קיין הויכער, מיט אַ סאָקראַטעס פּנים. ער האָט געטראָגן אַ לויזן שוואַרצן מאַנטל, וואָס האָט זיך געדריוולט אין די עלנבויגנס, איז געווען אויסגעריבן אין גע־זעס. דער קאַפּטור אויפן קאָפּ, אַ געלער, אַ פאַרשפּיצטער, האָט מער געפּאַסט פאַר אַ ליץ, ווי פאַר דעם פאַרשטיינערטן פּנים מיט די גרויע אויגן, וואָס האָבן זיך געשאַרט פון איין קאַנאַל אין צווייטן.

אליהו בחור האָט געזוכט זיינע פינף־און־פערציק יאָר, וואָס ער האָט געהאַט צעטרענצלט אין איפּשהיים, אין ניישטאַט, אין נירענבערג, אין פּאַדוא, אין ווענעדיק. ער איז געבוירן געוואָרן ביי טאַטע־מאַמע אין די הויכע פער־ציקער. די מוטער, אַ קאַטאַוועס־טרייבערין, איז איבער אים, איבער אליהו׳ן, געוואָרן אויף דער עלטער מרה־שחורה. ער הערט נאָך איצט דער מוטער׳ס געוויין, ווי זי באַקלאָגט

זיין פינצטער מזל, וואָס דוקא אויף זיין גורל האָט זיך אויס־געגאָסן אַזאַ ביטערער גזר. דער ניישטאָטער שטאָט־ראָט האָט גוזר געווען, ער, אליהו, זאָל קיינמאָל נישט חתונה האָבן, זאָל בלייבן פריילײדיק, אָן אײביקער בחור. די מוטער האָט געבראָכן די גזרה. זי איז אַזוי דערגאַנגען דעם פאָטער די יאָרן, ביז ער איז אַנטלאָפן מיט אליהו׳ן קיין פּאַדוא, וואו ער האָט שפּעטער חתונה געהאַט. אליהו איז אָבער געבליבן ביים נאָמען „בחור״. וואָס האָט ער שוין נישט אָפּגעטאָן אויף זיין לעבן? וויפיל „עבודה־זרות״ האָט ער שוין נישט געדינט? געווען אַ דרדקי־מלמד, האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט כלי־זמרים, מיט זינגערס. ער האָט איבערגעזעצט דעם „בבא־בוך״ און אַליין „געזאָגט״ פון אים שטיקער ביי רייכע לייט אויף חתונות, אויף שמחות. יאָרן האָט ער געאַרבעט אויף אַ דקדוק, איז געקומען אַ פרעמדער, צוגע׳גנב׳עט דעם כתב־יד, און אים ארויסגעגעבן אויפן פרעמדנ׳ס נאָמען. ער האָט געשריבן פּאַשקווילן. און, אַז ער, אליהו, איז דער חשוב׳ער למדן, דער גרויסער בעל־דקדוק, דער איינציקער העברייער אין ווענעדיק, איז וואָס? ווער דאַרף זיין חכמה, זיין לומדות? אַרט עס אימיצן, וואָס הלל, דער עם־הארץ, האָט מיטן כוח פון זיינע רייכע קרובים זיך אָנגעזעצט אויף אים, צוגענומען ביי אים די רייכסטע קינדער פון שטאָט? און איצט אַרבעט מען מעשים, מען וויל יצחק פון ביימען זאָל ווערן הלל׳ס איידעם, ניט אליהו בחור׳ס? היינט האָט ער איבער זיך די דיינים, דעם רב? ס׳איז געווען פון אים א משוגעת צו זאָגן בפני כל עם ועדה, אַז דער „נקוד״ איז נישט פון באַרג־סיני, איז אָפילו נישט פון עזרא׳ן. דעם „נקוד״ האָט מען איינגעפירט נאָכדעם, ווי מען האָט גע־שלאָסן דעם תלמוד. וויפיל האָט געפעלט מען זאָל אים לייגן דערפאַר אין חרם אַריין? און ער איז נאָך נישט פּטור!

אליהו בחור איז אַראָפּ פון די טרעפּלעך. זיינע גרויע אויגן, פאַרוויינטע, האָבן אויפגעלויכטן, זיך איבערגע־

נומען, וואָס ער, א געמיינער מלמד, שטעלט זיך אַנטקעגן אַ וועלט מיט מענטשן. און הלל׳ן, דעם נבזה, וועט ער פאַר־טרייבן פון וועגעדיק. קאָן דאָך אליהו בחור אפילו אין שלאָף זיך פאַרגלייכן מיטן נאַרישן הלל, מיטן נאַרישן „טראָפּ״.

—א גוטן אויפשטיין, מחותן — איז יצחק דער שול־קלאַפּער אונטערגעקומען — די מחותנת׳טע שלאָפט נאָך?

— זי טוט זיך שוין אָן — האָט חנה אַרויסגעשטעקט דורך אַ פענצטערל אַ לאַכעדיק פּנים מיט אַ ליכטיקן שטערן, וואו שוואַרצע קרענץ־צעפּ האָבן טיפער געמאַכט די ווייס־קייט.

— וואָס האָסטו זיך אַזוי פרי אויפגעכאַפּט, טאַכטער? גיי צוריק אין בעט אַריין! — האָט דער פאָטער אַ נעם געטאָן דעם חתן פאַר אַ האַנט — קום, יצחק, ס׳ווערט שפּעט!

— ווען וועל איך דיך זען? — האָבן חנה׳ס ווייסע ציין זיך געשווימט צווישן די פייכטע, רויטע ליפּן און די ברוינע אויגן האָבן פאַרשייט געקוקט.

— נאָכ׳ן דאַווענען — האָט דער צוואַנציק יאָריקער שול־קלאַפּער אַזש אונטערגעטאַנצט פון פרייד.

זיי האָבן זיך איינגעדרייט. דער ווייסער מירמלשטיין פון הייליקן מאַרק׳ס קירך, האָט געבלענדט און אויפגעלויכטן מיט פרויען לייב. און דער פאַרשפּיצטער צלם, אַ גאָלדענער, איז געשטאַנען איבער דער שלאָפעדיקער שטאָט, ווי אַן אויפגעשטעלטער פינגער.

אליהו בחור האָט אַרויסגענומען פון דער קעשענע אַ פאַרוויקלט שטיק פּאַפּיר, געטייטלט דערויף:

— היינט, יצחק, איז זיין לעצט! אויב דער נבזה וועט פון חרפה זיך נישט אָפּטראָגן פון וועגעדיק, שרייב איך אַן אַ צווייטן פּאַשקוויל אין לשון־קודש! וואו איז דאָס געהערט געוואָרן אַזאַ חוצפה? די רייכסטע קינדער האָט ער ביי מיר צוגענומען. וואו אַ סידור, וואו אַ מחזור, וואו אַ חומש

איבערצושרייבן אין עברי-טייטש, ער האָט אַלץ פאַרכאַפּט!

— ער האָט מיך נעכטן געבעטן כ'זאָל אים אילומינירן א כתובה-פאַרמעט — האָט יצחק זיך אָנגערופן.

— נו?

— מכות! מען ווייסט וואו יצחק וואוינט, האָב איך אים גענטפערט.

— כ'האָב אים שוין צוויי מאָל גערופן צו בית-דין — האָט אליהו ווייטער גערעדט — געוואָלט ווייזן בפני כל עם ועדה, אַז הלל קאָן נישט בלויז קיין פרשה חומש, ער קאָן אפילו ניט איבערשרייבן קיין סידור אָן גרייזן! און אַזאַ נואף גייט דאָס שרייבן פּאַשקווילן אויף מיר, פאַר'מסר'ט מיך, אַז ביי מיר שפּילט מען גאַנצע טעג אין קאָרטן, אַז חנה טאַנצט מיט שגצים און קנאַפּ וואָס איך אַליין, אליהו בחור, חבר זיך מיט גלחים, לערן זיי לשון-קודש, בין איך נאָך פון די פּושעים-ליצנים, וואָס מאַכן לידער, מאַכן גראַמען און רעדן חוצפּה און נבול-פּה!

— אַזאַ טשאָלנט-טאָפּ! — האָט יצחק אַ הייב געטאָן א פויסט — האָט איר אים כאַטש גוט גערעקט, מחותן?

—כ'האָב אים שוין מקיים-פּסק-געווען!

זיי האָבן זיך געשאַרט אַרום די איינגעהויקערטע שטי-בער, וואו ס'וואַסער פון די קאַנאַלן האָט אָנגעריכט די שטיינערנע טרעפּלעך. מען האָט נישט ארויסגעזען קיין פענצטער, קיין טירן. שווערע לאַדנס האָבן אַלץ צוגעדעקט. די לופט האָט זיך איינגעזאַפּט אין די לונגען ווי אַ קילער, פרישער געטראַנק. די אַלטע שול מיט די מירמלשטיינערנע קאָלאָנעס, מיט פאַרשפּיצטע און געוועלבטע דעכער, אַ געמיש פון סטילן און דעקאָראַציעס, איז שוין געווען אָפן. יצחק האָט געשיקט צוגעקלעפּט דעם פּאַשקוויל אויף דער וואַנט ביים האַנטפאַס.

עס איז אַריינגעקומען שמואל „זינגער", אַ לוסטיק

מענטשל, וואָס האָט „געזאָגט" אויף התונות, אויף שמחות. ער איז געווען אַן אַריינגייער ביי אליהו בחור.

— האָסטו כאָטש גוט אַריינגעגאַזט, אליהו? — האָט שמואל זינגער פאַרקוועטשט אַן אויג און מיטן צווייטן געקוקט אויפן פּאַשקוויל, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט גע'כתוב'נטע אותיות — המבדיל בין קודש לחול...

— מען האָט געדאַרפט אַריינשרייבן ווי דער גואף הלל טוט שיקסעס אַרומטרייבן — האָט זיך אַ צווייטער אָנגערופן.

— מען שמועסט, אַז אונזער פּרנס, הלל'ס קרוב, ר' יודל, איז אויף גרויסע צרות — האָט שמואל זינגער אַריינגערעדט אין אליהו בחור, וואָס האָט זיך כמעט נישט צוגעהערט, געווען אומגעדולדיק, געוואָלט ליבערשט וויסן צי זיין פּאַשקוויל געפעלט — אונדזער פּרנס האָט שוין לאַנג געוואָרפן אַן אויג אויפן שררה'ס גויה, אויף דער רויטער און „ע ר א י ז ג ע ק ו מ ע ן א ו י ף א י ר". און איצט האָט ער די אמת'ע חתונה! ער שטעקט שוין צווי אלפים און דער שררה וויל נישט ווייניקער פון פיר אלפים, האַ, האַ, האַ!

— אַ קלאָג אויף אים, אויפן חשוב'ן פּרנס, וואָס מאַכט אַזאַ יקרות אויף ד ע ר מ צ ו ה — האָט אליהו בחור קוים אַ שמייכל געטאָן — וואָס וועלן מיר טאָן, געמיינע לייט, וואָס קאָנען קיין טאָלער אויך נישט געבן?

— טאַקע, טאַקע, מיינסטער אליהו — האָט שמואל זיך צעלאַכט און גענומען לייענען דעם פּאַשקוויל — ס'איז דאָך גוט, מיט אַן אמת גוט! ווי זאָגסטו דעם „המבדיל" דיינעם?

— מען קאָן אים זאָגן מיט אַ „וועלשען" געזאַנג — האָט אליהו בחור אָנגעקוואָלן וואָס ס'געפעלט — און מען קאָן עס אויך זאָגן מיט אַ זמירות-ניגון.

— וועל איך עס זינגען מיטן ניגון פון „צור משלו אכלנו" — האָט שלמה זינגער פאַרקוועטשט ס'לינקע אויג.

עולם האָט זיך גענומען קלייבן אַרום אים, אָנגעקוואָלן:

— ווער האָט עס געמאַכט?

— אליהו בחור?

— וועגן הלל׳ן דעם דרדקי־מלמד?

— מען זאָגט טאַקע, אַז ער דאַוונט אַפילו נישט ביז „ברוך שאמר״.

— אַזאַ גוי גמור!

— ער האָט דאָך שוין ס׳פּערטע ווייב!

— לאָזט, חברה, שטערט נישט!

— זאָג, שלמה, זאָג!

שלמה זינגער האָט צענומען די הענט, געמאַכט אַ וואַרע אַרום זיך און אָנגעהויבן מיט אַ סליחות־ניגון:

„דערנאָך דאָ נעמט ער ווידער איינע,
איין פרומע „פולציל״, גאָר אַ ריינע,
זי האָט אָבער ביי אים איין פרייד אַ קליינע,
ניט קיין גוטן יום אויך קיין גוטע לילה!״

— אַזאַ טשאָלענט־טאָפּ!

—אַזאַ טמטום!

— לאָזט, חברה!

— לאָזט!

„ווי האָב איך אזוי גאָר אַ שלעכטן מאָן,
אַ גאַנצע נאַכט רירט ער מיך ניט אָן,
רוק איך מיך שוין צו אים, רוקט ער זיך הין
ולא קרב זה אל זה כל הלילה!״

— אַי, גוט! גוט!

— אַ שוואַרצע גבורה דאָס האָט!

— אָט קומט הלל!

— מיט זיינע מקורבים!

— ס׳וועט באַלד זיין ס׳אמת׳ע געשלעג!

— וואו איז אליהו בחור?

— אַט איז ער!
— אויב עפּעס, בין איך מיט אליהו'ן!
— איך אויך!
— איך אויך!
אויפן באַלעמער איז געשטאַנען דער שמש אין ווייסן קיטל, געקלאַפּט מיט אַ הילצערנעם האַמער אין שטענדער אַריין:
— שאַ, שאַ, מיר שטעלן זיך זאָגן סליחות!
דער עולם האָט זיך צעשטעלט. דער שמש האָט ארויס־געלייענט מיט אַ „מאַראַליש“ קול פון אַ געשריבענער סליחה און דער עולם האָט נאָכגעזאָגט. אליהו בחור איז געשטאַנען מיט זיינע אָנהענגער, זיך געוויצלט, אַז דער מחבר פון די סליחות האָט נישט געקענט קיין דקדוק. אליהו האָט געזאָגט אַ קאַטאָוועסל און די אָנהענגער האָבן אָנגעקוואַלן, געווען גרייט זיך מוסר־נפש צו זיין פאַר זייער „מיינסטער“.

דער מיינסטער גייט פאַרקויפן אַ בוך

צווישן צוויי שמאָלע קאַנאַלן איז געשטאַנען נאָך אַ שמעלער שטיינערן הויז. די שטיינער, רויע, זענען געווען באַדעקט פון אַלטקייט מיט געוויקסן, מיט שוואָמען. די קליינע פענצטער און פענצטערלעך דורכגענומען מיט איי־זערנע שטאַכעטן. און דאָס דריי־גאָרנדיקע הויז איז געווען אַזוי אָפּגעלאָזט, גלייך קיינער וואָלט דאָרט שוין פון יאָרן נים געוואוינט. און דערפאַר, וואָס ס'הויז איז געשטאַנען אין שכנות מיט דער קירך פונם הייליקן מאַרק, האָט עס אויסגעזען נאָך פאַרוואָרלאָזטער, אַן אמת'ע חורבה.

די נאָכמיטאָגדיקע זון איז געפאַלן אויף די גאָלדענע קופּאָלן פון דער קירך, אויף די קאָלירטע מירמלשטיינערנע קאָלאָנעס, אויף די פּאַסאַדן-מאָזאַאיק, וואָס האָבן געלויכטן, געשימערט, דערציילט מער וועגן קאָנסטאַנטינאָפּאָל, ווי וועגן ווענעדיק.

אליהו בחור, אין זיין שוואַרצן אויסגעריבענעם מאַנטל, אין דעם געלן פאַרשפּיצטן קאַפּטור, איז אַריין אין פּעדער־הויז פון דער דריי־גאָרנדיקער געביידע. דער קילער, טונ־קעלער קאָרידאָר איז געווען פינצטער און ס׳האָט גענומען אַ ווייל ביז אליהו האָט מער מיט די הענט, ווי מיט די אויגן, אויפגעזוכט די הילצערנע שווינדל־טרעפּ.

ער איז געגאַנגען צום רייכן מענדל ווירמיזער, וועמעס שיפן האָבן זיך געטראָגן איבערן מיטלענדישן ים, געפירט סחורות פון אַזיע קיין אייראָפּע. דאָס האָט מענדל׳ס ווייב, די גוטהערציקע פעסלין, נאָך אים געשיקט. זי מאַכט חתונה די עלטסטע טאָכטער, וויל מן הסתם באַשטעלן ווייבערשע ספרים אויף עברי־טייטש. און אליהו בחור האָט זיך דעם גאַנצן וועג גע׳ישוב׳ט וויפיל אַ זינג צו טאָן, וויפיל צו בעטן ביי אַזאַ גביר׳טע. ער האָט געוואוסט, אַז אַן אשכנז׳ער סופר וועט עס איבערשרייבן פאַר פינף־זעקס רייכסטאָלער. ער, אליהו בחור, וועט צונויפשטעלן אַן אייגענעם ווייבערשן „כל־בו“, וועט צוקלייבן פּאַסיקע תפילות און „קורצווייליקע“ געשיכטעס. ס׳וועט זיין „מקודש ומחול“ און איבערשרייבן וועט עס דער חתן זיינער, מיט זיין גילדענעם כתב. פאַר אַזאַ אַרבעט דאַרף מען בעטן ביי אַזאַ נגידת׳טע צום ווייניקסטן אַ פופצן דוקאַטן.

ער האָט זיך גענומען הייבן איבער די טרעפּן. די היל־צערנע שווינדל־טרעפּ האָט אונטערגעהוסט, געקרעכצט, ווי זי וואָלט זיך געהאַלטן ביים פאַנאַנדערשיטן. ער האָט אָנ־געקלאַפּט אין אַ מאַסיווער, געשמידטער טיר, וואו אַ גע־שניצטע הילצערנע מזוזה האָט געהאַנגען.

דריי מיידלעך, איינע שענער פאַר דער צווייטער, זענען געשטאַנען אין דער אָפענער טיר. די עלטסטע, מיט אויגן ווי ווייכער שוואַרצער סאַמעט, האָט זיך אַרויסגערוקט:

— איר האָט עפעס געוואָלט, סינאָר?

אליהו בחור האָט געשמייכלט און זיין פנים, וואָס האָט אויסגעזען ווי סאָקראַטעס'עם מאַסקע, האָט אויפגעלויכטן, באַהאַלטן צווישן די קנייטשן די שטענדיקע זאָרג. דער בלויזער אַנבליק פון די מיידלעך האָט אים ייִנגער געמאַכט, אויפגעוועקט אין אים דעם „זינגער" און ער האָט וואוילעריש אַ זאָג געטאָן:

— זאָג דער מאַמע'ן, אַז ס'איז געקומען אליהו בחור דער „שרייבער", דער דינער פון שיינע „בחורות" און פרומע ווייבער.

— אָ, איר זייט עס, סינאָר? — האָבן אַלע דריי אַ הייב געטאָן די אָפּגעדעקטע הענט און מיט אַ קלאַפּערייַ, לאַכערייַ זיך געטראָגן צום אַרויסגאַנג, איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ מיענטע-ריח, וואָס האָט געקילט און אין צווייטן צימער אָנ- געזאָגט דער מוטער — ער איז דאָ, ער איז דאָ! כ'האָב טאַקע געמיינט, ער איז אַ בחור, ס'איז דאָך גאָר אַ ייִד אין די יאָרן! האַ, האַ, האַ!

אליהו בחור האָט מיטגעלאַכט און ס'פנים מיט די גרויע אויגן איז שענער געוואָרן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, ניט געגלויבט זיינע אויגן וואו ער געפינט זיך. פון דער אַלטער אָפּגעקראַכענער געביידע, וואָס איז דרויסן, איז דאָ אינעווייניק קיין זכר ניט געווען. די ווענט הילצערנע, מיט אויסגעמאָלטע פייגל און בלומען, זענען פול געווען מיט שטיקער בראָקאַט מיט באַגילדטע שנורן. אין מזרח האָט געהאַנגען אַ גאָבעלען, געוויזן ווי יפתח'ס טאָכטער באַגעגנט דעם פאָטער. אויף דעם ווייס-געוואַשענעם דיל איז געלעגן אַ פּערסישער טעפּיך, אַ רויטער, אַ טונקל-בלויער. אַ קיילעכדיקער טיש מיט געגילדטע פיס, וואָס איז גע-

שטאַנען אינמיטן צימער, איז געווען צוגעדעקט מיט אַ פלאַם־רויט טישטעך. און איבערן טיש, אויף אַ פּאַלירטער קייט, האָט אַן אָדלער געהאַלטן אַ געשניצטן זיבן־דעריקן ענגלייכטער, וואָס האָט געפינקלט און געבלענדט ווי אַ שפּיגל אויף דער זון. שטולן הויכע, אויסגעבעטע מיט געשוירענעם סאַמעט, האָבן געטראָגן זייערע באַגילדטע קאָפּשטיקער, ווי קרוינען. אין אַ וואַנט־נישע איז געשטאַנען אַ מאַסיווער זילבערנער האַנטפאַס, געהאַמערט ווי אַן אַלטע רוימישע אורנע. דער האַנטפאַס איז געווען צוגעדעקט מיט אַ גאָלדענעם צודעק. אַן אָריענטאַלישע אָטאָמאַנע מיט קישנס און קישלעך האָט זיך געבעטן מען זאָל זיך אַריינוואַרפן צווישן זיי. אַ זילבערן שויבן־שענקל איז געווען אָנגעפּאַקט מיט איידלגעשטיין, מיט פּערל און בורשטינען, מיט גאָלדענע קייטן, בראָשן און שנאַלן מיט אויסגעקריצטע טאַצן און בלעכן. און אין דער זייט, אויף אַ טיש פון רויטן האָלץ, באַפּוצט מיט הילצערנע בלומען, זענען געשטאַנען וויינטרויבן, פייגן, מאַנדלען. אַ וויין־קרוג האָט געפינקלט צווישן בעכערס.

פון אַזאַ עשירות איז אליהו בחור ביי זיך שטאַרק געפאַלן. ער האָט זיך געגומען רוקן אויף קריק, געבליבן שטיין ביים אַריינגאַנג און אַליין נישט געוואוסט פאַרוואָס ער האָט מיטאַמאָל אַראָפּגענומען זיין געלן הוט. די דאגות זענען אַרויס פון די קנייטשן און סאָקראַטעס'עם מאַסקע איז געבליבן שטיין אין דער טיר, ווי אַן אויסגעגאָסענע.

דער רויש פון זיידנס האָט אָנגעזאָגט, אַז פּעסלין קומט. אַ שוואַרץ שייטל, שוואַרצע, דיקע צעפּ. אַ שוואַרץ זיידן קלייד, געפּאַסט אין סטאַן, מיט אַרעמבענדער אַרום די אַרבל, מיט שטיקערייען אַרום האַלדז און פון דער טאַליע פאַלדן און פעלדלעך, זיידענע פאַלעס, וואָס שוויילן, צעבלאָזן זיך ברייט און ברייטער, אַ גאַנץ געשטעל, וואָס רעדט, רוישט, צישעט ביי יעדן ריר, ביי יעדן קער. ס'פּנים

מאַט, די אויגן גרויסע, טונקעלע. דער גאַנג אַ לייכטער, אַ בויגיקער און דער שמייכל אַרום די ליפּן, אַרום די אויגן אַ באַשיידענער.

— וואָס שטייט איר ביי דער טיר, מיינסטער? — איז זי אונטערגעגאַנגען צום רויטן טיש מיט כיבוד — זיצט!

— אַ דאַנק, פּאַטראָנעסע — האָט אליהו בחור זיך פאַרנייגט.

— זינט איך האָב געהערט אייער לעצט ליד, מיינסטער, ווילט זיך מיר זיין גוט צו אייך — האָט זי זיך אַוועקגעזעצט און די זיידענע פאַלעס האָבן זיך צעפּאַלדעוועט אונטער איר מיטן גערויש פון טרוקענע בלעטער — איך, וואָס כ׳בין אין ווירמיזע געבוירן, וואוין אויך אין ווענעדיק.

— וועגן וואָס פאַר אַ ליד מיינס רעדט איר, פּאַטראָנעסע? — האָט אליהו בחור זיך צוגעזעצט מיט אַ האַלבן געזעס.

— כ׳האָב אייך געהערט זינגען דאָס ליד וועגן אונדזערע ברידער פון ווענעדיק, אַז זיי זענען ניט גאַסטפריינטלעך — האָט זי אָנגעגאָסן אַ בעכער וויין — אַז זיי דאַרפן זיך אַראָפּנעמען אַ ביישפּיל פון די יידן אין מאַנטוע, פערראַראַ, פּאַדואַ — טרינקט, מיינסטער — לחיים, לחיים! און כ׳מוז צוגעבן, אַז איר זענט גערעכט! דעם פּרייטיק־צו־נאַכט זענען געבליבן אין דער אשכנז׳ער שול פינף אביונים און, מאַלט אייך, אַז קיינער האָט זיי ניט מיטגענומען אהיים. ווען ניט איך וואָלטן זיי געגאַנגען שלאָפן אומגעגעסן. כ׳רעד שוין ניט וועגן פּאַדואַ, דאָס וואָלט אפילו אין רוים אויך ניט פּאַסירט, טאָ מיט וואָס איז ווענעדיק בעסער פאַר סדום?

— פּאַדוער אידן האָבן דאָך אַ שם — האָט אליהו בחור אָן אָרנטלעכן זופּ געטאָן און איז געוואָרן אויפגערוימטער — פאַראַן אַ גלייכווערטל: אַ פּאַדוער גנב, וואָס זיין נאָמען הייבט זיך אָן מיט אַ גימל, לויבט אויך גאָט אין הימל.

— אַ שפּאַס אָן אַ זייט — האָט פעסלין זיך צעלאַכט — אפילו מיין איסרלין — — —

— ער לערנט דאָך אין פּאַדוא אויף דאָקטער — — —

— ער קען זיך אויך ניט זאַט אָפּלויבן די דאָרטיקע יידן. ווער וואוינט דען אין ווענעדיק? דאָס פּעוול פון דער גאַנצער וועלט!

— ער דאַרף שוין ענדיקן, אייער איסרלין?

— אם ירצה השם איבער אַ יאָר. פונם בן־יחיד מיינעם, זעט איר, האָב איך גרוים נחת, ווי מען זאָגט — צו גאָט און צו לייט. דער ראש־ישיבה, ר׳ מנחם דילמעדיגאָ, וואָס איז אויך אַ לערער אינם אוניווערזיטעט, שפּיגלט זיך אין אים. איצט איז איסרלין אין רוים ביי מיין ברודער, געפאָרן זיך אַביסל אָפּרוען. ער שרייבט מיר, אַז מען האָט דאָרט אויסגעהאַקט משה רבינו׳ן אין מירמלשטיין, איז דאָ וואָס צו זעען. סיי יידן, סיי גוים גייען קוקן. אַזאַ שיינקייט און הדרת־פנים, שרייבט ער, איז נאָך ניט געווען. כ׳האָב גראָד פאַרגעסן דעם מיינסטער׳ס נאָמען — האָט פעסלין פון צווישן די קלייד־פאַלדן אַרויסגענומען אַ טיכל געקניפּלט פון שפּיצן. זי האָט עס געצופּט מיט די קליינע פינגער, וואו ס׳חופּה־קידושין פינגערל אַ ברייטס, אַ גינגאָלדנס האָט זיך גערוקט און, אַז דעם מיינסטער׳ס נאָמען איז אַלץ ניט געקומען, האָט זי גענומען רופן די עלטסטע טאָכטער — ראָזלין, ראָזלין, ווי הייסט דער מיינסטער, וואָס האָט אויסגעקריצט משה־רבנו׳ן?

— דער סקולפּטאָר? — איז ראָזלין אַנגעלאָפן מיט די צוויי יינגערע שוועסטער — ר׳הייסט — ר׳הייסט — האט זי אַ כאַפּ געטאָן אַ קליינעם דורכזיכטיקן פינגער צווישן די רויטע ליפּן און אַ שוואַרץ לעקעלע האָט זיך איר אָוועקגעשטעלט אויפן שטערן, ווי אַ פראַגע־צייכן — ר׳הייסט — כ׳געדענק ניט, מען דאַרף אַריינקוקן אין בריוו. זאָל איך, מוטער־ליב?

— מ׳דאַרף ניט, טאָכטער — און די מוטער האָט זיך אַ קער געטאָן צו אליהו בחור — דאָס איז מיין עלטסטע טאָכטער, זאָל לעבן, נאָך קיין פופצן יאָר ניט אַלט — זי איז „אַנטשפּויזט״ פאַר מיינס אַ קרוב, וואָס וואוינט אין סטאַמבול.

— און די חתונה וועט, אם ירצה השם, זיין?

— אין צוויי חדשים אַרום. מיין מאַן איז איצט אין סטאַמבול. ער וועט קומען מיט די מחותנים. אַלץ איז שוין מיט גאָט׳ס הילף גרייט צו דער חתונה — דאָס אויס־שטייער, איינגעמאַכצן, געקאָכטע ווייַנען, אַלץ, אפילו איינגעמאַכץ פון ציטרינען!

— דאַרף מען זיך טאַקע אַ נעם טון פאַרן ביסל ספרים אויף עברי־טייטש — האָט אליהו בחור אַ צי געטאָן אַ האַלבן בעכער און פאַרביסן מיט מאַנדלען.

דערצו טאַקע האָב איך נאָך אייך געשיקט — האָט פעסלין אַוועקגעזעצט לעבן זיך די כלה — כ׳וויל אָבער איר זאָלט אַריינשטעלן היינטיקע זאַכן אויך.

— וואָס אייער האַרץ וועט נאָר גלוסטן, פאַטראָנעסע.

— אין סידור, אין מחזור — האָט זיך פעסלין צורעדט מיט אַ פרומער מינע — און דער עיקר ביי די ימים נוראים תפילות זאָלט איר אָנצייכענען וואו מען דאַרף זיך שטעלן, וואו מען דאַרף אויסשפייען, וואו מען טאָר ניט אויסרעדן, וואָס חזן זאָגט און וואָס קהל. היינטיקע בתולות זענען ניט דאָס וואָס אַמאָל. איך צו צען יאָר האָב שוין יעדן טאָג געדאַוונט, בין געגאַנגען פון דריי יאָר אָן אין חדר אַריין... אַנדערע איבערשרייבער גיבן נאָר „חלה״ און ליכט־בענטשן. איך וויל איר זאָלט איבערשרייבן אַלע דריי מצות און ניט אויף פּאַפּיר. פּאַפּיר קנייטשט זיך, רייסט זיך און וואָס אמת דאַוונט זיך גאָר בעסער פון פּאַרמעט. איז וואָס? יאָ, ס׳וועט זיך אָנהויבן מיט די „מנהגים״, דערנאָך „חומש״, „שיר־השירים״, כ׳מיין אַלע „מגילות״ — און וואָס, מיינ־

סטער, וואָלט איר געהייסן אַריינשטעלן פון וועלט-זאַכן?

— מיר געפעלט „דיטריך פון בערן" — האָט ראָזלין זיך אָנגערופן.

— און מיר „דאָס שיינע גליק" — האָבן זיך ביי דער יונגסטער, ביי טולצילן, די ביר-אויגן צעשוימט.

— און מיר, „מיינסטער הילדעבראַנט"? — האָט די מיטלסטע, גראַציע, אַ זאָג געטאָן און איז רויט געוואָרן.

— גיב זיי נאָר „ראָמאַנצן" — האָט די מוטער געשעפּט נחת פון די טעכטער, וואָס זענען אַזוי באַהאַוונט — שטעלט אויך אַריין רעטענישן. ס'קומען געסט, דאַרף אַ יונגע באַלעבאָסטע וויילן דעם עולם, זעען זיי זאָלן זיך נישט לאַנגווייליקן.

— גערעכט, פּאַטראָנעסע — און אליהו בחור האָט זיך געווענדט צו די מיידלעך — כ'האָב בעסערע סחורה. וואָס מיר „הילדעבראַנט", וואָס מיר „דיטריך פון בערן", אַז איך וועל אייך געבן שענערע הערן. קענט איר די געשיכטע פון בבא'ן?

— אַ — האָט ראָזלין אים איבערגעהאַקט די רייד — ווען איר וואָלט מיר איבערגעשריבן עפּעס פון באָקאַטשיאָ'ן?

— ווער איז דאָס? — האָט פּעסלין געפרעגט.

— אַ זינגער ווי איך — האָט אליהו בחור אַריינגעקוקט אינם ליידיקן קרוג און די ברעמען האָבן זיך ביי אים אַ צי געטאָן, ווי ביי אַ ליץ — ווען ניט באָקאַטשיאָ וואָלט דער נבזה פראַנציסקאָ סטראַפּאַראָלאַ קיינמאָל ניט געשריבן זיינע „שמועות".

— דער סטראַפּאַראָלאַ אייערער איז דאָך בלויז נבול-פה, פע — האָט פּעסלין זיך פאַרקרימט — ער האָט געזונגען ביי טרעוויזען, איז געווען שאַנד און שפּאָט צו הערן, ערגער ווי אייער ליד „המבדיל". ווי שעמט איר זיך ניט, מיינסטער, צו ברענגען גאָר אַזעלכע רייד איבער די ליפּן?

—און דער עולם, זעט איר, פּאַטראָנעסע, האָט עס ליב

— האָט אליהו בחור אַן אויפגערוימטער זיך אויפגעהויבן — יענטיל שפּער האָט דוקא געוואָלט כ׳זאָל אריינשטעלן אין אירע „מנהגים״ מיין „המבדיל״.

— זאָגט עס, מיינסטער — האָט טולצילע זיך געבעטן.

— ס׳ליד? — איז אליהו בחור געוואָרן יינגער.

— גאָט באַהיט! — האָט פעסלין זיך אַ שטעל געטאָן און ס׳קלייד איר׳ס, ווי אַ פעסטונג, האָט פאַרשטעלט די טעכטער.

— לאָז ער זאָגן, מוטער־ליב — האָט די עלטסטע געמאַכט אַ שנעבעלע, ווי זי וואָלט געזאָגט: איך מעג הערן, כ׳בין דאָך שוין אַ כלה.

— ניין, ניין — האָט פעסלין פאַרשטעלט מיט דער קליינער האַנט די מיילער פון אירע טעכטער — ניט דאָס!

— און אַן אַנדער געשיכטע? — האָט ראָזלין זיך געבעטן, און ס׳פּנים, די אויגן, אַלץ אין איר האָט געבליט.

— כ׳האָב אַ געשיכטע וועגן דער פּרינצעסין וויענע און דעם ריטער פּאַריז — האָט ס׳קול ביי אליהו בחור געציטערט, שטאַרק געוואָלט עס זאָגן פאַר די מיידלעך.

— אָבער אָן נבול־פּה, מיינסטער? — האָט פעסלין זיך צוריקגעזעצט.

— ריין, פּאַטראָנעסע מיינע, ווי אַ „פולציל״ — האָט ער קיין שמייכל ניט געטאָן, ווען די מיידלעך האָבן אין זיך געשטיקט ס׳געלעכטער.

— איר בלייבט אַלץ אַ לץ! — האָט פעסלין זיך צעלאַכט אויפן קול.

אליהו בחור האָט ארויסגערוקט אַ שטול, זיך אוועקגעזעצט און, אַז די מאַמע מיט די טעכטער האָבן אָנגעשטעלט די אויערן, געוווּן גרייט צו הערן, האָט דער מיינסטער געוויזן אויף דער ליידיקער קרוג און וואוילעריש אַ זאָג געטאָן:

„נון מוז דער מיינסטער, אליהו בחור, אזוי לאַנג

געפאַנגען זיין,
ביז איר גיט אים צו טרינקען פון דעם גוטן וויין".

— ראָזלין, גראַציאַ — האָט די מוטער אַ שטעק געטאָן די ליידיקע קרוג — וויין!

אליהו בחור האָט זיך אָפּגעגעצט די וואָנצן, די באָרד, ווייטער אָוועקגערוקט די שטול און אָנגעהויבן:

— נון הערט, ליבע פריינט: פון דער דאָזיקער שטול וועל איך אייך וואונדער זאָגן, כ'וועל זאָגן, כ'וועל זאָגן, ביז ס'וועט אָנהייבן טאָגן! געלעבט האָט אַמאָל אַ קיניג דולפין. געהאַט האָט ער אַ וואונדערשיינע טאָכטער, וויענע האָט זי געהייסן. אין וויענע'ן האָט זיך פאַרליבט דער יונגער ריטער פּאַריז, וואָס האָט געדינט ביים קיניג. שיין איז געווען פּאַריז, שטאַרק איז ער געווען. נאָך זיין שווערד האָבן זיך געצויגן מחנות קראָען. ער האָט געלאָכט פון ווינט, געלאַכט פון שטורם. דער קיניג האָט ניט געוואָלט הערן פון דעם אָרימען ריטער, געטראַכט זיך משדך צו זיין מיטן קיניג פון ענגלאַנד, מיטן הערצאָג פון בורגנלאַנד.

— און וויענע האָט דעם ריטער געליבט? — האָט גראַציאַ איבערגעריסן.

— שטאַרק געליבט. און אַז פּאַריז איז פון צרות אַוועק פון קיניג'ס הויף, איז זי קראַנק געוואָרן פון ליבע. דערווייל איז אָנגעפאָרן דער הערצאָג פון בורגנלאַנד, געוואָלט וויענע'ן פאַר אַ ווייב. דער קיניג בעט זיך ביי דער טאָכטער, זי זאָל באַגעגענען דעם הערצאָג. וויענע וויל נישט הערן, איז איינגעשפּאַרט, טענה'ט ניין און ניין! דער קיניג צאַרנט, פאַרשפּאַרט די טאָכטער אין תפיסה און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער.

— און פּאַריז? — האָט עמיצער געפרעגט.

דער מיינסטער האָט געזונגען אין גראַמען, ווי פּאַריז איז צוריקגעקומען אַ פאַרשטעלטער, געהערט ווי דער קיניג האָט געמאַכט באַקאַנט, אַז ווער ס'וועט אויסהיילן זיין

טאָכטער, דער וועט זי קריגן פאַר אַ ווייב און וועט אויך ירש'ענען דעם טראָן. ער זינגט ווייטער ווי פּאַריז נעמט זיך אונטער זי אויסצוהיילן, ווי וויענע דערקענט אים, און אַז ער איז געקומען צום פּלאַץ, ווי נאַריש עס איז צו פאַר־קויפן אַ טאָכטער פאַר געלט, צוליב יחוס, האָט ער טיפער זיך צוזונגען:

„— — — וויל איינער זיין טאָכטער געבן אַ מאַן,
אָדער זיינע זין געבן ווייבער,
מען פרעגט ניט אויב ער אַ מלאכה קאָן,
אויב ער איז אַ לערער אָדער שרייבער,
נאָר אויף דעם געלט דאָ טרעפט דער צאָן,
און ווען ער איז, אַן אייזל־טרייבער,
אַ צווערג, אַ נאַר, אַ קלאָץ, אַ לאַפּן,
האָט ער נאָר געלט, טוט מען נאָך אים שנאַפּן".

ביים קאַרדינאַל

פון צווישן וועלשענע ניס־ביימער, וואָס זענען געשטאַנען ווי אַ געדיכטער וואַלד, האָט זיך געריסן אַ פּאַס זון. דאָס שטיק זון האָט זיך פאַרפּלאָנטערט צווישן צעקרימטע פּאַמעראַנצן ביימלעך און אַ צעבראָקלטס, אַ צעדריוולטס, מיט גאָלדענע צויטן, איז עס געבליבן שטעקן אין אָפענעם פענצטער פון קאַרדינאַל וויטערבאָ׳ס ביבליאָטעק. שטיקלעך זון זענען געפאַלן אויף אויסגעהאַקטע מירמלשטיינער, אויף וואַנטמאַלערייען, אויף אַ גאָלן קאָפּ, וואָס האָט זיך געוויגט איבער פאָליצעס מיט ביכער.

ביי אַ שוואַרצן, געשניצטן טיש, אָנגעלייגט מיט מאַנוסקריפּטן, איז געזעסן אליהו בחור. ער האָט געצופּט דעם פוך פון אַ גענזענער פעדער, אָנגעשטעלט אונטער דער זון ס׳פּנים, וואָס האָט זיך צונויפגעגאָסן מיטן גאָלן שטערן און זיך צעוויגט מיט פאַרמאַכטע אויגן — הפּנים מורא געהאַט, אַז אין דער טיפער שטילקייט פון דער ביבליאָטעק זאָלן זיינע מחשבות ניט איינדרעמלען.

אים איז גוט געווען מיט די הונדערטער ביכער, די שטילע לערער, וואָס זענען אפילו ביינאַכט ניט געשלאָפן, קיינמאָל ניט געקוקט מיט בטול, ניט געשמייכלט, ווען אליהו בחור האָט ניט פאַרשטאַנען דעם פּשט אין די קבלה כתב־יד׳ן, וואָס ער האָט איבערגעשריבן פאַרן קאַרדינאַל. פאַר זיי, פאַר די ביכער, האָט ער זיך שטענדיק מתודה געווען, קיין זאַך ניט אויסגעבאַהאַלטן, דערציילט וואָס ער פלעגט אָפט פאַרבאָרגן פונם קאַרדינאַל — אַז ער, אליהו בחור, האָט אַ

קנאַפּע ידיעה אין קבלה און ווען ניט דער קאַרדינאַל וואָלט ער זיך צו די ספרים אפילו ניט צוגערירט.

וואָס וואָלט אליהו בחור ניט געטאָן פאַרן קאַרדינאַל עדזשידיא-דע-וויטערבאָ? האָט דאָך דער פּאַטער עדזשידיאָ אַזוי אים דערהויבן! שוין צוועלף יאָר ווי ער וואוינט מיט זיין משפחה ביים קאַרדינאַל אין פּאַלאַץ, האָט מער ניט קיין דאגת־פּרנסה, זיצט אויף קעסט מיטן ווייב, מיט די קינדער און ווען ניט דער קאַרדינאַל, וואָלט ער פאַרבליבן א מלמד, אַ „זינגער" אויף חתונות, וואָלט ער קיינמאָל ניט אָנגעשריבן די גראַמאַטיק, וואָס האָט אים באַרימט געמאַכט ניט בלויז אין איטאַליע, נאָר אויך איבער גאַנץ דייטשלאַנד. די קהלה אין רוים קוקט קרום אויף אים, וואָס ער וואוינט ביי וויטערבאָ'ן אין פּאַלאַץ, וואָס ער האָט אים אויסגעלערנט העברעאיש. די קהלה טענה'ט, אַז ווען יידן וואָלטן ניט געלערנט גוים קיין העברעאיש, וואָלטן די קריסטן ניט געמאַכט קיין בלבולים אויף יידן. ס'איז ניט אמת. עדזשידיא איז אַן אוהב ישראל. ווען ניט ער, וואָלט מען שוין לאַנג דעם תלמוד געהאַט פאַרברענט, מען וואָלט די יידן פון רוים אַרויסגעטריבן. און איצט פירט ער זיך אַרום מיטן יידישן פּרינץ, מיט ראובני'ן, איז היינט אַוועק מיט אים אין וואַטי-קאַן, אים געדאַרפט פאָרשטעלן פאַרן פּויפּסט. גיי דערצייל דער קהלה פון רוים, אַז דער קאַרדינאַל איז גאָר קיין קריסט ניט, גלייבט, אַז משיח, דער אמת'ער משיח, איז נאָך ניט געקומען, דאַרף איצט קומען, האַלט אין איין זוכן גמטריאות פאַרן קץ.

ס'איז אים די גאַנצע צייט קשה פאַרוואָס דער קאַר-דינאַל גיט זיך אָפּ מיט קבלה, וויל אים, אליהו בחור'ן, דווקא אַריינפירן צווישן די „יודעי־חן". וואָס געפינט ער דאָרט? אַ שייכות מיט קריסטענטום? איז דאָך עדזשידיאָ בלויז פאַר דער וועלט אַן אַסקעט, אַ פרומער קריסט, מוז עס זיין, ווייל וואָס-ווען, איז ער איינער פון די שטאַרקסטע קאַנדידאַטן

צו ווערן פּויפּסט. דאָ, אין דער ביבליאָטעק, ווען עדזשידיאָ זיצט מיט אליהו׳ן, איז ער ניט בלויז קעגן די קריסטלעכע דאָגמעס, ער איז קעגן יעדער רעליגיע — דעם געדאַנק האָט דער קאַרדינאַל אויסגעדריקט אין אַ ליד צו זיין געליבטער. ניט אומזיסט געפינט זיך אויף די ווענט פון דער ביבליאָטעק קיין איין הייליק בילד ניט.

דער וואַטיקאַן־זייגער האָט אָנגעהויבן שלאָגן, אויפגע־טרייסלט די שטילקייט. אליהו בחור האָט געעפנט די אויגן, אָפּגעציילט פינף קלעפּ. ער האָט זיך אַ הייב געטאָן, זיין פאַנאַנדערגעצויגן פּאָר דער וואָנט מיט מאַלערייען און גע־קוקט אויפן זקן מיטן טורבאַן, וואָס האָט געהאַלטן אַ גלאָבוס. דאָס איז געווען אַסטראָנאָמיע. געאָמעטריע האָט געהאַלטן אַ צירקל. אַרכימעד האָט געצייכנט דרייעקן. דיאָגנעס, אַן אָפּגעריסענער, האָט זיך געוואַרעמט אויף דער זון און סאָקראַטעס איז געשטאַנען אינמיטן מאַרק, גערעדט צו אַן עולם. די גאַנצע וואַנט האָט געלעבט מיט גריכנ־לאַנד, מיט רוים, מיט געצנדינערײַ.

אליהו בחור האָט ניט געקאָנט אויפפּלאָנטערן די סתירה. ער האָט דערפילט, אַז פאַר דער מחשבה איז ניט גענוג, וואָס אָרום און אָרום איז שטיל און רואיק, ס׳איז ניט גענוג, וואָס די מחשבה דאַרף ווערן איינס מיטן גוף, דאַרף זיך באַוועגן מיטן גוף און דעמאָלט, נאָר דעמאָלט, וועלן די סתירות מעגלעך ניט ווערן.

ער האָט גענומען שפּרייזן איבער דער לענג פון דער ביבליאָטעק, איז געגאַנגען הין און צוריק, הין און צוריק, האָט פאַרגעסן, אַז אויפן טיש ליגן ניט־פאַרענדיקטע קבלה כתב־יד׳ן, און ווי נאָר ער איז אַריין אין טראָט, האָבן פון די ספרים־פּאָליצעס זיך גענומען טראָגן ווערטער, זיך צעשטעלט אין דער לענג, אין דער ברייט, גענומען רעדן צו אים העברע־איש, אַראַמיש, גריכיש, לאַטיין, איטאַליעניש, פראַנצויזיש און יידיש. די ווערטער זענען ניט איינגעשטאַנען, געפּלאָ־

טערט ווי פייגל, זיך געריסן פון אליהו בחור׳ס ליפּן, פון זיינע שפּיץ־פינגער. און אַז ס׳האָט פּאַר אים אויפגעטויכט אַ תהום, האָבן די ווערטער זיך צעשטעלט ווי אַ בריק, און אליהו בחור האָט לייכט געשפּרייזט איבער יאָרהונדערטער, גלייך ער וואָלט געהאַט „קפיצת־הדרך״. ווען מען שטערט אים ניט, ווען מען לאָזט אים דאָ אין דער ביבליאָטעק איינעם אַליין שפּרייזן אַ טאָג, צוויי, דריי, אַ וואָך, וואָלט ער געוויזן דער וועלט, אַז גריכיש, רוימיש, שפּאַניש, פראַנצויזיש, אי־טאַליעניש, אַז די אַלע שפּראַכן שטאַמען ניט פון העברע־איש — אַז ס׳איז גענוג זיך אַ גראָב צו טאָן טיף, גאָר טיף און ווייזן, אַז די אַלע לשונות שטאַמען ניט פון איין מקור — — —

אין דער טיר איז געשטאַנען דער קאַרדינאַל עדזשידיאָ, אַ הויכער, אַ מאָגערער. ער האָט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן די פייער־רויטע פּורפּורע, דעם גאָלדענעם צלם, אַלץ געלאָזט ליגן ביים אַריינגאַנג אויף אַ שטענדער און מיט אַ מידן טראָט, עפּוואָס אַ געבויגענער, איז ער צוגעגאַנגען צו אליהו׳ן. ער האָט אויפגעהויבן אַ פּאָר קלוגע פאַרוואָלקנטע אויגן און אַן אויפגעלייגטער זיך צערעדט:

— דער וואַטיקאַן איז צופרידן מיטן יידישן פּרינץ, מיט ראובני׳ן. האָסט אים געדאַרפט אָנקוקן — אַ קליינער, אַן אָפּגעברענטער, מיט אַ שוואַרצער באָרד איבערן ווייסן גאַרטל, אַן אמת׳ער קאַרליק. און ווי נאָר ער עפנט ס׳מויל, די אויגן, די נאָז־פליגל נעמען זיך רויכערן, זיינע ווייסע, ברייטע אַרבל הויבן־אָן פלאַטערן, דעקן אָפּ אַ פּאָר אויסגע־מאָגערטע הענט — געשעט אַ נס. דער קאַרליק נעמט וואַקסן, ווערט העכער און ברייטער, אַז דער עולם אַרום הייבט זיך אָן ציען אויף די שפּיץ פינגער, וויל אַרויפקוקן צו אים.

— און האָסט געדאַרפט זען ווי דער פּרינץ האָט זיך אַ שאַר געטאָן צום פּויפּסט. ער האָט גערעדט אַזוי גיך,

אַז ס'איז מיר שווער געווען צו כאַפּן וואָס ער זאָגט. ער האָט אַ הייב געטאָן איין האַנט צום הימל, געוויזן, אַז גאָט זיצט אויפן כסא־הכבוד און אונטן, דאָ אין רוים — האָט ראובני אָרומגעכאַפּט דעם פּויפּסט'ס שטול פון איין זייט, פון דער צווייטער — אונטן, זיצט גאָט'ס פּאַרטרעטער, מטטרון הייסט ער. און מטטרון איז בגמטריא ש ד י.

— מיט די ווערטער האָט דער פּרינץ געוואונען דעם פּויפּסט און וואָס אמת, האָב איך שטאַרק געוואָלט ער זאָל נושא־חן זיין. יאָ, טייערער עליא לעוויטאַ — האָט דער קאַרדינאַל אים חבר'יש אָרומגענומען — כ'גיי דעם גאַנצן וועג און טראַכט, וואָס פאַר אַ וואָרט מטטרון איז? האָט עס צו טון מיט אַראַמיש?

— ניין, מיין האַר — האָט אליהו בחור צונויפגעצויגן די ברעמען מיטן שטערן, זיך פאַרענדערט, ווי ניט ער וואָלט געהערט, נאָר סאָקראַטעס'עס מאַסקע וואָלט אַראָפּ פון דער וואַנט — לויט מיין אָרים ביסל וויסן דאַרף מען זוכן דעם שורש פון מטטרון אין גריכיש — — — ס'האָט צו טאָן — — —

— ביזט געגעכט — האָט דער קאַרדינאַל אים אָפּגע־לאָזט און איז געבליבן שטיין מיט צענומענע הענט — קענסט שוין מער גריכיש פאַר דיין רבי'ן — — — מטטרון באַ־שטייט פון צוויי גריכישע ווערטער — הינטערן טראָן. אָן איינפאַל, מיט אָן אמת, אָן איינפאַל! און מטטרון, זאָגט דער פּרינץ, איז בגמטריא ש ד י — — — און ישו, און ישו?

— י ש ו וואָלט געווען בגמטריא ב ש ד י — האָט אליהו בחור אַ זאָג געטאָן מיט אַ פרום פּנים. בלויז די באָרד, וואָס איז אים געוואַקסן אונטער דער גאָמבע, האָט געשמייכלט.

ביידע האָבן זיך צעלאַכט.

צווישן די ביימער האָבן זיך גענומען קייקלען קלויסטער גלאָקן, אויפגעריסן די שטילקייט. א ווינטל איז אַנגעלאָפן דורכן אָפענעם פענצטער, געבלעטערט די באַשריבענע בויגנס פּאַפּיר, וואָס זענען געלעגן אויפן טיש.

אליהו בחור האָט צונויפגענומען די בלעטער און זיך געכאַפּט, אַז ער איז ווידער איינער אליין אין דער ביבליאָ־טעק. דאָס גלאָקן-געקלאַנג האָט אים באַאומרואיקט, ניט געלאָזט איינשטיין, אים דערמאַנט, אַז די אייניקלעך, די מיידלעך, רעדן שוין קיין יידיש ניט, חבר'ן זיך מיט קריסטן און ווען די קהלה וואָלט ניט געדאַרפט אָנקומען צום קאַר־דינאַל, צו עדזשידיאָ'ן, וואָלט מען אים שוין לאַנג אין חרם געלייגט.

און שולדיק איז ער, אליהו. זיין גאַנץ לעבן איז ער פאַרטאָן אין דער „הייליקער געשריפט" און אין שטוב וואַקסן גוים. נאָך היינט וועט ער צונויפנעמען אַלע זיינע טייטש-ביכער און לידער און וועט איינס נאָכן אַנדערן אָפּדרוקן. סיי מענער, סיי ווייבערפאָלק, קיינער זאָל אויף אים קיין פאַראיבל ניט האָבן.

אליהו בחור האָט געקוקט אויף ראַפאַעל'ס סאַוואָנאַ־ראָלע. דאָס איז געווען אַ קאָפּיע אין טינט אַראָפּגענומען פונם אָריגינאַל, וואָס הענגט אין וואַטיקאַן. ס'זענען ניט דורך קיין צען יאָר און דער אפיקורס סאַוואָנאַראָלע, וואָס די קירך האָט פאַרברענט, דעם זעלביקן סאַוואָנאַראָלע האָט דער פּויפּסט יוליוס דער צווייטער געמאַכט פאַר אַ הייליקן, אים געהייסן אָפּמאָלן אויף איין בילד מיט די פאָטערס פון דער קירך.

און אים, אליהו'ן? וואָס פאַר אַ באַטרעף וועט האָבן דאָס חבר'ן זיך מיטן קאַרדינאַל, ווען אַ וועלט יידן, קריסטן, וועלן מיט דער הילף פון זיינע ווערטערביכער זיך אויס־לערנען העברעאיש? וואָס זיין „בבא בוך", זיין „פּאַריז און

וויענע״, געפינען זיך כמעט אין יעדן הויז וואו מען לייענט ייִדיש?

דאָס קלויסטער־געקלאַנג האָט גענומען קומען פון אַלע עקן שטאָט, איז געוואָרן העכער. ער האָט זיך גענומען רוקן, איז געבליבן שטיין צווישן די מירמלשטיינער אין אַ ווינקל, און אַז ער האָט גובר געווען דעם פּחד, אָנגעהויבן שפּרייזן איבער דער לענג פון דער ביבליאָטעק, האָבן ווערטער, וואָס ער האָט געזאַמלט פאַר אַ האַלבן יאָרהונדערט, זיך אַ שאָט געטאָן איבער אים מיט אַ פלאַטער, פאַרטריבן אַלע ספקות, יונג געמאַכט דעם זעכציק־יאָריקן אליהו׳ן.

װאָרט־טײַטש

אויסוועטערן — אויסלופטערן.
אויפוועלן — אויפקאָכן מילך.
אומטרעכטרין — עקרה.
אומקיישן — זיין אויסגעלאָסן.
אייבערשטע — פירערס.
אָנטשפּויזן — פאר׳קנס׳ן.
אָפּזעננען — אָפּסמאַליען.
אָרן — דאַוונען.
אשכנז — דייטשלאנד.
באַלבירער, בארבירער — אן אָדער האקער, א שערער.
באַרכעס — חלות, קוכנס.
בבא — ריטער באָווע.
בחורה — מיידל.
ביבערייען — שמד־שטיק.
„בלאָזער" — בלא זה, אן אפּכא־מסתברא פּארשוין און רעגענס־בורגער פּלפּול.
ברוילעפט — א חתונה.
בריהאַן — ווייצנביר.
גאַליק, עגאַליק — פון איין גרייס, מיט א לאַנגען אלף.
גודערן — רעדן גיך, רעדן אומפארשטענדלעך, געגדז גודערן.
גלחות — לאַטיין.
הארבעריק — טרונק־שטוב, אכסניא.
הארניש — ס׳געפּאַנצעריי פון א ריטער.
הויזנבלאָזן — מערביקע קיכלעך אין דער פאָרם פון הויזן.
הויסן — דרויסן.
העפטעלין — זיכער־שפּילקע.
וואַגאַנט — אַקטיאָר.
וואַקער — מוטיק, לעבעדיק.
ווייגאַנט — קריגסהעלד.
ווערער־נאָך — ניט־ניט.
וועלשע — איטאַליעניש.

זאַיט — סטרונע.
טאָרן — נאַרישקייט.
טראָפּ — נאַר.
טרענדל — דריידל, גאָר.
יאָקולאַטאָר — שפּאַס־טרייבער, אַקטיאָר.
יובלאַטאַציע — צירונג.
יידן־האַרף — דודע.
לאַנען — קייטן.
לענדענירן — פּאַסקעס.
לאַנטעך — אַ גאָר גרויסער זאַק.
לאַנצום — לאַנגזאַם.
לוקן — קוקן.
„להגן מן השדים — — —" (חדושים באותיות חסרות, ר' אליעזר מווירמיזאָ).
ליפּ־עק — וואָנסע.
לץ, לצים, לצנים — אַקטיאָר—ן.
לשון־אשכנז — יידיש.
מאַנק — צווישן.
מאָטלען — רכילות טרייבן.
מאַליקאָלע — מעלאַנכאָלישע.
מאַניעלן — בראַנסלעטן, אָרעמבענדער, פון איטאַל. Maniglja
מיין וואונטש "Meum est propositum in taberna mori — —" איז צו שטאַרבן אין שענק.
מיין — מער.
„ממשיכין יין — — —" (ברכות, נ') — איינצונעמען די בייזע רוחות.
מעביע, מחיה — יאָגעניש, „גראַטשקע".
מערביק — קרובע.
מעשיט — דינע שריפט, ניט פּירקאַנטיק.
„מקשיין בפרזלא — — —" (מדרש רבא, קדושים, ג') — צו פּאַרטרייבן בייזע רוחות.
מתים־טאַנץ ניגון — (מחולות המות, דר' ש. רובין, ווין, תרל"ז).
ענדער — בעסער.
פּאָנץ — גרויסער בויך.
פּולצל — אַ מיידל.
פּוקל — אַ הויקער, אַ פּאָרענט־הויקער.

פלאַן—ען — פּלאַכטע.

פּריזאַנט — טאַפּאַז.

צפון — „ושם (ברוח צפון) מדור למזיקין — — —" (פּרקי דרבי אליעזר).

קורצווייליק — היפּוך פון לאַנגווייליק, אינטערעסאַנט.

קיפּלען — טרייבן זנות.

קלאַצקאַרקעס — הילצערנע שיך, האַלבע.

קרייסן — שרייען מיט באַנומענע קולות, גיין צו קינד.

קרימפּלהאַלץ — אַ געבויגן דרענגל אויפצוהענגען אַ בהמה פאַרן שינדן.

ראַצן — רצח'ענען.

ראַר — אויסטערליש, זעלטן.

ריפּקוכן — ענגלישע קרענס.

ריק — רשע, גאַטלאָזער מענטש, לומפּ.

שוב־קאַר — שטופּוועגעלע, אויסגעלאָסענע פרוי.

שולן־גיין — דאַווענען.

שטוב־טראַפּ — חדר־ניגון.

שינפּעראַ — שפּאַסטרייבער.

שמועות — מעשות.

תפס'ען — איינזעצן אין תפיסה.

געדרוקט אין דער אַסטאָריאַ פּרעס,